

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
LYGINAMOSIOS TEISĖS KATEDRA

INDRĖ POČIŪTĖ
(TARPTAUTINĖS TEISĖS MAGISTRANTŪROS PROGRAMA)
TPTmns9-01 grupė
(Studijų programa 62401S111)

**ATSKYRIMO PRINCIPO PROBLEMOS ŠIUOLAIKINIUOSE
GINKLUOTUOSE KONFLIKTUOSE**
Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Doc. dr. Justinas Žilinskas
Recenzentas –
Doc. dr. Laurynas Biekša

Vilnius, 2011

TURINYS

IVADAS	3
1. TARPTAUTINĖS HUMANITARINĖS TEISĖS PRINCIPŲ SISTEMA BEI JOS VAIDMUO ŠIUOLAIKINIUOSE GINKLUOTUOSE KONFLIKTUOSE	8
1.1. Tarptautinės humanitarinės teisės principai.....	8
1.2. Atskyrimo principo samprata bei reikšmė tarptautinės humanitarinės teisės principų sistemoje	13
2. ATSKYRIMO PRINCIPŲ TURINYS BEI JO SVARBA ŠIUOLAIKINIAME GINKLUOTAME KONFLIKTE.....	17
2.1 Šiuolaikinis ginkluotas konfliktas ir jo bruožai	17
2.1.1. Atskyrimo principo elementai ir jų statuso probleminiai aspektai internacionalizuotame ginkluotame konflikte	20
2.1.2. Atskyrimo principo elementai ir jų statuso probleminiai aspektai asimetriniame ginkluotame konflikte	32
2.2. Karinių ir nekarinių objektų padėtis šiuolaikiniame ginkluotame konflikte	38
3. PRAKTINIAI ATSKYRIMO PRINCIPŲ PROBLEMINIAI ASPEKTAI ŠIUOLAIKINIO GINKLUOTO KONFLIKTO KONTEKSTE	42
3.1. Atskyrimo principo probleminiai aspektai Afganistano ginkluotame konflikte.....	44
3.2. Atskyrimo principo probleminiai aspektai Irako ginkluotame konflikte.....	50
IŠVADOS.....	55
NAUDOTA LITERATŪRA.....	57
SANTRAUKA	63
SUMMARY	64

IVADAS

Temos aktualumas ir problematika. Karas bei ginkluotas konfliktas tiek ankstesnėse, tiek ir dabartinėse civilizacijose yra visa griaujantis reiškinys, sukeliantis pačias negatyviausias, nykiausias emocijas. Kiekvienas kylantis ginkluotas susirėmimas pasižymi forma, lemiančia masinius žmogaus teisių pažeidimus, susijusius su žudymais, kančiomis, žeminančiu elgesiu, priverstiniu trėmimu bei badu. Nenuostabu, ten, kur ginklai bei žmonių susirėmimai jais, ten pragaištingas „mirčių sūkurys“. Tokių susirėmimų žmonijos istorijoje pasitaikė ne vienas. Tikriausiai vienus skaudžiausių padarinių sukėlė Antrasis pasaulinis karas, kuris nusinešė daugiau nei penkiasdešimt milijonų žmonių gyvybių bei sukėlė materialinės žalos, viršijančios keturis trilijonus dolerių.¹

Šių laikų ginkluotas konfliktas, kaip pakankamai dažnas mūsų visuomenės reiškinys, savo turiniu tapo ištis problematiškas. Jo kontekste centrinį vaidmenį įgijo nevalstybiniai subjektai, kurių dalyvavimui tarptautinė humanitarinė teisė nėra pakankamai pasiruošusi. Be to ginkluotos jėgos privatizavimas, ginkluoto konflikto dalyvių naudojami nekonvenciniai kovos metodai kelia realią grėsmę civilių žmonių bei objektų apsaugai.² Tuo pačiu pagrindu pažymėtinos tarptautinės humanitarinės teisės normų spragos, trukdančios aiškiai identifikuoti civilį asmenį ir teisėtą kovotoją- kombatantą. Tokios situacijos kontekste galėtume paminėti Jungtinių Amerikos Valstijų karinę misiją į Afganistaną, kuomet sausumos ir oro atakų metu ypač intensyviais 2010 m. žuvo 2777 civiliai žmonės, kurių net 75 procentus žūčių lėmė nevalstybinių subjektų³ bombardavimai, ginkluoti puolimai bei savižudžių atakos.⁴ Taip pat remiantis žmogaus teisių organizacijos „Iraq Body Count“ duomenimis, visos karinės misijos Irake metu žuvo daugiau nei 150 000 asmenų, kurių apie 80 procentų buvo civiliai žmonės.⁵ Šiuo atžvilgiu turėtume paminėti ir Hezbollah karinės organizacijos antpuolius prieš Izraelio valstybės piliečius bei šiuolaikinio ginkluoto konflikto šalių naudojamus ypač pavojingus metodus bei priemones- raketas, palydovu valdomas bombas, kitus nesirinktinai puolimo objektų atžvilgiu

¹ Čiočys P.A. „Tarptautinė humanitarinė teisė.“ Vilnius: Generolo J. Žemaičio Lietuvos karo akademijos leidybos centras, 2004 m. P. 5.

² Daphne Richemond- Barak “Nonstate Actors in Armed Conflict: Issues of Distinction and Reciprocity” 2010 P. 5-8 // http://works.bepress.com/daphne_richemondbarak/1/ // ; prisijungimo laikas 2011-02-11

³ Nevalstybiniai subjektai apima ginkluotas opozicines grupes, nevienarūšės prigimties individus, turinčius skirtingo pobūdžio motyvus bei pasižyminčius įvairia organizacine struktūra- Talibanas, Haqqani tinklas, Hezb-e-Islam bei AL-Qaeda atsovai, tokie kaip Islamiškas Uzbekistano judėjimas, Islamistinė Džihado sąjunga, Laahkari Tayyiba ir Jaysh Muhammadd,, kurie buvo įtraukę į karo veiksmus su Afganistano vyriausybe ir Jungtinių Valstijų sąjungininkais.

⁴ UNation Nations Assistance Mission in Afghanistan, Afghanistan independent Human rights commission. Afghanistan. Annual report 2010. Protection of civilians in armed conflict. Kabul, Afghanistan March 2011// <http://unama.unmissions.org/Portals/UNAMA/human%20rights/March%20PoC%20Annual%20Report%20Final.pdf>

⁵ Tarptautinė organizacija „Iraq body count“, Iraq War Logs: What the numbers reveal // <http://www.iraqbodycount.org/analysis/numbers/warlogs/>, Prisijungimo laikas: 2010-09-12

veikiančius ginklus bei teroristų savižudžių atakas,⁶ keliančias milžinišką grėsmę civilių žmonių gyvybei bei neapskaičiuojamą žalą jų turtui. Šie neįtikėtini skaičiai bei faktai, susiję su ginkluotų konfliktų realijomis, verčia suvokti, kad pasaulis darosi vis konkurencingesnis, žmonės vis piktesni, siekiantys savo tikslų bet kokia kaina, todėl tarptautinės humanitarinės teisės normos turi orientuotis į šiuolaikinės visuomenės poreikius, kad nustatytas teisinio reglamentavimo lygis užtikrintų tinkamą tiesiogiai ginkluotame konflikte nedalyvaujančio žmogaus apsaugą.

Ginkluoto konflikto teisinio reglamentavimo atžvilgiu, tarptautinė humanitarinė teisė apima ne tik tam tikras įstatymų normas, tarptautinės paprotinės teisės nuostatas, bet kartu ir nemažai fundamentalių tarptautinės humanitarinės teisės principų, kurių dauguma tapo paprotinės teisės dalimi bei iki šiol veikia kaip galingas mechanizmas, užtikrinantis apsaugą, kai tokios apsaugos negali įgyvendinti kodifikuota teisė.⁷

Vienas svarbiausių šios principų sistemos elementų - atskyrimo principas. Jis turi esminę reikšmę visos humanitarinės teisės atžvilgiu bei padeda įgyvendinti humanizuotos kovos idėją.⁸ Vadinasi, šio principo neišsamus reglamentavimas, nekonkretus jo elementų teisinis apibrėžimas yra neabejotinai susijęs su problemomis, būdingomis šių dienų ginkluoto konflikto kontekste. Ypač tai akivaizdu skirtingų ginkluoto konflikto režimų atžvilgiu. Tarptautinės bendruomenės požiūris į tai nėra vienodas.⁹ Dauguma humanitarinės teisės normų yra nukreiptos į tarptautinio ginkluoto konflikto reglamentavimą. Tuo tarpu netarptautinis ginkluotas konfliktas paliekamas nuošalyje. Tiesa šiuo atžvilgiu skauda, nes šiuo metu netarptautinio pobūdžio kovos įgauna vis modernesnes išraiškas ir yra vis aktualesnės šių dienų visuomenei.

Taigi vadovaujantis tarptautinės humanitarinės teisės normų spragomis, „pilkosiomis zonomis“, tinkamai neapibrėžtomis teisiniais pagrindais, bei ginkluotų konfliktų realijomis, savo tiriamajame moksliniame darbe nagrinėsiu konkrečias atskyrimo principo problemas, su

⁶ Human Rights Watch. Memorandum to Delegates to the Convention on Conventional Weapons Group of Governmental Experts on Explosive Remnants of war. 2003 // <http://www.hrw.org/en/news/2002/12/03/statement-convention-conventional-weapons-group-governmental-experts>; Prisijungimo laikas 2011-01-23.

Wiseman P. Cluster Bombs Kill in Iraq, Even After Shooting Ends // http://www.usatoday.com/news/world/iraq/2003-12-10-cluster-bomb-cover_x.htm; pridijungimo laikas 2011-01-23; CRS Report for Congress. Lebanon : The Israel – Hamas-Hezbollah Conflict. 2006 // <http://www.fas.org/spp/crs/mideast/RL33566.pdf> Prisijungimo laikas 2010-01-23.

⁷ Ši taisyklė yra vadinama Martenso išlyga. Jos reikšmė yra pagrįsta šalių susitarimu, pagal kurį tais atvejais, kurių nereglementuoja tarptautinė humanitarinė teisė, civiliai žmonės ir kariaujantieji yra saugomi visuotinai priimtais, pripažintais papročiai, kylančiais iš žmoniškumo ir sąžinės pamatinių idėjų, tapusių principinėmis teisės nuostatomis.

⁸ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons , Advisory opinion of 8 July 1996. International Court of Justice para. 79// <http://www.icj-cij.org/icjwww/icasas/iunan/iunanframe.htm>; Prisijungimo laikas 2010-02-15.

⁹ Pagrindiniai tarptautinės humanitarinės teisės aktai, reglamentuojantys netarptautinį ginkluotą konfliktą, yra 1949 m. Ženevos konvencijų bendrasis 3 str. bei Antrasis papildomas protokolai, kurio turinį sudaro tik 15 str. Tuo tarpu tarptautinį ginkluotą konfliktą reglamentuoja ir jo atžvilgiu yra taikoma tarptautinė humanitarinė teisė visa savo apimtimi. Tai parodo ryškų skirtumą tarp tarptautinio ir netarptautinio ginkluoto konflikto pobūdžio teisinio reglamentavimo, kuris sufleruoja ir skirtingą valstybių jų atžvilgiu.

kuriomis tenka susidurti tiek kovotojui, tiek civiliui asmeniui moderniam šių laikų ginkluotame konflikte.

Temos ištyrimo lygis. Nors užsienio šalių mokslininkai yra nemažai nagrinėję su atskyrimo principu susijusius probleminius aspektus, Lietuvos teisėtyrininkai savo darbuose daugiau tik apžvelgia atskyrimo principo elementų teisinę padėtį, nepateikdami gilesnės jų teisinio statuso analizės juridiskai nereguliuotose ginkluoto konflikto srityse. Pažymėtina, jog lietuvių moksliniai darbai įprastai neapibrėžia konkrečių probleminių situacijų, būdingų šių laikų ginkluotam konfliktui, o daugiausia remiasi klasikinio ginkluoto konflikto kontekstu, kuris savo turiniu gana ryškiai skiriasi nuo XXI a. vykstančios ginkluotos kovos. Nors vertinant Lietuvos teisininkų darbus, modernaus ginkluoto konflikto sampratą bei jo bruožus pakankamai detalai atskleidė J. Žilinskas, šiuolaikinio ginkluoto konflikto dalyvių, kaip pagrindinių atskyrimo principo kriterijų, probleminių aspektų analizę tokiam konflikte aš atlikau remdamasi užsienio autorių- Maresca L., Richemand D., Rashid S., Paulus A., Vashakmadze M., Stewart J. G. , Dinstein Y. ir kt.- moksliniais darbais, kuriuose pakankamai išsamiai išnagrinėtos šiuolaikinio ginkluoto konflikto realijos bei jo subjektų teisinio reglamentavimo problemos, tiesiogiai lemiančios atskyrimo principo įgyvendinimo kliūtis.

Moksliniame tiriamajame darbe analizuojami ir tarptautinės humanitarinės teisės aktai, kurių teisinė interpretacija taip pat leidžia atskleisti atskyrimo principo problemškumą šiuolaikinio ginkluoto konflikto kontekste: 1949 m. Ženevos konvencija dėl sužeistųjų ir ligonių padėties veikiančiose armijose pagerinimo, 1949 m. Ženevos konvencija dėl sužeistųjų, sergančiųjų, ir skęstančiųjų ginkluotųjų pajėgų narių jūroje padėties pagerinimo, 1949 m. Ženevos Konvencija dėl elgesio su karo belaisviais, 1949 m. Ženevos konvencija dėl civilių apsaugos karo metu, 1949 m. Ženevos konvencijų 1977 m. Papildomi Protokolai (I, II Papildomas Protokolas), 1980 m. Jungtinių Tautų Konvencija dėl tam tikrų įprastinių ginklų, kurie gali būti laikomi pernelyg žalojančiais arba veikia nesurinktinai, naudojimo uždraudimo arba apribojimo, 1980 m. protokolas dėl minų, minų- spąstų ir kitų įtaisų naudojimo uždraudimo arba apribojimo (II protokolas, pataisytas 1996 m. gegužės 3 d.), protokolas dėl padegamųjų ginklų naudojimo apribojimo ir uždraudimo (III protokolas), 1954 m. Hagos konvencijos dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu 1999 m. antrasis protokolas bei Konvencijos dėl priešpėstinių minų naudojimo, kaupimo, gamybos ir perdavimo uždraudimo ir dėl jų sunaikinimo preambulė. Nagrinėjant atskyrimo principo problemas moderniuose ginkluotuose konfliktuose taip pat bus remiamasi tarptautinio pobūdžio organizacijų, grupių, komisijų (Human Rights Wach, ICRC, Iraq Body Count, Afghanistan Independent Human rights Commision ir kt.) sudarytomis

ataskaitomis bei tarptautinių teismų praktika, detaliai analizuojančia kombatanto ir civilio žmogaus atskyrimo probleminius aspektus, būdingus šių laikų ginkluotai kovai.

Darbo hipotezės:

Siekiant išsamaus darbo tyrimo formuluoju hipotezes, kurias, remdamasi anksčiau paminėtais šaltiniais, darbo eigoje teisiškai pagrįsiu arba paneigsiu.

1. Atskyrimo principo teisinis reglamentavimas ginkluoto konflikto atžvilgiu turi trūkumų, reikalaujančių didesnio tarptautinės bendruomenės dėmesio.

2. Pagrindinės atskyrimo principo realizavimo spragos yra susijusios su kovotojų tarptautinės humanitarinės teisės nepakankamu išmanymu.

3. Nevienodas valstybių požiūris į įsipareigojimus ginkluoto konflikto kontekste yra kliūtis efektyviam atskyrimo principo įgyvendinimui.

Darbo objektas. Atskyrimo principo probleminiai aspektai ir šio principo teisinis reglamentavimas šiuolaikinio ginkluoto konflikto kontekste.

Darbo dalykas. Atskyrimo principą įtvirtinantys tarptautinės humanitarinės teisės aktai, tarptautinių teismų praktika, nurodanti atskyrimo principo probleminių aspektų teisinį įvertinimą, bei tarptautinių nevyriausybinų organizacijų, grupių, komisijų pranešimai šiuolaikinio ginkluoto konflikto dalyvių teisinės padėties klausimais.

Darbo tikslas. Išnagrinėti atskyrimo principo pagrindines problemas, jo teisinio reglamentavimo problemines sritis, nurodyti šio principo probleminių aspektų keliamas grėsmes bei atskleisti jų sprendimo galimybes.

Darbo uždaviniai.

1. Apibrėžti atskyrimo principo sampratą bei jo turinį;
2. Išnagrinėti atskyrimo principą reglamentuojančias pagrindines tarptautinės humanitarinės teisės normas bei tarptautinių teismų praktiką jų atžvilgiu;
3. Apibūdinti šiuolaikinį ginkluotą konfliktą bei nustatyti atskyrimo principo vaidmenį jame;
4. Palyginti atskyrimo principo elementų teisinę padėtį tarptautiniame ir netarptautiniame ginkluotame konflikte;
5. Atskleisti konkrečią atskyrimo principo įgyvendinimo problematiką tarptautinių ir netarptautinių ginkluotų konfliktų kontekste;

6. Išanalizuoti tiesiogiai ginkluotos kovos veiksmuose dalyvaujančių asmenų teorinį pasirengimą kovoti tarptautinės humanitarinės teisės pagrindais bei šių pagrindų reikšmės suvokimą.

7. Nustatyti įvairių konflikto šalių atskyrimo principo vertinimą bei šio vertinimo tiesioginį ryšį su kylančiomis atskyrimo principo problemomis;

8. Atskleisti atskyrimo principo svarbą bei pagrindines priežastis, lemiančias šio principo problemas šių laikų modernaus ginkluoto konflikto kontekste.

Darbe naudojami tyrimų metodai.

Mokslinės literatūros analizė. Šio metodo pasirinkimą lėmė poreikis remtis teisininkų, mokslininkų atliktais tyrimais, suformuluotomis išvadomis, kuriuose atsispinti mano nagrinėjamos temos analizei reikšmingi aspektai.

Teisės aktų analizė. Šio metodo dėka turėsime galimybę analizuoti tarptautinės humanitarinės teisės normas, reglamentuojančias atskyrimo principo įgyvendinimą, bei šių normų probleminius aspektus.

Lyginamasis metodas. Jo pagalba galėsime palyginti atskyrimo principo įgyvendinimą tarptautinio ir netarptautinio ginkluoto konflikto metu.

Istorinis metodas. Šis metodas padės atskleisti tarptautinės humanitarinės teisės normų, reglamentuojančių atskyrimo principą bei paties atskyrimo principo reikšmę jo evoliucionavimą bei pokyčius atskirose istoriniuose laiko atkarpose.

Lingvistinis metodas. Šis metodas leis apibrėžti tam tikras sąvokas bei pateikti jų išaiškinimą.

Ekspertinio interviu metodas. Šis optimalus tyrimo metodas padės įgyvendinti mokslinio tiriamojo darbo uždavinius ir atskleis praktinius atskyrimo principo aspektus.

Darbo struktūra. Darbas yra sudarytas iš trijų dalių. Pirmojoje dalyje analizuojama tarptautinės humanitarinės teisės principų sistema bei atskyrimo principo reikšmė joje. Antrojoje dalyje siekiama apibrėžti šiuolaikinį ginkluotą konfliktą ir atskyrimo principo turinį jo kontekste. Šioje dalyje taip pat nagrinėjama atskyrimo principą sudarančių elementų teisinė padėtis ir pateikiami šio principo įgyvendinimui kylantys probleminiai aspektai. Trečiojoje dalyje aprašomas moksliniame tiriamajame darbe panaudotas ekspertinio interviu metodas bei atskleidžiami jo metu gauti rezultatai, sietini su atskyrimo principo vertinimu bei praktinėmis problemomis, kylančiomis jį įgyvendinant šiuolaikinio ginkluoto konflikto kontekste. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados bei pasiūlymai.

1. TARPTAUTINĖS HUMANITARINĖS TEISĖS PRINCIPŲ SISTEMA BEI JOS VAIDMUO ŠIUOLAIKINIUOSE GINKLUOTUOSE KONFLIKTUOSE

1.1. Tarptautiniai humanitarinės teisės principai

Teisinėje literatūroje vartojamos įvairios, savo turiniu šiek tiek skirtingos, bet visos pakankamai tiksliai tarptautinę humanitarinę teisę apibrėžiančios sampratos. Remiantis P. A. Čiočio, P. Kūrio ir M. Požarsko nuomone, tarptautinę humanitarinę teisę galime suvokti kaip savarankišką tarptautinės teisės šaką, susidedančią iš sutartiniu bei paprotiniu pagrindu susiformavusių teisės normų, kurių tikslas yra humanizuoti karą. Tai reiškia, kad ši tarptautinės teisės sritis formuluoja taisykles bei principus, nustatančius ginkluoto konflikto dalyvių teises ir pareigas, jų tarpusavio santyki, apsaugos garantijas, ginkluoto konflikto leistinus būdus, metodus, bei kitus su ginkluoto konflikto „neutralizavimu“ susijusius aspektus.¹⁰ Tarptautinė humanitarinė teisė siekia sumažinti ginkluoto konflikto neigiamą poveikį, apsaugoti kovoje tiesiogiai nedalyvaujančius arba nebedalyvaujančius asmenis bei reglamentuoti karines priemones ir metodus.

Vadinasi, tarptautinės humanitarinės teisės objektas- ginkluotas konfliktas bei su juo susiję, jame pasireiškiantys veiksniai. Efektyvus jų suregulavimas ir galimų neigiamų padarinių sumažinimas reiškia ir tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimą. Greičiausiai dėl tokių aiškiai apibrėžtų tarptautinės humanitarinės teisės intereso ribų, ji dažnai teisinėje literatūroje yra įvardijama kaip ginkluotų konfliktų teisė.

Abstraktus ginkluoto konflikto apibūdinimas, įtvirtintas 1949 m. Ženevos konvencijų bendrame 2 str., teoriškai yra visa informacija, kuri apie šį socialinį reiškinį pateikta tarptautinės humanitarinės teisės aktuose. J. Žilinskas pažymi,¹¹ kad išsamesnė ginkluoto konflikto sąvokos ir jo požymių interpretacija galima tik pasitelkus įvairius papildomus šaltinius. Kaip nurodyta Dusko- Tadic bylos apeliacinio teismo sprendime, ginkluotu konfliktu galima įvardinti kiekvieną situaciją, kuri pasižymi ginkluotos jėgos panaudojimu tarp valstybių arba tarp valstybinės valdžios ir organizuotų ginkluotų grupių, arba tarp tokių grupių valstybės viduje minėtiems ginkluotiems susirėmimams užsitęsęs.¹² Taigi 1949 m. Ženevos konvencijų kontekste tarptautinėje teisėje buvo suformuluoti du skirtingi ginkluoto konflikto teisiniai režimai-

¹⁰ Čiočys P. A. Tarptautinė humanitarinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004 m. Kūris P., Požarskas M. Tarptautinės teisės apybraižos. Vilnius: Mintis, 1985 m. P. 431.

¹¹ J. Žilinskas. Ginkluoto konflikto samprata tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir jos taikymo problemos moderniuose ginkluotuose konfliktuose // Jurisprudencija, 2008, T. 2(104), P. 93.

¹² Prosecutor vs. Dusko Tadic (Appeal Chamber), IT-91-1-AR72. Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 2 October 1995, para.126.// <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm>, Prisijungimo laikas: 2011-04-12.

tarptautinis bei netarptautinis ginkluotas konfliktas. Nepaisant to, ginkluotas konfliktas vystantis, progresuojant visuomenei nepaliojama kito priklausomai nuo įvairių tiek materialių, tiek moralių faktorių. Dėl šios priežasties vertinant mūsų dienų pasaulinę situaciją ginkluotą konfliktą nebėra taip paprasta išsprasti į tarptautinio ar netarptautinio ginkluoto konflikto rėmus. XX a. kontekste ši problema tapo itin aštri. Greita netarptautinio ginkluoto konflikto pradėjo formotis dar viena jo atmaina,¹³ Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiai Jugoslavijai įtvirtino internacionalizuoto ginkluoto konflikto sampratą,¹⁴ ne gana to, į kovą ypač aktyviai įsitraukė nevalstybiniai subjektai.

Bet kokių atveju, ginkluotas konfliktas yra suvokiamas kaip tam tikra ginkluota kova. Kiekviena kova, kaip ir kiekviena civilizacija, nėra išivaizduojama be tam tikrų daugiau ar mažiau apibrėžtų taisyklių, kurios iki tarptautinės humanitarinės teisės kodifikacijos buvo kildinamos tik iš paprotinės teisės. Paprotinės teisės normomis tapo dauguma tuomet vyravusių principų, išitvirtinusių visuomenėje siekiant tam tikro harmoningo santykio tarp karinės būtinybės ir humanitarinių poreikių. Didžioji dalis visų tarptautinės humanitarinės teisės normų yra paprotinės teisės sudėtinė dalis. Toks reiškinys yra pagrįstas Martenso taisykle, teigiančia, kad aukštosios susitariančios šalys pritaria teiginiui, jog atvejai, kurių nereglamentuoja jų priimtose taisyklėse, yra reguliuojami paprotinės teisės normomis.¹⁵

Kadangi tarptautinės humanitarinės teisės normomis siekiama apsaugoti asmenis, tiesiogiai nedalyvaujančius arba nebedalyvaujančius karo veiksmuose, bei apriboti karo veiksmų vykdymo būdus ir metodus, tarptautinės humanitarinės teisės principai veikia adekvačiai. Jie yra orientuoti į individo, susijusio su ginkluotu konfliktu, apsaugą ir paties ginkluoto konflikto humanizavimą.¹⁶

Nors principinės nuostatos, apsaugančios kovojančius asmenis, egzistavo jau gilioje senovėje, formalus tarptautinės humanitarinės teisės principų, tapusių paprotinės teisės normomis, tvirtinimasis labiausiai išibėgėjo švietimo amžiuje, kada tarptautinėje visuomenėje susiformavo ir pilietinės, politinės žmogaus teisės bei laisvės. Senovės civilizacijose atsiradę draudimai naudoti tam tikrus ginklus buvo bandomi įtvirtinti ir viduramžių bažnyčios

¹³ J. Žilinskas. Ginkluoto konflikto samprata tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir jos taikymo problemos moderniuose ginkluotuose konfliktuose // *Jurisprudencija*, 2008, T. 2(104), P. 93

¹⁴ Prosecutor vs. Dusko Tadic (Appeal Chamber), IT-91-1-AR72. Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 2 October 1995, para. 126.// <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm>, Prisijungimo laikas: 2011-04-12.

¹⁵ Rupert Tichurst. The Martens Clause and the laws of armed conflict.// *International review of the Red Cross*, No. 317

¹⁶ Kalshoven F., Sandoz Y. *Implementation on International Humanitarian Law* // edited by Huynh H.T., Macalister-Smith P., Zimmermann B.: Martinus Nijhoff Publishers, Dordrech, 1898. P. 375

pastangomis.¹⁷ Dar intensyvesnių tokių pastangų aptinkama XVIII amžiuje. Teisinėje literatūroje įvardijamas „Tarptautinės teisės tėvu“ Vattel'is teigė, jog kariai neturi neribotos teisės pasirinkti karo veiksmų atlikimo metodų“. Tuo pačiu jis nurodė, kad „kančių, kurios kyla be jokio reikalo, turi būti vengiama.“¹⁸ To paties amžiaus garsus politikas, teoretikas bei švietėjas Jean-Jacques Rousseau suformulavo pagrindinius karo eigos principus,¹⁹ akcentuodamas, kad kova yra tam tikra situacija, kurios aktyvūs dalyviai yra teisėti taikiniai iki tol, kol jie sudeda ginklus. Taigi nuo seniausių laikų tarptautinės humanitarinės teisės principai turėjo esminę reikšmę. Jų dėka yra sureguliuojami šalių santykiai, kylantys ginkluoto konflikto metu, stengiamasi palengvinti ginkluoto konflikto aukų kančias, minimalizuoti žalą ir nuostolius, kaip tokio konflikto padarinius. Tarptautinės humanitarinės teisės principai įpareigoja kariaujančių šalių dalyvius, o ypač kombatantus laikytis griežtų, aiškiai nustatytų kariavimo taisyklių. Taigi šie principai, nesumažindami karinio efektyvumo, „susilpnina“, „nukenksmina“ patį ginkluotą konfliktą kaip negatyvų socialinį reiškinį.

Nors atsižvelgiant į šių laikų ginkluotų konfliktų realijas, praktinė tarptautinės humanitarinės teisės principų reikšmė nebesulaukia tiek valstybių pagarbos bei palaikymo, net XXI a. kontekste teorinė šių principų reikšmė netapo menkesnė. Minėta Marteno taisyklė užtikrino jų svarbą net ir kodifikuotos teisės kontekste. Dauguma principų tarptautinėje humanitarinėje teisėje, kaip jau buvo akcentuota, tapo paprotinės teisės dalimi,²⁰ kuri, vadovaujantis Tarptautinio Teisingumo Teismo išaiškinimu, didžiausia apimtimi įsitvirtino 1949 m. Ženevos konvencijų bei jų 1977 m. Papildomų Protokolų teisės normų kontekste.²¹

Kalbant apie konkrečius tarptautinės humanitarinės teisės principus, teisinėje literatūroje galima aptikti įvairių šių principų apibrėžimų. Visgi Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus komiteto teisės departamento patarėja Louis Maresca išskiria kombatantų ir civilių atskyrimo, puolimų be atrankos draudimo, proporcingumo, atsargumo priemonių būtinumo principus.²² Ginkluotų konfliktų kontekste greta šių minėtų principinių nuostatų galima įvardinti ir žmogiškumo bei

¹⁷ Daphne Richmond- Barak. Nonstate Actors in Armed Conflict: Issues of Distinction and Reciprocity // Selected works of Dafhne Richmond- Barak, 2010. P. 5- 8; // http://works.bepress.com/daphne_richemondbarak/1; Prisijungimo laikas 2011-02-11.

¹⁸ Kalshoven F., Sandoz Y. Implementation on International Humanitaran Law // edited by Huynh H.T., Macalister-Smith P., Zimmermann B.: Martinus Nijhoff Publishers, Dordrech, 1898. P. 375.

¹⁹ „Jean-Jacques Rousseau nurodė, kad „Karas jokiais būdais nėra žmogaus santykis su žmogumi, bet valstybių santykiai, kurie paverčia pavienius asmenis priešais tik dėl atsitiktinumo. Jie nėra žmonės, nei piliečiai, tik kariai (...). Kadangi karo tikslas yra sunaikinti priešininko valstybę, teisėta žudyti pastarosios gynėjus tol, kol jie turi ginklus, o tada, kai jie juos padeda ir pasiduoda, jie nustoja būti priešais arba priešų veikėjais, ir vėl tampa žmonėmis, ir tuomet juos žudyti laikoma neteisėta., // http://www.teisesgidas.lt/modules/xoopsfaq/index.php?cat_id=8; Prisijungimo laikas: 2010.08.10.

²⁰ Henckaerts, J. M. Study on customary international humanitaran law: the summary and list pf rules// International Review of the Red Closs, No. 857, 31 March 2005, P. 17.

²¹ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory opinion// I.C.J. Report 1996. P. 257 // www.un.org/law/icjsum/9623.htm; Prisijungimo laikas: 2011-01-20.

²² Maresca L. Cluster munitions: moving toward specific regulation // Disarmament forum No. 4, 2006. P. 28- 30.

atsakomybės už tarptautinės humanitarinės teisės normų pažeidimus principinius kovos pagrindus. Siekdama jų aiškumo bei išsamesnio visų teisės doktrinoje aptinkamų principų reikšmės detalizavimo, norėčiau konkrečiau apžvelgti kiekvieną principą atskirai.

Atskyrimo principas nurodo, jog visais atvejais kariaujantieji ir nekariaujantieji bei kariniai ir ne kariniai objektai turi būti skiriami. Ši taisyklė yra įtvirtinta tiek tarptautinį ginkluotą konfliktą reglamentuojančiose tarptautinės humanitarinės teisės normose,²³ tiek teisės normose, taikomose netarptautinio ginkluoto konflikto kontekste.²⁴ Pareigos svarbą atskirti kovojantį asmenį ir apsaugoti civilius žmones patvirtino ir Tarptautinis Teisingumo Teismas, kuris savo konsultacinėje išvadoje atskyrimo principą įvardino kaip vieną reikšmingiausių tarptautinės humanitarinės teisės pagrindų bei neabejotinų tarptautinės paprotinės teisės normų.²⁵ Principo svarba ne kartą buvo akcentuota ir Tarptautinio baudžiamojo tribunolo²⁶ praktika, kurios išsamesnę apžvalgą pateiksiu tolimesnėje atskyrimo principo problematikos analizėje.

Kitas nemažiau svarbus puolimų be atrankos draudimo principas²⁷ yra susijęs su įpareigojimu imtis visų atsargumo priemonių,²⁸ kad civilių žala ar kančios būtų kiek įmanoma mažesnės arba jų apskritai būtų galima išvengti. Tam pačiam tikslui įgyvendinti teisės doktrinoje buvo įtvirtintas ir konflikto šalių kariavimo būdų bei metodų pasirinkimo apribojimo principas,²⁹ kuris nurodo, kad ginkluoto konflikto metu negarbingi bei klastingi kovojimo būdai ir elgesys, lemiantys tyčinį civilių žmonių atakavimą, yra draudžiami³⁰. Taigi ginkluotame konflikte dalyvaujančių šalių naudojamos priemonės priešui nugalėti nėra neribotos. Akcentuotina šio principo artima sąveika su atskyrimo taisykle, atskleidžiančia neabejotiną ir be galo reikšmingą jo vertę visoje tarptautinės humanitarinės teisės principų sistemoje.

²³ 1949 m. rugpjūčio 12 Ženevos konvencijų Papildomas protokolai dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolai) // Valstybės žinios. 2000, Nr. 63- 1909. 48 str.; 51 str. 2 d., 6 d.

²⁴ 1949 m. rugpjūčio 12 Ženevos konvencijų Papildomas protokolai dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II protokolai) // Valstybės žinios. 2000, Nr. 63- 1910. 13 str. 2 d.

²⁴ 1980 m. spalio 10 d. Jungtinių Tautų konvencijos dėl tam tikrų įprastinių ginklų, kurie gali būti laikomi pernelyg žalojančiais arba veikia nesurinktinai, naudojimo uždraudimo arba apribojimo 1980 m. protokolai Dėl minų, minų-spąstų ir kitų įtaisų naudojimo uždraudimo arba apribojimo (Antrasis protokolai, pataisytas 1996 m. gegužės 3 d.). 3 str. 7 d // Valstybės žinios. 1998, Nr. 83- 2312; protokolai Dėl padegamųjų ginklų naudojimo apribojimo ir uždraudimo (III protokolai). 2 str. 1 d. // Valstybės žinios. 1998, Nr. 83- 2312; 1997 m. konvencija dėl priešpėstinių minų naudojimo, kaupimo, gamybos ir perdavimo uždraudimo ir dėl jų sunaikinimo. Preambulė // Valstybės žinios. 2003, Nr. 49- 2160.

²⁵ Henckaerts, J, M. Doswald Beck L. Customary International Humanitarian law // Rules, International Committee of Red Cross, Volume I. Cambridge // Cambridge University Press, 2005. P. 7.

²⁶ Prosecutor v Tihomir Blaskic, IT-95-14-T, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), 3 March 2000, para. 180 // <http://www.un.org/icty/blaskic/trialc1/judgement/bla-tj000303e.pdf>; Prisijungimo laikas: 2011-01-31.

²⁷ 1949 m. rugpjūčio 12 Ženevos konvencijų Papildomas protokolai dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolai) // Valstybės žinios. 2000, Nr. 63- 1909. 51 str. 4 d., 5 d.

²⁸ Ten pat, 57 str. 2 d. a).

²⁹ Ten pat, 35 str.

³⁰ 1998 m. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos statutas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 49- 2165. 8 str. 2 d. b. i), ii).

Tarptautinės humanitarinės teisės vieno svarbiausio proporcingumo principo³¹ reikšmė nurodo reikalavimą karo tikslo siekti adekvačiomis tam tikslui priemonėmis. Šis principas verčia apskaičiuoti visus įmanomus rizikos faktorius ir atsisakyti tolimesnio veikimo, jei dėl jo gali kilti pernelyg daug žalos bei kančių arba žūti nekaltų civilių žmonių. Šis tarptautinės humanitarinės teisės principas liepia palyginti pasiekiamą karinę naudą su galimais padariniais tiek civilių, tiek kareivių, tiek civilinių, karinių objektų, tiek ir aplinkos apsaugos atžvilgiu.³²

Ne mažiau svarbesnę reikšmę turi humaniškumo principas, kuris tarptautiniuose teisės aktuose yra atskleidžiamas atskyrimo, proporcingumo, garbingo karo principų kontekste. Esminė tarptautinės humanitarinės teisės taisyklė, nurodanti skirti civilius ir kombatantus yra pagrįsta siekiu apsaugoti „nekaltus“, ginkluotame konflikte jokio intereso neturinčius asmenis. Tokių asmenų apsaugos garantijos nuo puolimų, šalių įpareigojimas atidžiai rinktis kovojimo būdus ir metodus, siekis ginkluoto konflikto laimėjimą grįsti ne mirtimis, o priešo karinės jėgos susilpninimu, yra humaniškumo principo rėmai, į kuriuos stengiamasi išprausti kiekvieną ginkluotą susirėmimą.

Taip pat teisinėje literatūroje³³ yra įvardijamas atsakomybės už tarptautinės humanitarinės teisės nuostatų bei principinių normų pažeidimus principas. Šis principas įgyvendina tarptautinės humanitarinės teisės turinio prevencinę apsaugą bei užtikrina atsakomybę už neteisėtus kovos dalyvių veiksmus.³⁴

Nors visoje tarptautinės humanitarinės teisės principų sistemoje esama tiek bendrųjų, tiek specialiųjų esminę reikšmę turinčių principinių nuostatų,³⁵ drįsčiau išskirti vieną bene labiausiai pagrindžiantį visą tarptautinę humanitarinę teisę principą, kurio pagrindu yra atskiriamas teisėtas kovotojas ir civilis žmogus.³⁶ Šio principo pagrindas turi stiprų ryšį su kitais tarptautinės humanitarinės teisės principais. Draudimo pulti be atrankos principas, nurodantis civilių žmonių

³¹ 1949 m. rugpjūčio 12 Ženevos konvencijų Papildomas protokolai dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolas) // Valstybės žinios. 2000, Nr. 63- 1909. 51 str. 5 d. b); 57 str.; 1980 m. Protokolas Dėl minų, minų-spąstų ir kitų įtaisų naudojimo uždraudimo arba apribojimo (II protokolas) // Valstybės žinios. 1998 m. Nr. 83-2312

³² Tarptautinis Teisingumo Teismas savo konsultacinėje išvadoje dėl branduolinių ginklų akcentavo, kad nustatant tam tikro veiksmo pagrįstumą remiantis proporcingumo principu, turi būti atsižvelgiama ne tik į neigiamus padarinius, galinčius kilti civiliams žmonėms bei civiliniams objektams, bet ir į visą įmanomą žalą gamtinei aplinkai // *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. Advisory opinion of 8 July 1996* // <http://www.icj-icj.org/icjwww/incase/iunan/iunanframe.htm>, para. 30.

³³ Čiočys P.A. Tarptautinė humanitarinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004 m. P. 53.

³⁴ 1907 m. IV Hagos konvencijos priedas- Nuostatos dėl sausumo karo įstatymų ir papročių, 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija dėl elgesio su karo belaisviais. 129 str. // Valstybės žinios. 2000, Nr. 63- 1907. Tarptautinio baudžiamojo Teismo Romos statutas, priimtas 1998 m. liepos 17 d. Jungtinių Tautų diplomatinėje įgaliotų atstovų konferencijoje, skirtoje tarptautinio baudžiamojo teismo įsteigimui // Valstybės žinios. 2003, Nr. 49- 2165. 8, 25, 28, 33 str.

³⁵ Čiočys P.A. Tarptautinė humanitarinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004 m. P. 53

³⁶ Tarptautinio Teisingumo teismas savo patariamajame nuomoneje dėl branduolinių ginklų naudojimo nurodė, kad atskyrimo principas yra vienas reikšmingiausių tarptautinės humanitarinės teisės principų, padedančių apsaugoti civilius gyventojus bei civilinius objektus // *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons.*, Advisory Opinion // I.C.J. Reports, 1996. P. 257, para. 79- 82 // <http://www.un.org/law/icjsum/9623.htm>.

puolimą kaip neteisėtą karinį veiksma, siekia įtvirtinti tokį patį kombatantų ir nekombatantų atskyrimą bei civilių žmonių apsaugą kaip ir atskyrimo principas. Kariaujančių šalių kariavimo būdų ir metodų pasirinkimo ribojimas taip pat įtvirtina privalomumą karinių operacijų metu imtis tokių veiksmy ir juos atlikti tokiu būdu, kad būtų išvengta civilių žmonių aukų. Proporciningumo principas, orientuotas į neigiamo ginkluoto konflikto poveikio vertinimą bei jo sureguliovimą taip, kad siekiant tikslo naudojamos priemonės nesukeltų itin didelių neigiamų, neproporcingų siekiamam tikslui padarinių, žmogiškumo principas, deklaruojantis pagarbą žmogui, draudimą sukelti jam nereikalingų kančių ir kiti principai yra pagrįsti siekiu apsaugoti su ginkluotu konfliktu tiesiogiai nesusijusį asmenį. Tai reiškia, kad visi humanitarinės teisės principai siekia tokio paties tikslo kaip ir atskyrimo principas- pirmiausia, apsaugoti civilius žmones ir pavienius civilius asmenis. Tad greta gana gausios teismų praktikos, apibrėžiančios esminę atskyrimo principo reikšmę,³⁷ tarptautinės humanitarinės teisės principų sistemoje galima būtų formuluoti modelį, kurio centre figūruotų atskyrimo principas, o visos kitos principinės nuostatos būtų jo turinį sudarantys elementai.

Akcentuotina, kad visų be išimties tarptautinės humanitarinės teisės principų siekis spręsti humanitarinės teisės problemas, tiesiogiai kylančias iš ginkluotų konfliktų ir labiausiai susijusias su civilių žmonių apsauga, yra koncentruotas tiek tarptautinio, tiek netarptautinio pobūdžio konfliktų atžvilgiu. Šie principai atskleidžia tarptautinės humanitarinės teisės esmę. Ir nors jie neturi teisinio dokumento galios bei nekeičia galiojančių sutarčių, šie principai kuria didžiulę pridėtinę vertę, kurios pagrindu galima apsaugoti tiesiogiai ginkluotame konflikte nedalyvaujančiuosius bei su jais susijusius ir jų išgyvenimui būtinus objektus.³⁸

1.2. Atskyrimo principo samprata bei reikšmė tarptautinės humanitarinės teisės principų sistemoje

Kaip nurodė Anglijos profesorius Geoffrey Best, visais atvejais ta visuomenės dalis, kuri nešioja ginklus ir dalyvauja susirėmimuose bei toji dalis, kurios indėlis į ginkluotą susirėmimą gali būti tik netiesioginis, taip pat seni žmonės, moterys ir vaikai, kurie dažnai figūruoja

³⁷ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion // I.C.J. Reports, 1996. P. 257 // <http://www.un.org/law/icjsum/9623.htm>, Prisiųjungimo laikas: 2011-01-31; Prosecutor v. Kupreskic (Appeal Judgement), IT-95-16-T, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), 14 January 2000. P. 219 // <http://www.unhcr.org/refworld/category,LEGAL,,HRV,40276c634,0.html>, prisiųjungimo laikas: 2011-01-31; Prosecutor v. Tihomir Blaskic (Appeal Judgement), IT-95-14-A, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), 29 July 2004 // <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4146f0eb4.html>, Prisiųjungimo laikas: 2011-01-31.

³⁸ Tarptautinė humanitarinė teisė // http://www.teisesgidas.lt/modules/xoopsfaq/index.php?cat_id=8, prisiųjungimo laikas: 2010-09-03.

ginkluoto konflikto kontekste, bet nėra su juo susiję, turi būti skiriami kaip dvi atskiros asmenų kategorijos, kurių atžvilgiu neigiami susirėmimo padariniai turi pasireikšti skirtingai³⁹.

Dauguma taisyklių, reglamentuojančių elgesį kare, kyla absoliutaus reikalavimo skirti kariaujančiuosius ir nekariaujančiuosius pagrindu. Vadinasi, fundamentalus įpareigojimas atskirti dvi savarankiškas asmenų kategorijas, remiantis jų interesu ginkluotame konflikte, yra pagrindas, ant kurio stovi visa tarptautinė humanitarinė teisė.⁴⁰

Procesas, galiausiai nuvedęs iki atskyrimo principo kodifikacijos, prasidėjo Va. dėka žinomo filosofo bei teologo Šv. Augustino. Nors Šv. Augustinas dar tuomet nepateikė aiškiai apibrėžto atskyrimo principo, tačiau jis aiškino, jog yra kariaujantieji ir „kiti, kurie naudojami nekombatanto imunitetu“. Galiausiai amžiumi vėliau šis principas buvo ir teisiškai įtvirtintas. Na, o pirmasis dokumentas, kurio tekste suformuluotos šio esminio tarptautinės humanitarinės teisės principo apraiškos yra laikomas Lieberio kodeksas, parengtas teisininko Francis Lieber Amerikos civilinio karo kontekste.⁴¹

Šiais laikais atskyrimo principas yra reglamentuotas įvairiuose tarptautinės humanitarinės teisės aktuose. Ženevos konvencijų bendrasis 3 str., kurio nuostatos yra pripažintos paprotinės teisės normomis⁴² numato, kad „su asmenimis aktyviai nedalyvaujančiais karo veiksmuose..., visada turi būti elgiamasi humaniškai...“⁴³ Vadinasi, ši paprotinės teisės norma aiškiai suponuoja idėją, kad netarptautinio pobūdžio ginkluotame konflikte nedalyvaujančių ar nebedalyvaujančių asmenų atžvilgiu tarptautinės humanitarinės teisės dėka yra suteikiami minimalūs apsaugos garantai. Pabrėžtina ir tai, kad tarptautinį ginkluotą konfliktą reglamentuojančiose teisės normose- 1949 m. Ženevos konvencijų 1977 m. Pirmame papildome protokole įtvirtintos „civilių“ ir „civilių žmonių“ sąvokos turi taip pat neišmatuojamą reikšmę atskyrimo principo prasme. Jų įtvirtinimas suteikia didesnę laisvę bei aiškesnę kryptį atskyrimo principui veikti, kurios, gaila, nėra netarptautinį ginkluotą konfliktą reglamentuojančių normų kontekste. Visgi kaip tarptautiniame ginkluotame konflikte, taip ir netarptautiniame ginkluotame konflikte mažesne ar didesne apimtimi civiliams gyventojams ir pavieniams asmenims yra suteikiamos tam tikros apsaugos garantijos. Civiliai gyventojai ir pavieniai civiliai visais atvejais turi būti saugomi nuo žiaurių ir kenksmingų galimų ginkluoto konflikto padarinių ir tuo pagrindu

³⁹ Daphne Richemond- Barak. Nonstate Actors in Armed Conflict: Issues of Distinction and Reciprocity. // Selected works of Daphne Richemond- Barak, 2010. P. 8; // http://works.bepress.com/daphne_richemondbarak/1; Prisiųgimo laikas: 2011-02-11.

⁴⁰ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion // I.C.J. Reports 1996. P. 257// <http://www.un.org/law/icjsum/9623.htm>, Prisiųgimo laikas: 2011-01-31.

⁴¹ Daphne Richemond- Barak. Nonstate Actors in Armed Conflicts: Issues of Distinction and Reciprocity. P. 8- 12.

⁴³ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijos, bendrasis 3 str. // Valstybės žinios. 2000, Nr. 63- 1905; 63- 1906; 63- 1907; 63- 1908.

jokiais būdais neturi tapti puolimo objektu.⁴⁴ Draudimas atakuoti civilius žmones taip pat yra suformuluotas ir Baudžiamojo Teismo Romos statute.⁴⁵ Ne gana to, atskyrimo principo reikšmė ne kartą buvo pakartota ir teismų praktikos kontekste. Tarptautinis Teisingumo Teismas priimtoje branduolinių ginklų bylos konsultacinėje išvadoje pabrėžė, kad civiliai asmenys jokių pagrindų negali būti puolami, o ginkluoto konflikto situacijoje negalima naudoti ginklų, veikiančių nesurinktinai civilių ir kombatantų atžvilgiu.⁴⁶ Greta to, Tarptautinis Teisingumo Teismas akcentavo, kad atskyrimo principas yra vienas iš svarbiausių tarptautinės humanitarinės teisės principų, leidžiančių humanizuoti konfliktą, tai yra, apsaugoti civilius asmenis ir su jais susijusius bei jiems svarbius civilinius objektus.⁴⁷

Civilių žmonių apsaugos garantijos, formuojamos pagrindinių tarptautinės humanitarinės teisės aktų bei tarptautinės teismų praktikos pagrindu, atskleidžia, kad prievartos naudojimas gali būti nukreiptas tik į teisėtą aktyviai veikiančių kovotojų. Tik teisėtas ginkluoto konflikto karys gali būti puolamas bei fiziškai naikinamas ir tik toks asmuo gali teisėtai naudoti jėgą prieš kitus kombatantus. Siekiant įgyvendinti atskyrimo principą ginkluoto konflikto metu tarptautinė humanitarinė teisė ne tik nustatė, kokių objektų atžvilgiu galima ar negalima naudoti atitinkamas kariavimo priemones bei būdus, bet šio principo pagrindu ir uždraudė tam tikrų ginklų panaudojimą. Tai įtakojo valstybių patirtis, įrodanti, kad tam tikrų rūšių ginklai smogia nesurinktinai konflikto dalyvių atžvilgiu arba sukelia aktyviems ginkluoto konflikto dalyviams nereikalingų kančių, pasireiškiančių didesniu skausmu negu tos, kurios neišvengiamai gali būti patirtos dėl teisėtų karinių užduočių⁴⁸.

Taigi tarptautinė humanitarinė teisė absoliučiai visais atvejais siekia atskirti asmenis, tiesiogiai nedalyvaujančius ar nebedalyvaujančius ginkluotame konflikte ir asmenis, kurie konflikto metu teisėtai atlieka konkrečias karines operacijas. Remiantis šiais aspektais bei Tarptautinio Teisingumo Teismo anksčiau minėtu šio principo išaiškinimu, tarptautinės humanitarinės teisės kultūroje susiformavęs atskyrimo principas yra pagrįstai laikomas esminiu karo „nukenksminimo“ instrumentu, suteikiančiu prasmę civiliui, neturinčiam jokio intereso tokiame konflikte.

⁴⁴ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolai dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I Protokolas) // Valstybės žinios. 2000, 63- 1909. 48 str., 51 str. 2 d.; 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolai dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II Protokolas)/. Valstybės žinios. 2000, 63- 1910. 13 str. 2 d.

⁴⁵ Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos statutai, priimti 1998 m. liepos 17 d. Jungtinių Tautų diplomatinėje įgaliotų atstovų konferencijoje, skiroje Tarptautinio Baudžiamojo Teismo įsteigimui // Valstybės žinios. 2003, Nr. 49- 2165. 8 str. 2 d. b), i).

⁴⁶ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion// I.C.J. Report 1996, P. 227// <http://www.un.org/law/icjsum/9623.htm>, prisijungimo laikas: 2011.02.02

⁴⁷ Ten pat, P.78.

⁴⁸ Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Vilnius: Eugrimas, 2006. P.486.

Kaip jau buvo minėta, atskyrimo principas yra paprotinės teisės dalis, kuri įpareigoja valstybes, net nesančias Ženevos konvencijų bei jų papildomų protokolų dalyvėmis. Šis principas yra taikomas tiek tarptautiniame, tiek ir netarptautiniame ginkluotame konflikte,⁴⁹ neatsižvelgiant į tai, kokia apimtimi šių konfliktų atžvilgiu tarptautinė humanitarinė teisė yra apskritai taikoma.

Vertinant atskyrimo principą visoje tarptautinės humanitarinės teisės principų sistemoje, norėčiau akcentuoti atskyrimo principo glaudų ryšį su principu, draudžiančiu sukelti nereikalingų kančių bei proporcingumo principu. Šios sąveikos pagrindu yra tarsi formuojama tam tikra išimtis, kuria remiantis atskyrimo principo nesilaikymas atitinkamomis aplinkybėmis yra pateisinamas. „Atitinkamos aplinkybės“ yra siejamos su specifiniais objektais bei zonomis, kurių atžvilgiu civilių žmonių saugumo garantijos dalinai praranda prasmę. Faktas, branduoliniai ginklai sukelia didžiulį kančių, kita vertus jų panaudojimas atitinkamomis aplinkybėmis gali suteikti ir didžiulį karinį pranašumą. Vadovaujantis tuo, galima būtų pateisinti branduolinės bombos numetimą ant miesto dalies, kurioje sutelkta karinė pramonė, kadangi karinė nauda, kuri gaunama sugriovus karinius įrengimus, fabrikus, ryšių priemones, nusveria kančias, kurias patiria šalia tų objektų buvę pavieniai civiliai. Visgi tokia bomba numesta ant ligoninės ar mokyklos nebūtų pateisinta, nes įgyta karinė nauda tuo metu nenusvertų patirtų kančių⁵⁰. Tai reiškia, jog tarptautinėje humanitarinėje teisėje esti tarsi tam tikras paradoksas. Visuotinai įtvirtintas atskyrimo principas, kuris deklaruojamas kaip vienas reikšmingiausių pamatinių idėjų, kartais įgyja abejingumo šydą karinių objektų ir zonų atžvilgiu. Šios situacijos kontekste nukenčia civiliai žmonės, bet jų aukos laikomos atsitiktinai kilusiomis neigiamomis pasekmėmis taikant į karinius objektus ar jų dislokavimo zonas.

Kadangi tarptautinė humanitarinė teisė pradeda veikti tik prasidėjus tarptautiniam ar netarptautiniam ginkluotam konfliktui, darome prielaidą, kad humanitarinės teisės siekis bei jį įgyvendinančios priemonės pradeda veikti taip pat nuo ginkluoto konflikto pradžios. Atskyrimo principas viso ginkluoto konflikto metu vaidina esminį vaidmenį. Būtent jame inkorporuotas leidimas pulti tik teisėtą kovotoją ir reikalavimas apsaugoti civilį asmenį yra tiesioginis pagrindas, leidžiantis tokį konfliktą humanizuoti bei apsaugoti tuos, kuriems labiausiai šios apsaugos reikia.

⁴⁹ The Prosecutor v. Dusko Tadic (Appeal Chamber), IT- 94-1-A, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), 15 July 1999 // Summary of the “Judgement” of 15 July, 1999 // http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/jud_supplement/suppl1-e/appeal.htm

⁵⁰ Akehurst M. B., Malanczuk P. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2000. P.406.

2. ATSKYRIMO PRINCIPO TURINYS BEI JO SVARBA ŠIUOLAIKINIAME GINKLUOTAME KONFLIKTE

2.1 Šiuolaikinis ginkluotas konfliktas ir jo bruožai

Kiekvieną ginkluotą konfliktą galima suprasti kaip tam tikrą situaciją, kuriai būdingas ginkluotos jėgos panaudojimas tarp valstybių arba tarp vyriausybės ir organizuotų grupių, ar tarp tokių grupių valstybės viduje.⁵¹ Klasikinis ginkluoto konflikto apibūdinimas bei konkretūs jo požymiai yra gana paprastai suprantami ir nekelia papildomų problemų. Visgi, ginkluotas konfliktas nėra paprastas reiškinys, jam būdingas dinamiškumas bei vystymasis kartu su nuolat kintančia ir „augančia“ visuomene. Nenuostabu, kad bėgant amžiams klasikinis ginkluotas konfliktas keitėsi. Greta Ženevos konvencijos metu suformuluoto netarptautinio ir tarptautinio ginkluoto konflikto režimo⁵² Jungtinių Tautų tribunolas buvusiai Jugoslavijai įtvirtino ir „internacionalizuoto“ ginkluoto konflikto sąvoką,⁵³ o XXI a. kilę konfliktai pasižymėjo naujais ypatingais bruožais- „asimetriškumu, valstybės monopolio naudoti ginkluotą jėgą praradimu bei ginkluotos jėgos privatizavimu“.⁵⁴ Taigi nors tarptautinės humanitarinės teisės aktuose nerandame aiškiai apibrėžtos klasikinio ginkluoto konflikto sąvokos, kaip teigia A. Paulus ir M. Vashakmadze, vargu, ar vienas ginkluoto konflikto apibrėžimas galėtų sutalpinti tai, ką šiais laikais mums pateikia pasaulyje vykstantys ginkluoti susirėmimai.⁵⁵

Kaip jau buvo minėta remiantis Dusko Tadic apeliaciniu bylos sprendimu, kiekvienas kylantis konfliktas turi tarptautinį arba netarptautinį pobūdį. Kiekviena atitinkamo pobūdžio kova turi tik jai būdingus požymius, kuriuos galime suprasti iš tarptautinės humanitarinės teisės normų pateikto konteksto⁵⁶. Visgi vadovaujantis šiuolaikinio konflikto tendencijomis, klasikiniai ginkluoto konflikto požymiai šiek tiek pakito ir suteikė šiam reiškiniui kitokią atspalvį bei naujus dėsningumus.

⁵¹ Prosecutor v. Dusko Tadic (Appeal Chamber), IT- 91-1-AR72. Decision on the defence motion for interlocutory appeal on Jurisdiction, 2 October 1995, para. 70 //www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm.

⁵² J. Žilinskas. Ginkluoto konflikto samprata tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir jos taikymo problemos moderniuose ginkluotuose konfliktuose // Jurisprudencija, 2008, T. 2(104), P. 93.

⁵³ The Prosecutor v. Dusko Tadic (Appeal Chamber), T-94-1-A, Judgement, 15 July 1999, para. 84.

⁵⁴ J. Žilinskas. Ginkluoto konflikto samprata tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir jos taikymo problemos moderniuose ginkluotuose konfliktuose // Jurisprudencija, 2008, T. 2(104), P. 96.

⁵⁵ A. Paulus, M. Vashakmadze. Asymmetrical war and the notion of armed conflict- a tentative conceptualization // International review of the Red Cross. 2009, Nr. 873. P. 97.

⁵⁶ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų bendrasis 2 str. // Valstybės žinios. 2000, Nr. 63- 1905, 63- 1906, 63- 1907, 63- 1908; 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolai dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolai). 1 str. 4 d. // Valstybės žinios. 2000, Nr. 63- 1909; 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolai dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II protokolai). 1 str. 4 d. // Valstybės žinios. 2000, Nr. 63- 1910; Tarptautinio baudžiamojo Teismo Romos statutas, priimtas 1998 m. liepos 17 d. Jungtinių Tautų diplomatinėje įgaliotųjų atstovų konferencijoje, skirtoje tarptautinio baudžiamojo teismo įsteigimui // Valstybės žinios. 2003, Nr. 49- 21658 str. 2 d. f).

Šiuolaikiniame pasaulyje tarptautinis ginkluotas konfliktas tapo gana retas reiškinys. Dauguma modernių ginkluotų konfliktų susikcentravo ties netarptautinio ginkluoto konflikto modeliu,⁵⁷ kuris remiasi šiais įstatymu įtvirtintais kriterijais:

- tokio konflikto kovos, skirtingai nei tarptautinio pobūdžio konflikto metu, vyksta vienos valstybės teritorijoje,
- tokio konflikto dalyviai nėra vien konflikto šalys, turinčios tarptautinį teisinį statusą,⁵⁸ kaip apibrėžiama tarptautinio ginkluoto konflikto reglamentuojančiuose normose⁵⁹. Netarptautinio pobūdžio kovoje pagrindinį vaidmenį užima valstybės ginkluotosios pajėgos ir(arba) kitos organizuotos ginkluotosios grupės, esančios už ją atsakingos vadovybės, žinioje,
- organizuotos nevalstybinės ginkluotosios pajėgos kontroliuoja tokią teritorijos dalį, kurioje jos galėtų vykdyti nepertraukiamus ir suderintus karo veiksmus bei taikyti tarptautinės humanitarinės teisės normas.⁶⁰

Visgi, kaip jau minėjau, vertinant šiems laikams būdingą ginkluotą konfliktą bei jo bruožus, aspektai, nurodomi kaip esminiai klasikinėje netarptautinio ginkluoto konflikto sąvokoje, neturi tiek reikšmės konfliktui, susiformavusiam šių laiko plotmėje. Kaip pažymi J. Žilinskas, modernioje šių laikų visuomenėje gimsta asimetriški konfliktai, pasižymintys aktyviu nevalstybiniu subjektų dalyvavimu, kovojančių jėgų skirtingu kariniu pajėgumu, valstybės monopolio naudoti ginkluotą jėgą netekimu ir ginkluotųjų pajėgų privatizacija.⁶¹ Asimetrinio ginkluoto konflikto dalyviai dažnai veikia daugiau nei vienos valstybės teritorijoje, jie nėra organizuoti į konkrečią subordinacinę struktūrą bei savo tikslų įgyvendinimui nereikalauja tam tikros teritorijos kontrolės. Anaiptol, tokie asmenys veikia išsibarstę, naudoja neleistiną taktiką, nesurinktinai veikiančius ginklus bei nesivadovauja tarptautinės humanitarinės teisės normomis ir papročiais.⁶²

⁵⁷ Daphne Richemond- Barak. Nonstate Actors in Armed Conflict: Issues of Distinction and Reciprocity. // Selected works of Daphne Richemond- Barak, 2010. P. 4; // http://works.bepress.com/daphne_richemondbarak/1; Prisijungimo laikas: 2011-02-17.

⁵⁸ Konflikto šalys, turinčios tarptautinį teisinį statusą ir laikomos teisėtais tarptautinės teisės subjektais yra suvereni valstybės, nacionaliniai išsivaduojamieji judėjimai ir šalys, kuri pripažįstama sukilusia ar kovojančia metropolija, bei kiti subjektai.

⁵⁹ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų 2 str. // Valstybės žinios. 2000, Nr. 63- 1905; 63- 1906; 63- 1907; 63- 1908; 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolas dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų pasaulio (I Protokolas) // Valstybės žinios. 2000, Nr. 63- 1909. 1 str. 4 d.

⁶⁰ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolas dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų pasaulio (II Protokolas) // Valstybės žinios. 2000, Nr. 63- 1910, 1 str.; Tarptautinio baudžiamojo Teismo Romos statutas, priimtas 1998 m. liepos 17 d. Jungtinių Tautų diplomatinėje įgaliotųjų atstovų konferencijoje, skirtoje tarptautinio baudžiamojo teismo įsteigimui // Valstybės žinios. 2003, Nr. 49- 21658 str. 2 d. f).

⁶¹ J. Žilinskas. Ginkluoto konflikto samprata tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir jos taikymo problemos moderniuose ginkluotuose konfliktuose // Jurisprudencija, 2008, T. 2(104). P. 96.

⁶² Daphne Richemond- Barak. Nonstate Actors in Armed Conflict: Issues of Distinction and Reciprocity. // Selected works of Daphne Richemond- Barak, 2010. P. 5; // http://works.bepress.com/daphne_richemondbarak/1; Prisijungimo laikas: 2011-02-11.

Be to, modernaus ginkluoto konflikto kontekste pasitaiko situacijų, kada konfliktas, prasidėjęs kaip netarptautinio pobūdžio ginkluota kova, dėl „trečių“ šalių poveikio įgyja tarptautinio konflikto bruožų. Tokiam atvejui Tadic bylos praktika suteikė „internacionalizuoto“ ginkluoto konflikto koncepciją⁶³, kuri reiškė ginkluotą kovą, įgavusią tarptautinį pobūdį, bet vykstančią vienos valstybės teritorijoje. Detalizuojant galima akcentuoti, kad pagrindai, kuriais remiantis netarptautinis ginkluotas konfliktas gali įgyti tarptautinį pobūdį yra susiję su „trečiosios“ valstybės ginkluotųjų pajėgų panaudojimu arba vienos iš netarptautinio ginkluoto konflikto šalies veikimu įsiterpusios valstybės vardu.⁶⁴ Šis kriterijus yra paremtas organizuotos karinės grupės veiksmis „efektyviosios ar bent jau bendrosios kontrolės sąlygomis“.⁶⁵ Vadovaujantis Nikaragvos byloje pateiktu išaiškinimu, efektyvi kontrolė pasižymi tuo, kad viena iš netarptautinio ginkluoto konflikto šalių yra taip priklausoma nuo įsiterpusios valstybės, kad ją galima tapatinti su tos valstybės kuriuo nors valdančiuoju organu.⁶⁶ Tokia konflikto šalis yra absoliučiai kontroliuojama, o už jos atliktus veiksmus atsako valstybė, duodanti tokius nurodymus. Remiantis bendrąja kontrole, netarptautinio ginkluoto konflikto šaliai suteikiama visokeriopa materialinė parama, tačiau nėra būdingas įsakymų davimas bei kiekvienos karinės operacijos koordinavimas.⁶⁷ Tad kiekvieno netarptautinio ginkluoto konflikto vertinime atsiradus bet kuriai iš šių kontrolės formų arba „trečiosios“ valstybės ginkluotosios jėgos apraiškų siekiant suteikti paramą vienai iš konflikto šalių, konfliktą galima priskirti internacionalizuotų netarptautinių ginkluotų konfliktų kategorijai, kurio atžvilgiu ginkluoto konflikto dalyvių statusas skirtingų jo etapų kontekste keičiasi.

Vadinasi, modernus ginkluotas konfliktas- tai daugiausia netarptautinio pobūdžio ginkluota kova, kuri jai būdingais bruožais skiriasi nuo klasikinio netarptautinio ginkluoto konflikto, įtvirtinto tarptautinės humanitarinės teisės normomis. Šių dienų ginkluotas konfliktas turi ir tarptautinio, ir netarptautinio ginkluoto konflikto požymių, pasižymi netolygiu konflikto šalių ginkluotos jėgos naudojimu, skirtingu kariniu pajėgumu, nevienodais kariavimo metodais. Šiame amžiuje vykstantiems ginkluotiems konfliktams būdingas išskirtinis nevalstybinių subjektų vaidmuo bei galimybė konfliktą, vykstantį keliose valstybių teritorijose, vertinti kaip

⁶³ The prosecutor v. Dusko Tadic (Appeal Chamber), IT-91-1-AR72. Decision on the defence motion for interlocutory appeal on jurisdiction, 2 October 1995, para 126 // <http://www.un.org/icty/tadic/appeal/decision-e/51002.htm>

⁶⁴ The prosecutor v. Dusko Tadic (Appeal Judgement), IT-94-1-A, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), 15 July 1999, para. 84.

⁶⁵ J. Žilinskas. Ginkluoto konflikto samprata tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir jos taikymo problemos moderniuose ginkluotuose konfliktuose // Jurisprudencija, 2008, T. 2(104). P. 95.

⁶⁶ Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, ICJ Reports 1986, para. 109.

⁶⁷ The prosecutor v. Dusko Tadic (Appeal Judgement), IT-94-1-A, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), 15 July 1999, para. 137.

netarptautinį ginkluotą konfliktą⁶⁸. Šių laikų visuomenė naudoja privačią ginkluotą jėgą, nors dar iki šiol neturi tarptautinių humanitarinės teisės normų, leidžiančių tokios jėgos naudotojus vadinti teisėtais kombatantais.

2.1.1. Atskyrimo principo elementai ir jų statuso probleminiai aspektai internacionalizuotame ginkluotame konflikte

Teisinėje literatūroje yra pažymima, kad visi ginkluoto konflikto dalyviai „pagal dalyvavimo karo veiksmuose faktą, atliekamų pareigų pobūdį ir suteikiamos tarptautinės teisinės apsaugos apimtį yra skirstomi į kariaujančiuosius ir nekariaujančiuosius“.⁶⁹ Šių asmenų kategorijos yra pagrindiniai atskyrimo principo objektai. Norint realizuoti tinkamą atskyrimo principo įgyvendinimą, būtina užtikrinti tinkamą šių objektų atskyrimą. Vadinas, šie pagrindiniai atskyrimo principo turinio elementai turi būti kruopščiai identifikuojami ir jų atžvilgiu vykdomi veiksmai negali būti vertinami vienodai.

Kaip jau buvo minėta, viena iš pakankamai neseniai atsiradusių ginkluotų konfliktų rūšių yra internacionalizuotas ginkluotas konfliktas. Iš prigimties šis konfliktas yra netarptautinio pobūdžio, tačiau jį internacionalizavus,⁷⁰ konfliktas įgyja tarptautinio ginkluoto konflikto bruožų, todėl tolimesnis jo teisinis vertinimas kelia nemažai neaiškumų. Kaip nurodė Tarptautinis baudžiamasis buvusios Jugoslavijos tribunolas Duško Tadic apeliaciniame sprendime, internacionalizuotas ginkluotas konfliktas priklausomai nuo atitinkamų ginkluoto konflikto aplinkybių turi būti vertinamas kaip tarptautinis ar netarptautinis ginkluotas konfliktas atitinkamų konflikto situacijų atžvilgiu. Įsitraukus į konfliktą trečiajai šaliai, jis gali būti vertinamas ir kaip mišrus netarptautinis- tarptautinis ginkluotas konfliktas, kurio kontekste taikomos visos tarptautinės humanitarinės teisės normos.⁷¹ Visgi pažymėtina, kad internacionalizavimas konfliktui suteikia tarptautinį pobūdį tik to konflikto, kurio dalyviai priklauso valstybei, atžvilgiu, bet ne konfliktui visos teritorijos prasme.⁷² Kaip bebūtų, teisės doktrinoje yra nusistovėjusi nuostata taikyti tarptautinę humanitarinę teisę visa savo apimtimi visos

⁶⁸ 2006 m. Hezbollah ir Izraelio ginkluotas konfliktas; 2007 m. Turkijos karinė operacija prieš Kurdistano darbininkų partijos kovotojus Šiaurės Irake.

⁶⁹ Čiočys P.A. Tarptautinė humanitarinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004 m. P. 90- 91.

⁷⁰ Konflikto internacionalizavimas reiškia „trečiosios“ valstybės įsikišimą į netarptautinį ginkluotą konfliktą, kuriuo yra paremiama viena iš konflikto šalių.

⁷¹ The prosecutor v. Dusco Tadic (Appeal Judgement), IT-94-1-A, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), 15 July 1999, para. 73.

⁷² C. Greenwood. International Humanitarian Law and the Dusco Tadic Case // European Journal of International Law, 1996. No. 2, Vol.2 // www.ejil.org/journal/Vol7/No2/art8-01.html#TopOfPage>

teritorijos, kurioje vyksta mišrus ginkluotas konfliktas, atžvilgiu.⁷³ Toks ginkluoto konflikto dvilypis pobūdis kelia nemenkų klausimų tiek tiesiogiai, tiek netiesiogiai dalyvaujančių konflikte asmenų atžvilgiu, todėl reikalauja detalios šių dalyvių statuso analizės atskirose tokio ginkluoto konflikto etapuose.

Netarptautiniame ginkluotame konflikte figūruoja valstybė, kurioje kilo ginkluotas konfliktas, ir jos ginkluotosios pajėgos bei sukilėliai ir jų suformuota priešiška jėga.⁷⁴ Kaip įtvirtino tarptautinės humanitarinės teisės normos,⁷⁵ visi asmenys, priklausantys valstybės reguliariosioms ar nereguliuosioms ginkluotosioms pajėgoms, yra vadinami teisėtais kovotojais- kombatantais, jei jie atitinka tam tikrus teisės aktų numatytus kriterijus:⁷⁶ turi vadą, aiškiai matomus skiriamuosius ženklus, atvirai nešioja ginklus bei vadovaujasi tarptautinės humanitarinės teisės normų nustatytais taisyklėmis. Konflikto šalies reguliariųjų ginkluotųjų pajėgų atžvilgiu daroma prezumpcija, kuria remiantis, tokie valstybės ginkluotųjų pajėgų nariai atitinka visus kombatantams keliamus kriterijus savaime, o patekę į priešų nelaisvę, įgyja teisę į karo belaisvio statusą.⁷⁷ Vis dėlto netarptautinio ginkluoto konflikto kontekste kombatanto statusas nėra įtvirtintas, kartu nėra įtvirtinta ir teisė į karo belaisvio statusą. Vadinasi, nors Vyriausybės ginkluotosios pajėgos, suformuotos valstybės nacionalinės teisės pagrindu, yra įgalintos naudoti jėgą, sugauti jų nariai netarptautinio ginkluoto konflikto kontekste nėra apsaugoti tarptautinės humanitarinės teisės normų kaip teisėti kombatantai. Be to, netarptautiniame ginkluotame konflikte Vyriausybės pajėgos kovoja su nevalstybiniais, nevyriausybiniiais veikėjais, kurie naudodami prievartą ar grasindami ją panaudoti, siekia įgyvendinti tam tikrus politinius tikslus.⁷⁸ Šie sukilėliai kovoja be valstybės įgaliojimų, veikia savarankiškai, todėl jų naudojama jėga tarptautinės humanitarinės teisės prasme neturi jokio teisinio pagrindo.

Kadangi efektyviam atskyrimo principo įgyvendinimui pirmiausia reikalingas aiškus aktyvių ir neaktyvių ginkluoto konflikto dalyvių identifikavimas, kyla problema, kaip turėtume kvalifikuoti asmenis, kuriems tarptautinė humanitarinė teisė nesuteikė teisės kovoti, tačiau jie

⁷³ James G. Stewart. Towards a single definition of armed conflict in international humanitarian law: A critique of internationalized armed conflict // *International Review of the Red Cross*, June 2003, Vol. 85, Nr. 850 P. 333// http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc_850_stewart.pdf, prisijungimo laikas: 2011-02-20.

⁷⁴ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolai dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II Protokolas) // *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63- 1910. 1 str.; *Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos statutai*, priimtas 1998 m. liepos 17 d. // *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 49- 2165. 8 str. 2 d. f).

⁷⁵ 1899 m. ir 1907 m. Hagos konvencijos „Dėl karo įstatymų ir papročių“. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija dėl elgesio su karo belaisviais // *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63- 1907. 4 str.; 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolai dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I Protokolas) // *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63- 1909. 43 str. 2 d.

⁷⁶ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija dėl elgesio su karo belaisviais // *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63- 1907. 4 str.;

⁷⁷ Ten pat, 4 str. A d. 3)p.

⁷⁸ E. Gailiūnas *Terorizmas ir partizaninis karas- dvi sukilimo formos* // VSI Vilniaus universiteto leidykla. 2010, ISSN 1392- 1681 // <http://www.leidykla.vu.lt/fileadmin/Politologija/57/98-124.pdf>, prisijungimo laikas: 2011-02-20

užuot tenkinęsi civiliams žmonėms teikiama apsauga, patys ginklu stoja į kovą prieš valstybinę jėgą. Vadovaujantis 1949 m. Ženevos konvencijų Pirmojo papildomo protokolo nuostatose pateikta civilių ir civilių gyventojų samprata,⁷⁹ civilis yra bet kuris asmuo, nepriklausantis valstybės ginkluotosioms pajėgoms ir kitoms asmenų, kurios turi teisę dalyvauti karo veiksmuose, kategorijoms bei negalintis turėti karo belaisvio statuso.⁸⁰ Vadinas, tokius nevalstybinių subjektų veikėjus galėtume priskirti civiliams asmenims. Juk nevalstybinės prigimties dariniai nepriklauso reguliariosioms ginkluotosioms pajėgoms, o teisė kovoti apskritai jiems nesuteikiama nei Ženevos konvencijų bendrojo 3 straipsnio, nei Antrojo Papildomo protokolo teisės normų prasme. Vis dėlto civilio žmogaus sąvoka, kuria remiamės, yra suformuluota tarptautinio ginkluoto konflikto kontekste, tuo tarpu nagrinėjamas konfliktas savo prigimtimi yra netarptautinis, kurį reglamentuojančiose nuostatose civilio asmens aiškaus apibrėžimo apskritai nėra įtvirtinta. Tad kokį asmenį turėtume laikyti civiliu žmogumi netarptautinio ginkluoto konflikto požiūriu ir, ar aktyviai dalyvaujantį sukilėlių arba kitą nevalstybinio pobūdžio pajėgų narį, galėtume priskirti šiai asmenų kategorijai, padėtų suprasti tik detali teisinės literatūros bei valstybių praktikos analizė. Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus komiteto teisės patarėjas Nils Melzer nurodo, kad netarptautiniame ginkluotame konflikte civiliais žmonėmis yra laikomi visi asmenys, kurie nėra valstybinių pajėgų arba kitų organizuotų ginkluotųjų grupių nariai. Netarptautiniame ginkluotame konflikte, kaip teigia jis, organizuotos ginkluotosios grupės susideda iš nevalstybinių subjektų ginkluotųjų pajėgų,⁸¹ kurios karinėse operacijose atlieka tiesioginius ginkluotus veiksmus.⁸² Remiantis šiuo apibrėžimu, akivaizdu, kad nors tam tikra organizuotos grupės dalis, atliekanti tik pagalbinį darbą, yra laikoma civiliais žmonėmis, kita grupės dalis, kuri ginklu dalyvauja netarptautinio pobūdžio kovoje, negali būti laikoma civiliais. Kaip teigia Nils Melzers, tokie nariai pasižymi tiesioginės karinės funkcijos karo lauke įgyvendinimu. Tad šios nuolatinio pobūdžio funkcijos identifikavimas nevalstybinių darinių atžvilgiu turėtų atskirti juos nuo civilių žmonių kategorijos, kurie nors ir kartais imasi ginklo, dažniausiai daro tai spontaniškai, trumpam ir jokio intereso tokiaame konflikte apskritai neturi. Tiesioginė karinė funkcija pasižymi tęstinumu laiko atžvilgiu, kurią nevalstybinis dalyvis

⁷⁹ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolai dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų pasaulio (I Protokolas) // Valstybės žinios. 2000, Nr. 63- 1909. 50 str. 1 d.; 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija dėl elgesio su karo belaisviais // Valstybės žinios. 2000, Nr. 63- 19074 str. A 1)2)3)6).

⁸⁰ Ten pat // Valstybės žinios. 2000, Nr. 63- 1909. 50 str.

⁸¹ Kaip teigia Nils Melzer, nevalstybinio subjekto organizuotą grupę sudaro disidentų ginkluotasis dalinys ir kitos organizuotos grupės. Disidentų ginkluotoji grupė- tai anksčiau valstybinėms pajėgoms priklausę asmenys, kovojantys prieš valstybę, kurios ginkluotajai jėgai priklausė. Kitos organizuotos grupės daugiausia yra sudarytos iš civilių asmenų, suorganizuotų kovoti.

⁸² Nils Melzer. Interpretive guidance on the notion of Direct Participatio In Hostilities under international humanitarian law // International Committee of the Red Cross, 2009. P. 36

įgyvendina ne spontaniškais, pavieniais, periodiškais veiksmais, o dalyvaudamas nuolatinėje nevalstybinių pajėgų karinėje veikloje.⁸³

Visgi praktikoje buvo išreikšta ir priešinga nuomonė, nurodanti, kad organizuotų grupių nariai, kovojantys prieš Vyriausybės pajėgas, yra laikomi civiliais žmonėmis, kurie paėmę į rankas ginklą ir stoję į kovą, tampa civiliais žmonėmis, tiesiogiai dalyvaujančiais kariniuose veiksmuose.⁸⁴ Kaip nurodo ne vienos bylos sprendimas,⁸⁵ esminis aspektas yra tas, kad civiliais asmenimis yra laikomi asmenys, nepriklausantys ginkluotosiom pajėgom. Vadovaujantis tarptautinėje humanitarinėje teisėje įtvirtinta ginkluotųjų pajėgų sąvoka,⁸⁶ civiliais žmonėmis yra apibūdinami visi asmenys, nepatenkantys į kombatanto statuso ribas. Kadangi netarptautinį ginkluotą konfliktą reglamentuojančių teisės normų kontekste⁸⁷ nėra ginkluotųjų pajėgų sąvokos išaiškinimo bei įtvirtinimo, o apie teisę kovoti ir teisėtus kovotojus apskritai nėra kalbama šiose normose, galime daryti išvadą, kad sukilėliai, nebūdami ginkluotųjų pajėgų nariais bei kombatantais, turi būti pripažinti civiliais žmonėmis ir naudotis jiems teikiama humanitarinės teisės apsauga. Fofana ir Kondewa bylos sprendime specialusis teismas Sierai Leonei taip pat nurodė,⁸⁸ kad tam, jog asmenys būtų pripažinti civiliais žmonėmis, jie turi būti pripažinti „civiliais iš prigimties“.⁸⁹ Buvimas rezistencinių ginkluotųjų pajėgų nariu ar buvusiu kombatantu, kuris nuleido ginklą, nekeičia jo kaip civilio prigimties. Vadovaujantis šiuo požiūriu, toks asmuo iš prigimties yra laikomas civiliu žmogumi, kuris įstojęs į mūšį, praranda humanitarinės teisės apsaugą ir tampa teisėtu ginkluotų veiksmų taikiniu iki tol, kol sudeda ginklus.⁹⁰ Be to, kaip akcentuoja Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus komitetas, nuostata, įtvirtinanti dvejonės atveju asmenį laikyti civiliu žmogumi tarptautiniame ginkluotame konflikte, turi būti taikoma ir netarptautiniame ginkluotame konflikte.⁹¹ Vadinasi, nerandant vienareikšmio

⁸³ Ten pat, P. 33- 35.

⁸⁴ ICRC, Jean- Marie Henckaerts and Louise Doswald- Beck. Customary international humanitarian law // Cambridge university press. Volume I: Rules, 2009. P. 19- 24

⁸⁵ Prosecutor v. Bagilishema case. 7 June 2001 Judgement of International Criminal Tribunal for Rwanda, Case No. ICTR-95-1A-T, para. 104 // http://www1.umn.edu/humanrts/instrree/ICTR/BAGILISHEMA_ICTR-95-1A/BAGILISHEMA_ICTR-95-1A-T.htm; Prosecutor v. Blaskic case. 3 March 2000 Judgement of International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, Case No. IT-95-14-T, para. 180 // <http://www.un.org/icty/blaskic/trial1/judgement/bla-tj000303e.pdf>

⁸⁶ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolas dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų pašaugos (I Protokolas) // Valstybės žinios. 2000, Nr. 63- 1909. 43 str.

⁸⁷ Ženevos konvencijų bendrasis 3 str. // Valstybės žinios. 2000, Nr. 63- 1905, 63- 1906, 63- 1907, 63- 1908, II PP // Valstybės žinios. 2000, Nr. 63- 1910.

⁸⁸ The prosecutos v. Fofana and Kondewa case. 2 August 2007 Judgement of Special Court for Sierra, Case No., SCSL-04-14-T, para 116- 117, 136- 137.

⁸⁹ ICRC, Jean- Marie Henckaerts and Louise Doswald- Beck. Customary international humanitarian law // Cambridge university press. Volume I: Rules, 2009. P. 17- 18.

⁹⁰ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolas dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II Protokolas) // Valstybės žinios. 2000, Nr. 63- 191013 str. 3 d. P. 19- 24.

⁹¹ ICRC, Jean- Marie Henckaerts and Louise Doswald- Beck. Customary international humanitarian law // Cambridge university press. Volume I: Rules, 2009.

atsakymo, organizuotų karinių pajėgų narį turėtume priskirti civilių asmenų kategorijai, kurios atžvilgiu taikoma tarptautinės humanitarinės teisės apsauga.

Vis dėlto praktika tokius asmenis laikyti civiliais žmonėmis nėra labai logiška. Tai reiškia, jog tokie neteisėti kovotojai, net tapę teisėtais taikiniai, yra saugomi nuo puolimų visą laiką, kuri nedalyvauja tiesioginiuose ginkluotuose veiksmuose. Tuo tarpu Vyriausybės ginkluotosios pajėgos yra teisėtų kovotojų darinys, todėl gali būti puolamas bet kuriuo metu. Vadinas, neprivilegiuotas kovotojas laiko atžvilgiu gali išvengti atsakomybės, kuri jam gresia už dalyvavimą kariniuose veiksmuose. Tokia teisinė spraga formuoja kliūtis atskyrimo principo tikslo įgyvendinimui, todėl reikalauja itin akylaus dalyvių identifikavimo, kurio tikslaus teisinio reglamentavimo kol kas taip pat nėra. Kaip nurodo Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus komitetas, to galėtume išvengti, jei pavienius į mūšį įsitraukusius asmenis teisiškai atribotume nuo tų, kurie dalyvauja karinės organizuotos grupės, veikiančios nuolatinės tiesioginės karinės funkcijos įgyvendinimo pagrindu, veikloje.⁹² Visgi, kaip matome, šiuo laiku vieningos praktikos, leidžiančios aiškiai suteikti vieną ar kitą statusą aktyviam nevalstybinio pobūdžio dalyviui, nėra. Aišku viena, kad tokie asmenys stoję ginklu į mūšį tampa teisėtais taikiniai ir neprivilegiuotais kovotojais, kuriems už tokią veiklą gresia net atsakomybė.

Kaip jau buvo minėta, internacionalizuotam ginkluotam konfliktui būdingas trečiosios valstybės įsikišimas, kuris prasidėjusį netarptautinį ginkluotą konfliktą, nuo „trečiosios“ valstybės įsiterpimo momento leidžia kvalifikuoti kaip tarptautinį. Tokia situacija susidaro todėl, jog įsiterpus „trečiajai“ valstybei kova tampa įgyvendinama tarp kelių valstybių- kelių tarptautinį teisinį subjektiškumą turinčių subjektų. Tokioje kovoje dalyvauja valstybė, kurios teritorijoje konfliktas prasidėjo kaip netarptautinis ginkluotas konfliktas, ir valstybė, kuri vienai iš netarptautinio ginkluoto konflikto šalių veikiant „bendrosios ir (arba) efektyviosios kontrolės sąlygomis“ jos atžvilgiu, į tokį konfliktą natūraliai įsitraukė. Įstojusi į konfliktą „trečioji“ valstybė, kaip vienos iš netarptautinio ginkluoto konflikto šalies rėmėja, tarsi susitapatina su ta konflikto šalimi ir būdama tarptautinės teisės subjektu tampa kovojančia prieš valstybę, kurioje konfliktas prasidėjo.⁹³ Šiuo atžvilgiu svarbu akcentuoti, kad prasideda tarptautinis ginkluotas konfliktas, kuriame tiek dalyviai, tiek jų teisinė padėtis tam tikra apimti keičiasi. Remiantis Pirmuoju Ženevos konvencijų papildomu protokolu,⁹⁴ tarptautinio konflikto aktyvūs kovotojai įgyja teisėto kovotojo statusą bei iš to išplaukiančią teisę naudoti jėgą, dėl kurios žūsta žmonės,

⁹² Customary IHL database // International Committee of Red Cross http://www.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v1_rul_rule6, prisijungimo laikas: 2011.02.26.

⁹³ James G. Stewart. Towards a single definition of armed conflict in international humanitarian law: A critique of internationalized armed conflict // International Review of the Red Cross, June 2003, Vol. 85, Nr. 850 P. 315// http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc_850_stewart.pdf, prisijungimo laikas: 2011-02-28.

⁹⁴ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolas dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų pasaugos (I Protokolas)// Valstybės žinios. 2000, Nr. 63- 1909. 43 str. 2 d.

padaroma materialinė žala bei už tokią veiklą neužsitraukia asmeninės atsakomybės, išskyrus tuos atvejus, kai jų veiksmuose galima identifikuoti nusikalstamos veikos požymių,⁹⁵ o patekę į nelaisvę jie įgyja apsaugą kaip karo belaisviai, kurie pasibaigus konfliktui, repatriuojami-gražinami į Tėvynę. Vadinasi, ir asmenys, prasidėjusiame netarptautiniame ginkluotame konflikte priklausę organizuotoms ginkluotųjų pajėgų grupėms, kurie buvo laikomi neturinčiais teisės kovoti, konfliktui įgavus tarptautinį pobūdį, tampa kombatantais, kurių teisėtumo pagrindas remiasi tik ties tam tikrais teisės normomis įtvirtintais kriterijais.⁹⁶ Esminis akcentas yra tas, kad asmuo vadovaujantis šiais kriterijais turi išskirti, būti lengvai identifikuojamas kaip ginkluotų kovos veiksmų dalyvis, kuris gali atakuoti bei jo atžvilgiu visos atakos yra galimos. Šią fundamentalią kombatanto pareigą ne kartą patvirtino ir teismų praktika,⁹⁷ nurodanti, kad asmenys, priklausantys ginkluotosioms pajėgoms, netenka kombatanto statuso ir teisės tapti karo belaisviu, jei atlikdami bet kokį karinį veiksmą savo išore atrodo kaip civiliai žmonės.⁹⁸ Taigi jei nevalstybinio subjekto nariai, veikiantys kartu su įstojusios valstybės ginkluotosiomis pajėgomis, turi vadą, dėvi uniformas ar kitus, juos išskiriančius ženklus, atvirai nešioja ginklus bei veikia remiantis tarptautinės humanitarinės teisės normomis, o vadovaujantis Ženevos konvencijų Pirmojo papildomo protokolo nuostatomis, užtenka, kad tokie asmenys veikia tam tikroje subordinuotoje struktūroje su vadu priešakyje⁹⁹ ir atvirai nešioja ginklą kiekvieno puolimo metu ar jam ruošdamiesi,¹⁰⁰ yra laikomas kombatantu, turinčiu karo belaisvio statusą.¹⁰¹ Paradoksalu, tačiau prasidėjusiame netarptautinio pobūdžio ginkluotame konflikte dalyvis, kuris net laikydamasis karo įstatymų bei papročių buvo nusikaltėlis ir sugautas galėjo būti baudžiamas pagal nacionalinę valstybės teisę,¹⁰² susiformavusio tarptautinio ginkluoto konflikto atžvilgiu paimtas į nelaisvę yra saugomas III Ženevos konvencijos nuostatų kaip teisėtas kovotojas. Visgi dar vienas svarbus aspektas yra tas, kad be teisės aktuose įtvirtintų kriterijų, teisinėje literatūroje yra išskiriami dar keletas ne mažą reikšmę turinčių kombatantams keliamų sąlygų. Profesoriaus

⁹⁵ Čiočys P. A. Tarptautinė humanitarinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P.85.

⁹⁶ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija dėl elgesio su karo belaisviais // Valstybės žinios. 2000, Nr. 63-1907. 4 str. A. 2) a)- d).

⁹⁷ Osman Bin Haji Mohamed Ali and Others v. Public Prosecutor, 1968 m.// <http://www.icrc.org/ihl-nat.nsf/39a82e2ca42b52974125673e00508144/383128666c8ab799c1256a1e00366ad3!OpenDocument>;
Pius Nwaogu v. The States, 1972 // <http://www.icrc.org/ihl-nat.nsf/276c23458e6a0d2441256486004ad099/4f0459242f53b2ad41256695002b0926!OpenDocument>

⁹⁸ ICRC, Jean- Marie Henckaerts and Louise Doswald- Beck. Customary international humanitarian law // Cambridge university press. Volume I: Rules, 2009. P. 11- 13.

⁹⁹ ŽK I PP // Valstybės žinios. 2000, Nr. 63- 1909. 43 str. 1 d.

¹⁰⁰ Ten pat, 44 str. a)b).

¹⁰¹ Ten pat, 44 str. 1)2)5); III Ženevos konvencija 4 str.;

¹⁰² Goldman R. K., Tittmore B. D., Unprivileged combatants and the hostilities in Afghanistan: Their status and rights under International humanitarian and Human rights law// <http://www.asil.org/taskforce/goldman.pdf>, prisijungimo laikas: 2011-03-01.

Y. Dinstein teigimu, visoms ginkluotosioms organizacijoms, kurios įeina į konflikto šalies ginkluotųjų pajėgų sudėtį, kombatanto statusui įgyti turi būti keliami papildomi reikalavimai¹⁰³:

- Reikalavimas asmeniui veikti kolektyviniame, organizuotame kariniame darinyje.
- Reikalavimas priklausyti konflikto šaliai, reiškiantis, kad konflikto valstybė prisiima atsakomybę už ginkluotųjų pajėgų atliktus veiksmus.
- Ištikimybės pripažinimo sulaikančiai jėgai trūkumas, kuris yra siejamas su pilietybe.

Teisininkas J. Žilinskas patvirtina, kad norint asmenį pripažinti ginkluotųjų pajėgų nariu, o tuo pačiu ir kombatantu, viena svarbiausių sąlygų yra tam tikro teisinio ryšio tarp kovojančio subjekto ir valstybės egzistavimas.¹⁰⁴ Vadinas, norėdami įrodyti nevalstybinio subjekto kovotojo teisę kovoti ir įgyti karo belaisvio statusą įstojus „trečiajai“ valstybei į konfliktą, turime įrodyti teisinio ryšio tarp tokio kovotojo ir „trečiosios“ valstybės susiformavimą. Savo prigimtimi nevalstybinis subjektas įprastai neturi sąsajų su jokia valstybe. Net įstojus kariauti „trečiajai“ šaliai, šis nevalstybinis darinys yra greičiausiai tik priemonė valstybei siekti užsibrėžtų tikslų. Vis dėlto tam, kad reikalavimas priklausyti konflikto šaliai būtų patenkintas, tarp nevalstybinio subjekto ir tarptautinio ginkluoto konflikto šalies užtenka santykio, susiformavusio de facto. Šis santykis gali būti oficialiai deklaruojamas arba tik numanomas, gali būti išreikštas ir konkludentiniais veiksmais, kuriais remiantis, aišku, kurios valstybės pusėje nevalstybinis darinys kovoja.¹⁰⁵ Taigi jei toks nevalstybinis subjektas veikia „efektyvios kontrolės“ ribose, jis yra absoliučiais paklusnus „trečiajai“ valstybei ir veikia tik vykdydamas jos nurodymus. Atsakomybė už duotų nurodymų vykdymą kyla valstybei,¹⁰⁶ tad ryšys esantis tarp nevalstybinio darinio ir „trečiosios“ valstybės yra pakankamai pagrįstas, kad konfliktą internacionalizavus, nevalstybinio subjekto nariai būtų priskiriami prie „trečiosios“ valstybės ginkluotųjų pajėgų ir laikomi kombatantais. Tuo tarpu nevalstybiniam dariniui veikiant „bendrosios kontrolės“ sąlygomis, santykis, atsirandantis tarp „trečiosios“ valstybės ir nevalstybinio darinio yra šiek tiek laisvesnis, nes nėra pagrįstas kiekvienos karinės operacijos reguliavimu.¹⁰⁷ Vis dėlto verta dar kartą pabrėžti, kad teisiniam ryšiui nustatyti užtenka santykio, egzistuojančio de facto. Kaip nurodyta Tadic bylos apeliaciniame sprendime, tam, kad konfliktas pasiektų internacionalizuoto ginkluoto konflikto lygį, „bendroji kontrolė“ turi būti pagrįsta „trečiosios“ valstybės tam tikru

¹⁰³ Dinstein Y. The conduct of hostilities under the law of international armed conflict. Cambridge: Cambridge University press, 2004. P. 39.

¹⁰⁴ J. Žilinskas. Ginkluoto konflikto samprata tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir jos taikymo problemos moderniuose ginkluotuose konfliktuose // Jurisprudencija, 2008, T. 2(104). P. 36.

¹⁰⁵ Pictet (ed.). Commentary on the Third Geneva Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War. Geneva: ICRC, 1960, P. 57

¹⁰⁶ Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America) Merits, Judgement, I.C.J. Reports, 1986, parag. 109. Judgement of International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. Reports, parag. 109

vaidmeniu organizuojant, koordinuojant, planuojant, finansuojant, treniruojant ar apginkluojant¹⁰⁸ nevalstybinį subjektą. Šia parama nevalstybinis subjektas tampa toks priklausomas nuo „trečiosios“ valstybės, kad be jos negali egzistuoti. Remiantis minėtais aspektais, valstybės ir nevalstybinio subjekto, veikiančio bendrosios kontrolės sąlygomis, santykis de facto akivaizdžiai egzistuoja, todėl nevalstybinio darinio teisinis ryšys su valstybe yra pakankamai stiprus, kad tokius dalyvius galėtume priskirti valstybės ginkluotosioms pajėgoms.

Adekvaciai ir civiliam žmonėm teiktina apsauga tarptautinės humanitarinės teisės normų prasme, įstojus į konfliktą „trečiajai valstybei“, tampa pakankamai plati tarptautinė humanitarinė teisė taikoma visa apimtimi. Ženevos konvencijų Pirmojo papildomo protokolo nuostatos¹⁰⁹ leidžia aiškiai suprasti, kas yra civilis žmogus. Apibrėžimas, nurodantis, kad asmuo, nepriklausantis nei konflikto šalies ginkluotųjų pajėgų nariams,¹¹⁰ nei žmonėms, veikiantiems *levée en masse* situacijoje, yra civilis asmuo, leidžia aiškiai orientuoti tarptautinės humanitarinės teisės teiktiną apsaugą, kuri, kaip nurodė Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiai Jugoslavijai Galic bylos sprendime,¹¹¹ yra sustabdoma tuomet ir tam laikui, kurį civilis praleidžia tiesiogiai dalyvaudamas kariniuose veiksmuose. Pažymėtina, kad civiliai, įstodami į mūšį, netampa kombatantais, jie kovoja neteisėtai, todėl gali būti baudžiami jau vien už tai, kad dalyvauja kariniuose veiksmuose. Išimtis šioje situacijoje yra *levée en masse* atvejis, kurį įprasminant turėtume akcentuoti tiek 1988 m. bei 1907 m. Hagos konvencijas, tiek 1949 m. Ženevos konvencijas ir jų 1977 m. Pirmąjį papildomą protokolą, numatančius kad be reguliariųjų ir nereguliariųjų ginkluotųjų pajėgų, teisę į kombatanto statusą įgyja neokupuotos teritorijos gyventojai, kurie, priartėjęs priešininkui, ima priešintis ginklu, nesuspėję susiformuoti į reguliarius ginkluotųjų pajėgų dalinius. Šios situacijos esminis bruožas yra spontaniškumas, kuris reiškia, kad užpuolimas įvyko staiga, apie jį nebuvo žinoma iš anksto ir jokie pasiruošimo veiksmai jo atžvilgiu vykdomi nebuvo, bei laiko momentas, susijęs su pačia okupacija, nuo kurios spontaniškas sukilimas nebėra teisėtas, o jo dalyvių atlikti konkretūs veiksmai gali būti vertinami kaip karo nusikaltimai.

Taigi *levée en masse* situacija atskleidžia išimtį, kuria vadovaujantis, civilis, tiesiogiai ginklu stojęs į kovą, tampa kombatantu, jei jis, kaip ir kiekvienas teisėtas kovotojas, atitinka tam

¹⁰⁷ Prosecutor v. Tadic, T-94-1-A, Judgement, 15 July 1999, para. 137;

¹⁰⁸ *Tadić Appeal Judgement, op. cit.* (note 59), para. 137.

¹⁰⁹ ŽK I PP // Valstybės žinios. 2000, Nr. 63- 1909. 50 str. 1 d.

¹¹⁰ 2000 m. Blaškic byloje Tarptautinis Baudžiamasis Teismas buvusiai Jugoslavijai nurodė, kad civiliai asmenys yra asmenys, kurie nėra arba nebėra ginkluotųjų pajėgų nariai // Prosecutor v. Tihomir Blaskic (Appeal Judgement), IT-95-14-A, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), 29 July 2004, para 111 // <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4146f0eb4.html>, prisijungimo laikas: 2011-03-05.

¹¹¹ Prosecutor v. Stanislav Galic case. 5 December 2003 Judgement of International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, Case No. IT-98-29-T, para 48 // <http://www.icty.org/x/cases/galic/tjug/en/gal-tj031205e.pdf>

tikrus keliamus reikalavimu. Asmuo, atitikęs kriterijus, šioje situacijoje laikomas kombatantu nuo to momento, kai paima į rankas ginklą ar atlieka kokį karinį veiksmą,¹¹² o sugautas pripažįstamas ne nusikaltėliu, o teisėtu karo belaisviu. Akcentuotina tik tai, kad *levée en masse* situacija kaip pagrindas, leidžiantis įgyti kombatanto statusą, nebėra teisėtas, kai priešas užima teritoriją. Nuo to momento sukilimo teisė prieš okupantą nebeegzistuoja. Visgi reikėtų akcentuoti, kad pasibaigus Antrajam pasauliniam karui laiko momentas *levée en masse* situacijoje tapo nebe toks reikšmingas. Buvo pripažinta, jog asmenys ėmęsi ginklo jau okupuotoje teritorijoje yra vertinami kaip tauta, įgyvendinanti apsisprendimo teisę. Taigi asmenys, stoję į nacionalinio išsivadavimo judėjimą, laikomi kovotojais, stojusiais į tarptautinį ginkluotą konfliktą, kas savo ruožtu aktyviems ginkluoto konflikto dalyviams taip pat suteikia kombatanto bei karo belaisvio statusą.

Nagrinėjant atskyrimo principą dar viena atitinkamos analizės reikalaujanti problema yra susijusi su civilio elgesiu ir riba, iki kurios jo veiksmai kvalifikuojami kaip teisėti ir nuo kurios jau nebe. Tarptautinės humanitarinės teisės normos nepateikia atsakymo, kokį civilio asmens elgesį turėtume kvalifikuoti kaip tiesioginį karinį dalyvavimą. Ar kiekvienas civilio žmogaus veiksmas, išoriškai panašus į karinį, bus vertinamas kaip lemiantis jo tapimą teisėtu taikiniu karo lauke, tarptautinė humanitarinė teisė taip pat nėra išaiškinusi. Suprantama tai, kad asmuo gali tapti teisėtu taikiniu tik dėl tiesioginio savo dalyvavimo karinėje veikloje.¹¹³ 2001 m. Bagilishema bylos sprendime Tarptautinis baudžiamasis tribunolas Ruandai nurodė, kad „tiesioginis arba aktyvus dalyvavimas kariniuose veiksmuose“ apima veiksmus, kurie dėl savo prigimties ar siekiamo tikslo sukelia žalą konflikto šalies ginkluotosioms pajėgoms ar jų įrangai.¹¹⁴ Panašiai samprotavo ir teisininkas Nilz Melzer, kuris atskleisdamas „tiesioginio dalyvavimo kariniuose veiksmuose“ sampratą, išskyrė kriterijus, pagal kuriuos nustatomas civilio apsaugą šalinantis pagrindas:

1. Veiksmas turi būti tiesiogiai susijęs su sukeltomis mirtimis, sužeidimais, žala žmonių bei objektų, kurie saugomi nuo tiesioginių karinių puolimų, atžvilgiu.
2. Turi būti nustatytas tiesioginis priežastinis ryšys tarp veiksmo ir kilusių neigiamų padarinių, atsiradusių dėl to veiksmo arba panašių operacijų, sudarančių veiksmo pagrindą.

¹¹² Laws of Customary of War on Land (Hague II), July 29, 1899 // Lillian Goldan Law Library// http://avalon.law.yale.edu/19th_century/hague02.asp

¹¹³ ŽK I PP // Valstybės žinios. 2000, Nr. 63- 1909. 51 str. 3 d.; ŽK II PP // Valstybės žinios. 2000, Nr. 63- 1910. 13 str. 3 d.

¹¹⁴ Prosecutor v. Bagilishema case. 7 June 2001 Judgement of International Criminal Tribunal for Ruanda, Case No. ICTR-95-1A-T, para. 104 // http://www1.umn.edu/humanrts/instree/ICTR/BAGILISHEMA_ICTR-95-1A/BAGILISHEMA_ICTR-95-1A-T.htm

3. Šiuo veiksmu turi būti tiesiogiai siekiama padaryti žalos taip padedant vienai konflikto pusei, o kitai pakenkiant.¹¹⁵

Šiais kriterijais galima remtis tiek tarptautiniame, tiek netarptautiniame ginkluotame konflikte. Skirtumas turėtų būti daromas tik asmenų, kurie neatlieka tiesioginės karinės funkcijos, atžvilgiu. Neginkluoti civiliai, kurie lydi ginkluotąsias pajėgas tarptautiniame ginkluotame konflikte, pavyzdžiui, teikia maistą, amuniciją, perduoda žinutes, teikia kitokią būtiną pagalbą yra laikomi ginkluotųjų pajėgų nariais ir dėl to praranda civilio statusą, nors realiai kovoje tiesiogiai dalyvauti teisinio pagrindo ir neturi. Tuo tarpu netarptautinio ginkluoto konflikto kontekste neginkluotas ir aktyviai kovoje nedalyvaujantis civilis, kuris bendradarbiauja su kovojančiais asmenimis, visada išsaugo civilio statusą. Karinė pagalba nėra jo apsaugos praradimo pagrindas. Šis atskyrimas paremtas tuo, kad netarptautiniame ginkluotame konflikte egzistuoja konflikto šalių įtakos zonos, civiliai yra verčiami bendradarbiauti su ta konflikto šalimi, kurios įtakos zonai jie priklauso.¹¹⁶

Visgi svarbu pridurti, kad asmenys, kurie tiesiogiai neremia kovojančiosios pusės, negali būti vertinami kaip tiesiogiai dalyvaujantys karo veiksmuose. Įrankių, ginklų pardavimas bei simpatijų reiškimas vienai ar kitai konflikto šaliai nekelia smurto grėsmės ir objektyviai neteikia paramos nei vienai iš konflikto šalių. Pabrėžtina, kad toks ne itin artimas kontaktas neatima iš civilių apsaugos, teikiamos kiekvieno ginkluoto konflikto metu.¹¹⁷ Vadinasi, tam, kad civilio asmens veiksmas būtų pripažintas „tiesioginiu dalyvavimu kariniuose veiksmuose“, jis turi būti taip stipriai susijęs su konflikto šalių vykdomomis karinėmis operacijomis, kad natūraliai taptų tokių operacijų dalimi kurios nors konflikto šalies pusėje. Remiantis šia nuostata, bet koks ginkluotas išpuolis, kuris nebus pagrįstas siekiu sukelti vienai iš konflikto šalių žalą, išpuolis, kuriuo nebus siekiama paremti vienos iš konflikto šalių, negalės būti apskritai kvalifikuojamas kaip dalyvavimas kariniuose veiksmuose. Pavyzdžiui, jei kelias, kuriuo keliauja karinis dalinys link strategiškai svarbios jam vietos, yra užblokuotas civilių žmonių, bet tokia blokada nėra siekiama paremti nė vienos konflikto šalies, sukeliant žalą kitai, tokia situacija negali būti vertinama kaip civilių dalyvavimas kariniuose veiksmuose, atimantis tarptautinės humanitarinės teisės teikiamą apsaugą. Ir atvirkščiai, jei tokia kelio blokada yra akivaizdžiai tyčia siekiama užlaikyti valstybės ginkluotąsias pajėgas tam, kad būtų palengvinamas sukilėlių taktikos įgyvendinimas, situacija bus kvalifikuojama kaip tiesioginis dalyvavimas kariniuose veiksmuose. Kitu pavyzdžiu norėčiau pabrėžti civilių atliekamų karinių veiksmų reikšmę siekiant apsiginti.

¹¹⁵ Nils Melzer. Interpretive guidance on the notion of Direct Participatio In Hostilities under international humanitarian law // International Committee of the Red Cross, 2009. P. 15.

¹¹⁶ ICRC, Jean- Marie Henckaerts and Louise Doswald- Beck. Customary international humanitarian law // Cambridge university press. Volume I: Rules, 2009. P. 19- 24.

¹¹⁷ ŽK I PP // Valstybės žinios. 2000, Nr. 63- 1909. 51 str. 1,2,3,6,7; II ŽK // Valstybės žinios. 2000, 63- 1910.13. 1.2. str.

Jei toks asmuo savigynos tikslu naudoja jėgą, kuria sukeliama mirtis, sužalojimai bei kita žala, jo būtinas ir proporcingas elgesys neturi būti vertinamas kaip tiesioginis dalyvavimas kariniuose veiksmuose, nes tokiais kariniais veiksmais jis nesiekia paremti konflikto šalių, bet siekia apginti save ar kitus. Toks asmuo kariniu taikiniu tapti negali, todėl net tokio pobūdžio kovoje puolimas jo atžvilgiu sukuria pagrindą karo nusikaltimo kvalifikavimui.¹¹⁸

Civilių apsaugos klausimu atskyrimo principo kontekste Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus komitetas pateikia dar vieną pavyzdį, tapusį problema ne vienos valstybės praktikoje. Akcentuotina, jog civiliai, dirbantys kariniuose objektuose, pavyzdžiui, karo pramonės gamyklose, nėra laikomi tiesiogiai dalyvaujančiais kariniuose veiksmuose, bet tokie žmonės privalo priimti riziką, kuri kyla dėl objektų, kuriuose dirbama, pobūdžio. Sužeidimai ir mirtys, kylančios tokių žmonių atžvilgiu yra laikomos atsitiktinėmis, kurių metu buvo taikytasi ne į civilius žmones, o į karinius objektus kaip teisėtus kiekvienos kovos taikinius.¹¹⁹ Tokių žmonių padėtis atskyrimo principo požiūriu yra ypač nepavydėtina. Nors jie neatlieka veiksmų, lemiančių jų pripažinimo teisėtais puolimo objektais, būdami karinių objektų apsuptyje jie tarsi praranda apsaugą, nors privalėtų būti ja užtikrinti bet kokių atakų metu.

Norėčiau akcentuoti dar vieną probleminį aspektą, susijusį su civiliais asmenimis, kurių dalyvavimas karinėse operacijose nėra pagrįstas jų suvokimu bei valia atlikti tokią operaciją. Civiliai asmenys, kurie nežino apie savo prisidėjimą prie karinių veiksmų, pavyzdžiui, asmenys, kurie nežinodami nieko apie tai, gabena bombą, arba asmenys, kuriems yra visiškai atimta fizinė veiksmų laisvė veikti savo sprendimu, pavyzdžiui, civiliai, tapę „gyvuoju skydu“, priverstu pridengti kovojantįjį, nėra laikomi „atliekantys tiesioginį karinį veiksma“ vykdomų karinių operacijų prasme.¹²⁰ Vadinasi, tokie asmenys ir toliau išsaugo civilio statusą bei tarptautinės humanitarinės teisės normų teikiamą apsaugą. Šioje situacijoje veikiantis civilis negali tapti karinių puolimų taikiniu, nebent nuo to momento, kai galėjo ar turėjo suprasti savo veiklos reikšmę, tęsė ją toliau arba atgavęs veiksmų laisvę, rinkosi tolimesnį tokių veiksmų įgyvendinimą. Vadovaujantis tarptautinės humanitarinės teisės normomis, civilių asmenų panaudojimas siekiant apsiginti ar apginti tam tikras zonas, objektus nuo karinių veiksmų yra draudžiamas tiek tarptautinio, tiek netarptautinio ginkluoto konflikto požiūriu.¹²¹ Karadžik ir Mladik bylos, kurios pagrindas buvo Jungtinės Karalystės taikdariusių suėmimas ir jų panaudojimas

¹¹⁸ Nils Melzer. Interpretive guidance on the notion of Direct Participatio In Hostilities under international humanitarian law // International Committee of the Red Cross, 2009. P. 58- 64.

¹¹⁹ ICRC, Jean- Marie Henckaerts and Louise Doswald- Beck. Customary international humanitarian law // Cambridge university press. Volume I: Rules, 2009. P. 19- 24.

¹²⁰ Nils Melzer. Interpretive guidance on the notion of Direct Participatio In Hostilities under international humanitarian law // International Committee of the Red Cross, 2009. P. 60.

¹²¹ I ŽK 19 str.; 2 parag // 2000, Nr. 63- 1905; II ŽK 23 str. 1 parag //.; IV Ženevos konvencija 28 str.; Pirmasis Papildomas protokolas 12 str. 4 d.; Pirmasis Papildomas protokolas 51 str. 7 d.; Tarptautinio baud=iamojo teismo statutas 8 str. 2 d. b) (xxiii).

gyvaisiais skydais, apsaugančiais nuo NATO oro atakų, savo sprendime Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiai Jugoslavijai nurodė, kad veiksmai, kuriais civiliai prieš savo valią yra panaudojami karinėse operacijose, turi būti kvalifikuojami kaip karo nusikaltimai.¹²²

Taigi internacionalizuoto ginkluoto konflikto kontekste prasidėjęs tarptautinis ginkluotas konfliktas pakeičia visą netarptautinio pobūdžio konflikto turinį bei jo elementų teisinę padėtį. Esminis aspektas yra tas, kad nevalstybinis dalyvis įstojus į konfliktą „trečiajai“ šaliai, tarptautinės humanitarinės teisės prasme iš neteisėto kovotojo tampa kombatančiu ir įgyja teisę į karo belaisvio statusą, kuris veikiausiai yra vėl automatiškai prarandamas „trečiajai“ valstybei išstojus iš tokio ginkluoto konflikto, t.y. pranykus pagrindui, kuriuo remiantis netarptautinis ginkluotas konfliktas įgijo tarptautinį pobūdį ir visiems kovojantiems asmenims, suteikė kombatančio statusą. Tai buvo konstatuota ir Tadic bei Dacijaus bylose.¹²³ Jų sprendimai nurodė, kad nuo to momento, kai „trečioji“ valstybė neberemia ir nebeatlieka jokios kontrolės nevalstybinio subjekto atžvilgiu, toliau vykstantis konfliktas tarp valstybės ir sukilėlių pajėgų susigražina netarptautinį pobūdį. Jo atžvilgiu nebėra taikoma tarptautinė humanitarinė teisė visa savo apimtimi, o nevalstybinio darinio nariai išstojus „trečiajai“ valstybei praranda kombatančio statusą ir visas su juo susijusias privilegijas. Visgi nėra taip lengva nustatyti, nuo kokio momento tarptautinis ginkluotas konfliktas šiuo atžvilgiu baigiasi. „Trečioji“ valstybė išstojusi iš tarptautinio ginkluoto konflikto nepaskelbia to oficialiai, todėl išstojimo momentas, nuo kurio internacionalizuotas ginkluotas konfliktas susigražina netarptautinį pobūdį turėtų būti laikomas realiai objektyvių tarptautinio pobūdžio karo veiksmų pabaigos momentu. Nuo tokių veiksmų pabaigos toliau vykstančiame netarptautiniame konflikte aktyviai dalyvaujantys asmenys praranda kombatančio statusą ir tampa civiliais, įgyvendinančiais tiesioginio dalyvavimo kariniuose veiksmuose funkciją, kuri teismų praktikoje yra vertinama nevienareikšmiškai. Preziumuojant tokių asmenų statusą kaip „civiliai žmonės“, netarptautiniame ginkluotame konflikte kaip ir konflikto pradžioje dalyvauja valstybinės pajėgos ir neprivilegijuoti kovotojai kaip ir civiliai asmenys, kurių atžvilgiu taikomas atskyrimo principas priklauso nuo jų užimamos pozicijos pačiame ginkluotame konflikte. Kuomet civiliai, sudarantys karinę organizuotą grupę, tiesiogiai dalyvauja mūšyje, jie kaip ir kombatančiai tampa teisėtais puolimo objektais ir gali būti puolami iki tol, kol nuleidžia ginklus, nors kovoti patys teisės neturi. Šis svarbus momentas yra pakankamai suprantamai išaiškintas tiek tarptautinio, tiek netarptautinio ginkluoto konflikto kontekste.¹²⁴ Visgi netarptautinį ginkluotą konfliktą reglamentuojančiose teisės nuostatose nėra civilio žmogaus sampratos išaiškinimo, nors ir civilio sąvoka šių nuostatų tekste yra naudojama

¹²² ICTY, Karadžić and Mladić case, Review of the indictments, 11 July 1996, § 13; 89.

¹²³ Prosecutor v. Tadić, IT-94-1-T, Judgement, 7 May 1997, para. 607; Prosecutor v. Delalić et al., IT-96-21-T, Judgement, 16 November 1998, para. 215;

¹²⁴ I PP 51 str. 3 d.; II PP. 13 str. 1,2,3 d.

ne vieną kartą. Vadinasi, nėra išaiškintas objektas, kurio atžvilgiu turi būti įgyvendintas atskyrimo principas. Jei nėra žinoma, kas yra šio principo objektas, nėra žinoma ir kaip tas principas turi būti įgyvendinamas.

Akcentuotina, kad netarptautinį ginkluotą konfliktą reglamentuojančiose teisės normose nėra įtvirtinti ir šių dienų konfliktuose kylančių problemų sprendimai. Kaip jau žinome, ginkluotų konfliktų kontekste viena aktualiausių problemų yra civilių kaip gyvųjų skydų panaudojimas, kuris netarptautinį ginkluotą konfliktą reguliuojančiuose teisės aktuose apskritai nėra minimas. Visgi tokia praktika netarptautinio pobūdžio konflikte yra draudžiama ir tai greičiausiai būtų galima argumentuoti remiantis bendra nuostata, akcentuojančia, jog „civiliai žmonės ir pavieniai civiliai asmenys naudojami apsauga, kuri gali kilti dėl karinių operacijų“.¹²⁵ Taip pat kaip nurodo Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus komitetas,¹²⁶ galima daryti prielaidą, kad draudimas civilius naudoti gyvaisiais skydais yra sulyginamas su draudimu imti civilius žmones įkaitas netarptautinį ginkluotą konfliktą reglamentuojančių nuostatų ir paprotinės teisės kontekste.¹²⁷

Civilių panaudojimas skydais absoliučiai pažeidžia įsipareigojimą apsaugoti civilius žmones,¹²⁸ kurio svarbą ginkluoto konflikto kontekste patvirtino ne tik tarptautinės humanitarinės teisės normos, bet ir teismų praktika, kurios argumentavimą aš pateikiau šio skyriaus eigoje. Valstybės turi pozityvų įsipareigojimą apginti asmenis, už kurios jos yra atsakingos.¹²⁹ Šis įsipareigojimas visų konfliktų atžvilgiu išreiškia paprotinę teisės normą, kurios pagrindu civilių panaudojimas kariniais tikslais yra draudžiamas tiek tarptautiniame, tiek netarptautiniame ginkluotame konflikte.

2.1.2. Atskyrimo principo elementai ir jų statuso probleminiai aspektai asimetriniame ginkluotame konflikte

Nagrinėjant asimetrinį ginkluotą konfliktą, kuriam būdingas netolygių jėgų naudojimas bei skirtingas dalyvaujančiųjų karinis pajėgumas, turėtume analizuoti valstybių ir nevalstybinių darinių, kaip pagrindinių konflikto subjektų, kombinaciją. Asimetrinio ginkluoto konflikto

¹²⁵ II PP // Valstybės žinios. 2000, Nr. 63- 1910. 13 str. 1 d.

¹²⁶ ICRC, Jean- Marie Henckaerts and Louise Doswald- Beck. Customary international humanitarian law // Cambridge university press. Volume I: Rules, 2009. P. 337- 340.

¹²⁷ Ženevos konvencijos 3 str. // Valstybės žinios. 2000, Nr. 63- 1905; 63- 1906; 63- 1907; 63- 1908; II PP // Valstybės žinios. 2000, 63- 1910. 4 str. 2 d. c); Statute of the Special Court for Sierra Leone, 2000 Nr. 1315 (2000). 3 str. c) // <http://www.sc-sl.org/LinkClick.aspx?fileticket=uClnd1MJeEw%3D&>; International Committee of the Red Cross (ICRC). Customary IHL database // http://www.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v1_rul_rule96, prisijungimo laikas: 2011-03-02.

¹²⁸ Jungtinių Tautų Generalinė asamblėja 2006 m. specialios sesijos metu dėl nelegalių Izraelio veiksmų okupuotoje rytų Jazualėje ir Palestinos teritorijoje priimtoje rezoliucijoje pažymėjo civilių apsaugos svarbą bei konflikto šalių pareigą ją užtikrinti // <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/93AB556361FAE5A48525737600703502>.

priešininkas yra nevalstybinės prigimties dalyvis: nevyriausybinės, religinės organizacijos, nevalstybinės ginkluotos armijos, teroristinės grupuotės,¹³⁰ įprastai palaikomos autoritarinio režimo bei naudojančios konvencijų draudžiamus ginklus, veikiančius nesirinktinai, ir kiti panašūs dariniai, savo prigimtimi nesantys valstybinio pobūdžio bei neveikiantys valstybinės valdžios vardu.

Tarptautinis ginkluotas konfliktas visuomet vyksta tarp dviejų ar daugiau tarptautinių subjektiškumą turinčių subjektų.¹³¹ Modernaus asimetriško ginkluoto konflikto forma turėtų būti vertinama kaip netarptautinis ginkluotas konfliktas, nes šioje situacijoje vyraujantys nevalstybiniai subjektai nėra nei Ženevos konvencijų aukštosios susitariančios šalys,¹³² nei apsisprendimo teisę įgyvendinančios tautos,¹³³ nei tokių darinių veiklą būtų galima priskirti valstybės valiai.¹³⁴ Tokiame konflikte dalyvauja valstybinės pajėgos ir nevalstybinis subjektas arba du nevalstybiniai subjektai daugiau nei vienos valstybės teritorijoje.¹³⁵ Konfliktas tarp Izraelio ir nevalstybinių Hezbollah bei Hamas karinių organizacijų okupuotose teritorijose ir Libane, konfliktas tarp Jungtinių Valstijų sąjungininkų ir sukilėlių Irake bei Afganistane yra aiškūs asimetrinio ginkluoto konflikto pavyzdžiai, kuriais remiantis, galime analizuoti XXI a. kylantį konfliktą.

Asimetrinio konflikto situacija, kuomet kovoja Vyriausybė ir nevalstybinio darinio ginkluotosios pajėgos, nurodo, kad kovoje dalyvauja teisėti kovotojai ir tokios teisės neturintys asmenys. Įprastai kombatantai turėdami teisinį pagrindą kovoti, sugauti naudojami karo belaisvio statusu ir jo teikiama apsauga.¹³⁶ Visgi netarptautinio ginkluoto konflikto atžvilgiu šios teisės pagrindo įtvirtinta nėra. Kita vertus, antrąją konflikto pusę sudaro neteisėti kovotojai, kurie, kaip žinoma, sugauti yra laikomi nusikaltėliais ir gali būti nubausti vien už savo aktyvų dalyvavimą ginkluotose veiksmuose. Tad vargu, ar karo belaisvio statusas šioje situacijoje apskritai būtų galimas įgyvendinti. Asimetrinio ginkluoto konflikto kontekste nėra nei įtvirtintos teisės į karo nelaisvę, nei „kitos“ tinkamos konflikto šalies, galinčios ją garantuoti. Nevalstybinio subjekto pajėgų nariai, kovojantys netarptautiniame ginkluotame konflikte, nėra įgalioti valstybės teisėtai

¹²⁹ European Court of Human rights, *Demiray v. Turkey*, Judgement, 21 November 2000, para. 41.

¹³⁰ Sarah Rashid. Application of international humanitarian law in case of violation by non-state actors // <http://www.qlc.edu.pk/publications/pdf/sarah%20rashid.pdf>

¹³¹ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų bendrasis 2 str. // Valstybės žinios. 2000. 63-1905; 63- 1906; 63-1907; 63- 1908.

¹³² Ten pat.

¹³³ ŽK I PP // Valstybės žinios. 2000, Nr. 63- 1909. 1 str. 4 d.

¹³⁴ Jei nevalstybis darinys veiktų įgyvendindamas kurios nors valstybės valią, konfliktą turėtume identifikuoti kaip internacionalizuotą ginkluotą konfliktą, kurio internalizuotas pobūdis reiškia, kad konfliktas, kilęs kaip netarptautinis ginkluotas konfliktas įgauna tarptautinio ginkluoto konflikto bruožų, nors vyksta vienos konflikto šalies teritorijoje.

¹³⁵ Andreas Paulus and Mindia Vashakmadze. Asymmetrical war and the notion of armed conflict- a tentative conceptualization. Volume 91 // International review of the Red Cross. 2009, Nr. 873. P. // <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc-873-paulus-vashakmadze.pdf>

¹³⁶ ŽK IPP// Valstybės žinios 2000; 63- 1909.

naudoti jėgą tarptautinės humanitarinės teisės normų prasme, o sugauti neturi teisės į atitinkamą apsaugą, todėl vienaip ar kitaip abejotina, kad reguliariųjų pajėgų narys, patekęs į nevalstybinio subjekto rankas, būtų deramai apsaugotas net egzistuojant tokiam įpareigojimui tarptautinės humanitarinės teisės normų prasme.

Vadinasi, asimetrinio ginkluoto konflikto kontekste valstybinėms pajėgoms tenka susidurti su nevalstybinės prigimties subjektu, kuris neišpildo Antrojo papildomo protokolo 1 str. įtvirtintų reikalavimų- veikia be jokios hierarchinės struktūros ir nekontroliuoja jokios teritorijos dalies-, be to veikdami negerbia nei valstybės nacionalinės, nei tarptautinės humanitarinės teisės normų. Toks dalyvis neturi tikslios vietos tarptautinės humanitarinės teisės aktų kontekste. Iki šiol diskutuotinas klausimas ir dėl galimybės taikyti jo atžvilgiu tarptautinę humanitarinę teisę. Vis garsiau pasigirsta nuomonių, kad netarptautinio pobūdžio subjektas, kuris negerbia tarptautinės humanitarinės teisės, adekvačiai turi būti ignoruojamas ir jos atžvilgiu.¹³⁷

Akcentuotina, tarptautinė humanitarinė teisė pradeda veikti nuo kiekvieno ginkluoto konflikto pradžios. Vadinasi, atsakymui į klausimą, ar tokioje situacijoje veikia tarptautinės humanitarinės teisės normos, pateikti reikia įrodyti, kad tokią situaciją galime kvalifikuoti kaip ginkluotą konfliktą. Kaip jau minėjau, ne mažai teisininkų teigia, kad tokiems nacionalinės teisės pažeidėjams, sąmoningai negerbiančiams tarptautinės humanitarinės teisės, ji taikoma neturėtų būti. Paneigdami šią galimybę, jie siūlo tokio nevalstybinių subjektų aktyvaus veikimo apskritai nepripažinti ginkluotu konfliktu.¹³⁸ Konflikto egzistavimui reikalingas tam tikros organizacijos bei veiksmų intensyvumo nustatymas,¹³⁹ o nevalstybiniai subjektai veikia išsibarstę, neorganizuotai, todėl ginkluoto konflikto konstatavimui gali kilti tam tikrų kėblumų.¹⁴⁰ Visgi 2006 m. Libano karas, kurio metu Izraelis sunaikino didžiulius pietinės ir centrinės Libano dalies plotus atremdamas karinės organizacijos Hezbollah suorganizuotą raketų ataką, 2009 m. vykęs konfliktas Gazoje, kurio metu Izraelis pradėjo oro ir sausumos atakas prieš Palestinos karinę islamistinę organizaciją Hamas, neleidžia dvejoti dėl ginkluoto konflikto egzistavimo.

Beje nors nevalstybiniai subjektai nėra tarptautinės humanitarinės teisės aktų nariai, normų taikymas subjektų atžvilgiu yra pagrįstas paprotine teise. Nepaisant Ženevos konvencijų papildomų protokolų, likusi kodifikuota tarptautinės humanitarinės teisės dalis yra tarptautinės paprotinės teisės įforminimas, kuris įpareigoja tiek valstybes sutarčių dalyves, tiek subjektus,

¹³⁷ Knyga, „the status of noncombatant“ P.345.

¹³⁸ Andreas Paulus and Mindia Vashakmadze. Asymmetrical war and the notion of armed conflict- a tentative conceptualization. Volume 91 // International review of the Red Cross. 2009, Nr. 873. P. // <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc-873-paulus-vashakmadze.pdf>

¹³⁹ J.Žilinskas. Ginkluoto konflikto samprata tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir jos taikymo problemos moderniuose ginkluotuose konfliktuose // Jurisprudencija, 2008, T. 2(104), P. 94

¹⁴⁰ Andreas Paulus and Mindia Vashakmadze „Asymmetrical war and the notion of armed conflict- a tentative conceptualization“ <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc-873-paulus-vashakmadze.pdf>

nesančius sutarčių šalimis.¹⁴¹ Suprantama, nevalstybiniai subjektai negali tapti kombatantais, tokį statusą gali įgyti tik valstybės reguliariųjų ar nereguliariųjų pajėgų nariai, atitinkantys tam tikrus aiškiai nustatytus reikalavimus. Tad Ženevos konvencijų prasme tokius asmenis turėtume laikyti civiliais, kurie atitinkamomis aplinkybėmis tampa „civiliais, tiesiogiai dalyvaujančiais kariniuose veiksmuose“.

Kitas pažymėtinas aspektas, susijęs su atskyrimo principo problematika, yra tas, kad asimetriniame ginkluotame konflikte dalyvaujantys sukilėliai naudoja įvairias kovojimo strategijas: revoliucijos, partizaninio karo, terorizmo ir kt. Tiek partizanų, tiek teroristų kovos taktikos gali būti panašios. Teroristinės ir partizaninės grupuotės naudoja sprogstamuosius, šaunamuosius ginklus, organizuoja pasalas, ima žmones įkaitais. Visgi partizanų taikiniais įprastai tampa valdančiojo režimo atstovai, kariuomenė, kariniai objektai, o teroristai savo taikiniais dažniausiai renka konkrečius civilius žmones- politinius lyderius, valstybinės valdžios atstovus, nors jų karinių operacijų metu iš tiesų taikiniais tampa daugybė atsitiktinių civilių žmonių.¹⁴² 2001 m. rugsėjo 11 d. „Al- Qaeda“ grupės nariai užgrobė du keleivinius lėktuvus ir jais atakavo Niujorko Pasaulio prekybos centrą. Tokios atakos metu žuvo apie 3000 nekaltų civilių.¹⁴³ 1995 m. religinės sektos „Aum Shinri Kyo“ nariai Japonijos sostinės Tokijo metro paskleidė zarino dujas, dėl kurių poveikio žuvo 12 žmonių ir 5000 jų buvo sužaloti.¹⁴⁴

Šie pavydžiai parodo, kad atskyrimo principo įgyvendinimui kliudo ne tik mechaniniai šio principo trūkumai, neleidžiantys tiksliai identifikuoti asmens statuso, bet ir nenoras, nepagarba tarptautinei humanitarinei teisei, kuri yra ypač būdinga XXI a. kontekste kylančių konfliktų dalyviams.

Dar viena asimetriniam konfliktui būdinga atskyrimo principo problema yra susijusi su kovotojo pareiga išsiskirti iš aplinkos. Akcentuotina, kad netarptautinį ginkluotą konfliktą reglamentuojančiose teisės normose nėra įtvirtinta kriterijų, kuriais turėtų išsiskirti aktyvus kovos veiksmų dalyvis. Nėra ir reikalavimų, kuriuos atitikęs toks kovotojas galėtų tapti teisėtu kombatantu. Visgi kai kurių nevalstybinių darinių sukilėliai pasižymi išskirtiniais, leidžiančiais juos identifikuoti, ženklais. Pavyzdžiui, Šri Lankos LTTE, Libano „Hezbollah“ kovotojai dažnai kovų metu dėvėjo uniformas, taip tarsi siekdami sudaryti reguliariųjų ginkluotųjų pajėgų

¹⁴¹ Sarah Rashid. Application of international humanitarian law in case of violation by non- state actors // <http://www.qlc.edu.pk/publications/pdf/sarah%20rashid.pdf>

¹⁴² E. Gailiūnas Terorizmas ir partizaninis karas- dvi sukilimo formos // VSI Vilniaus universiteto leidykla. 2010, ISSN 1392- 1681 // <http://www.leidykla.vu.lt/fileadmin/Politologija/57/98-124.pdf> , prisijungimo laikas: 2011-02-20

¹⁴³ Č. Iškauskas. Rugsėjo 11- oji: tarp mistikos ir realybės // Geopolitinių studijų centras. 2010 // <http://www.geopolitika.lt/?artc=4199>

¹⁴⁴ Kristy Shigemoto, David Munoz, Andre’a Millon. Aum Shinri Kyo // <http://catholic-resources.org/Students/AumShinriKyo/main.html>

įvaizdį.¹⁴⁵ Didžiausia problema iškyla, kai nevalstybinių subjektų kontekste pradeda veikti teroristai. Teroristams yra svarbu likti nepastebėtiems, neišsiskirti iš neigiamai jų atžvilgiu nusiteikusių asmenų, todėl jie dažnai atrodo kaip civiliai, stoja į kovą epizodiškai, o vėliau vėl sugrįžta į visuomenę. Dėl tos priežasties teroristai savo veiklai renkasi gausiai apgyvendintus miestus, nes tik tarp tokių kaip jie, teroristai gali geriausiai pasislėpti.¹⁴⁶ Tai reiškia, kad atskyrimo principas dėl tokių dalyvių ginkluotame konflikte negali būti efektyviai įgyvendintas. Teroristas atrodo kaip civilis, todėl jis ir saugomas kaip civilis. Įstojęs į mūšį, jis praranda apsaugą, bet po teroristinio išpuolio sugrįžta į visuomenę ir toliau yra saugomas humanitarinės teisės normų. Vadinasi, toks asmuo tik sučiuptas atliekantis tam tikrą teroristinę veiklą, gali būti baudžiamas pagal nacionalinę valstybės ir tarptautinę teisę. Visą kitą laiką, kai jis yra nuleidęs ginklą, jo asmenybė neliečiama, saugoma nuo visų galimų atakų.

Ne mažiau reikšmingas dar vienas modernaus konflikto bruožas yra vis dažnėjanti karinių jėgų privatizacija. Tokiuose ginkluotose pajėgose dalyvaujantys nariai yra asmenys, tarnaujantys užsienio valstybės ginkluotose pajėgose arba sukilėlių pajėgose už atlyginimą. Tokia privačios jėgos naudojimo forma anksčiau buvo įvardijama kaip samdinytė, šiais laikais – privati saugumo ir karinė kompanija. Norėčiau akcentuoti, kad tarptautinė humanitarinė teisė draudžia samdinytės praktiką.¹⁴⁷ Tai reiškia, kad už samdinytę žmogus gali būti persekiojamas baudžiamąja tvarka kaip privatus asmuo neteisėtai naudojantis ginkluotą jėgą. 1949 m. Ženevos konvencijų Pirmajame papildomame protokole¹⁴⁸ dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos tarptautinėje teisėje buvo įtvirtintas samdinio apibrėžimas, kurio nėra netarptautinį ginkluotą konfliktą reglamentuojančiose humanitarinės teisės normose. Pirmasis papildomas protokolas aiškiai nurodė, kad tarptautinio ginkluoto konflikto kontekste samdinytė – tai asmuo, kuris yra:

- specialiai užverbuotas kovoti ginkluotame konflikte,
- objektyvių karo veiksmų tiesioginis atlikėjas,
- atitinkamos finansinės naudos gavėjas už tokių kovos veiksmų atlikimą.
- nesusaistytas su konflikto šalimi pilietybės ryšiu bei nėra asmuo, nuolatos gyvenantis konflikto šalies kontroliuojamoje teritorijoje,
- nėra konflikto valstybės ginkluotųjų pajėgų narys,

¹⁴⁵ Andreas Paulus and Mindia Vashakmadze. Asymmetrical war and the notion of armed conflict- a tentative conceptualization. Volume 91 // International review of the Red Cross. 2009, Nr. 873. P. // <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc-873-paulus-vashakmadze.pdf>

¹⁴⁶ Daphne Richemond- Barak „Nonstate actors in armed conflicts: Issues of distinction and reciprocity“ P. 5.

¹⁴⁷ ŽK IPP// 2000. 63- 1909. 47 str. 1 d.

¹⁴⁸ Ten pat, 47 str. 2 d.

- nėra siųstas šalies, nesančios konflikto dalyve, kaip jos ginkluotųjų pajėgų narys.¹⁴⁹

Vadovaujantis J.Žilinsku, šiais laikais tokia privati karinė kompanija yra apibūdinama kaip „pelno siekianti įmonė, įsteigta pagal valstybės nacionalinę teisę, kuri kontrakto pagrindu teikia paslaugas, tiesiogiai arba netiesiogiai susijusias su ginkluotos jėgos panaudojimu ar jo struktūromis, tiek taikos, tiek ginkluoto konflikto metu, nesvarbu, kaip ji pati save apibūdina, ir nesvarbu, kieno klientas ji yra“.¹⁵⁰

Remiantis kombatanto statusą reguliuojančiomis tarptautinės humanitarinės teisės normomis,¹⁵¹ kombatantu pripažintas gali būti asmuo, kuris priklauso valstybės reguliariosioms ar nereguliariosioms ginkluotosioms pajėgoms, jei atitinka tam tikrus kombatantams keliamus kriterijus. Nors šiuolaikinių privatizuotų karinių kompanijų nariai gali atitikti daugumą keliamų reikalavimų,¹⁵² profesoriaus Y.Dinstein teigimu, vienas svarbiausių tokių kriterijų yra kovojančiųjų priklausymas konflikto šaliai,¹⁵³ kurio reikšmę patvirtino ir J. Žilinskas, nurodęs, kad viena esminių sąlygų, leidžiančių kovotoją pripažinti ginkluotųjų pajėgų nariu, o kartu ir teisėtu ginkluoto konflikto dalyviu, yra atitinkamo teisinio ryšio tarp kovotojo ir valstybės egzistavimas.¹⁵⁴ Kadangi tokios privatizuotos pajėgos yra paremtos naudos gavimu iš kitos, ne savo pilietybės valstybės, jos ryšys su valstybe, kurios valia įgyvendinama, nėra pakankamas. Kaip teigia J. Žilinskas, kontraktas, kurio sudarymas sukuria tam tikrą pagrindą, leidžiantį atsirasti teisiniam ryšiui tarp valstybės ir privačių karinių darinių, neturi pakankamos teisinės galios, kad tokį darinį automatiškai „inkorporuotume“ į valstybės ginkluotąsias pajėgas.¹⁵⁵ Vadinasi, tokių privačių darinių nariai, nebūdami ginkluotųjų pajėgų sudedamąja dalimi, nėra teisėti kombatantai. Privačių karinių kompanijų nariai yra laikomi civiliais asmenimis, kuriems tarptautinės humanitarinės teisės prasme suteikiama apsauga.¹⁵⁶ Visgi jei tokie asmenys su konkrečia intencija ir tikslu yra inkorporuoti į ginkluotąsias pajėgas ir veikia kurios nors iš konflikto valstybės vardu, jie tampa organizuotos ginkluotos grupės, junginio nariu, kuris yra įpareigotas vykdyti tiesioginę karinę funkciją, ir veikti autoritetingos valdžios įsakymu, todėl toks asmuo nebegali naudotis civilio statusu bei teikiama humanitarinės teisės apsauga.

¹⁴⁹ Ten pat.

¹⁵⁰ J.Žilinskas. Ginkluoto konflikto samprata tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir jos taikymo problemos moderniuose ginkluotuose konfliktuose // Jurisprudencija, 2008, T. 2(104), P. 168.

¹⁵¹ ŽK IPP // 2000. 63- 1909. 43 str.; 44 str. III ŽK // 2000. 63- 1907. 4 str.

¹⁵² Reikalavimas turėti vadą, veikti subordinuotoje organizacijoje, nešioti išskirtinus ženklus, atvirai matomus ginklus bei vadovautis tarptautinės humanitarinės teisės normomis // III ŽK // Valstybės žinios. 2000, 63- 1907.

¹⁵³ Dinstein Y. The conduct of hostilities under the law of international armed conflict. Cambridge: Cambridge University press, 2004. P. 39.

¹⁵⁴ Žilinskas. Ginkluoto konflikto samprata tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir jos taikymo problemos moderniuose ginkluotuose konfliktuose // Jurisprudencija, 2008, T. 2(104). P. 170.

¹⁵⁵ Ten pat, P. 171.

¹⁵⁶ Nils Melzer. Interpretive guidance on the notion of Direct Participatio In Hostilities under international humanitarian law // International Committee of the Red Cross, 2009. P. 38

2.2. Karinių ir nekarinių objektų padėtis šiuolaikiniame ginkluotame konflikte

Karinių ir civilinių objektų atskyrimas yra laikomas tarptautine paprotine teisės norma, taikoma tiek tarptautiniame, tiek netarptautiniame ginkluotame konflikte.¹⁵⁷

Visgi nagrinėjant kodifikuotą tarptautinę humanitarinę teisę, netarptautinį ginkluotą konfliktą reglamentuojančiose teisės nuostatose nėra aiškaus civilinio bei karinio objekto atskyrimo. Kartu nėra ir civilinio ar karinio objekto tikslaus apibrėžimo. Todėl tik remiantis papildoma sutartinės teisės dalimi, taikoma tiek tarptautiniame, tiek netarptautiniame ginkluotame konflikte,¹⁵⁸ karinį objektą galime suprasti kaip tam tikrą objektą, kuris savo prigimtimi, išsidėstimu ar panaudojimo tikslu teikia efektyvią karinę naudą vykdomoms karinėms operacijoms ir kurių visiškas ar dalinis sunaikinimas, pagrobimas, neutralizavimas karo aplinkybėmis suteikia akivaizdų karinį pranašumą. Tuo tarpu pagrindas objektą pripažinti civiliniu remiasi tik tuo, kad toks objektas nepatenka į teisiškai įtvirtintos karinio objekto sąvokos apimtį ribas.

Tarptautinį ginkluotą konfliktą reglamentuojančios Ženevos konvencijų Pirmojo papildomo protokolo nuostatos nurodo, kad tarptautinio ginkluoto konflikto metu turi būti skiriami ne tik civiliai žmonės nuo teisėtai kariaujančiųjų, bet ir civiliniai objektai, nuo karinių objektų.¹⁵⁹ Vadinasi, civiliniai objektai negali būti puolami, jų atžvilgiu yra numatyta apsauga, kurios neginčijamą reikšmę patvirtina tiek tarptautinės humanitarinės teisės normos, tiek ir teismų praktika.¹⁶⁰ Deja, nors netiesioginių tokių draudimų apraiškų visgi galime išvelgti netarptautinį ginkluotą konfliktą reglamentuojančių teisės normų kontekste,¹⁶¹ konkrečiai apibrėžto draudimo pulti su civiliais žmonėmis susijusių ir jiems svarbių objektų nei 1949 m. Ženevos konvencijų bendrasis 3 str., nei 1977 m. jų Antrasis papildomas protokolai neįtvirtina. Tad galime tikrai formuoti prielaidą, kad esant įtvirtintai civilių žmonių apsaugai,¹⁶² netarptautinį ginkluotą konfliktą reglamentuojančiose teisės normose, civilinių objektų apsauga taip pat jų atžvilgiu turi būti užtikrinta. Taigi civiliniai objektai tiek tarptautinio, tiek netarptautinio

¹⁵⁷ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion // I.C.J. Reports 1996. P. , para 179// <http://www.un.org/law/icjsum/9623.htm>, prisijungimo laikas: 2011-01-31.

¹⁵⁸ Protokolas Dėl minų, minų- spąstų ir kitų įtaisų naudojimo uždraudimo arba apribojimo (II protokolas, pataisytas 1996 m. gegužės 3 d.) // Valstybės žinios. 1998, 83- 2312. 2 str.6); Protokolas Dėl padegamųjų ginklų naudojimo apribojimo ir uždraudimo (III protokolas). 1 str. 3) // Valstybės žinios. 1998. 83- 2312.; 1954 m. Hagos konvencijos dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu antrasis protokolas // Valstybės žinios. 2002, 13- 478. 1 str. f);

¹⁵⁹ IPP // Valstybės žinios. 2000, 63- 1909 48 str. , 52 str. 2).

¹⁶⁰ Prosecutor v. Galic case, 5 December 2003 Judgement of International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), Case No. IT- 98-29-T, para 51.; Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos statutas, priimtas 1998 m. liepos 17 d. // Valstybės žinios. 2003, Nr. 49- 2165. 8 str. 2 d. e) xii)

¹⁶¹ ŽK I PP (I Protokolas) // Valstybės žinios. 2000, Nr. 63- 1909. 14str.; ŽK IIPP (II Protokolas) // Valstybės žinios. 2000, Nr. 63- 1910, 15 str.

ginkluoto konflikto kontekste privalo būti apsaugoti nuo karinių veiksmų bei smurto kaip tokio karinio veiksmo padarinio. Visgi, jei tarptautiniame arba netarptautiniame ginkluotame konflikte civiliniai laivai, lėktuvai, kitos transporto priemonės ar pastatai talpina kombatantus, karines priemones ar karo atsargas, tokie objektai tampa kariniais ginkluoto konflikto prasme ir praranda tarptautinės humanitarinės teisės apsaugą, teikiamą tokių objektų atžvilgiu.¹⁶³ Tuo tarpu, kaip nurodo Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus komitetas remdamasis įvairių šalių kariniais metraščiais,¹⁶⁴ civilio asmens ar civilio objekto buvimas šalia karinio objekto ar jo viduje nesuteikia tokiam objektui imuniteto nuo puolimų. Pavyzdžiui, asmuo dirbantis amunicijos fabrike yra laikomas asmeniu dirbančiu kariniame objekte, kuriame civiliui žmogui tarptautinės humanitarinės teisės prasme kyla didelė rizika. Toks asmuo nėra laikomas kombatantu, o jo mirtis laikoma atsitiktiniu padariniu, kilusiu atakuojant karinį objektą.

Nagrinėjant mišrius karinius objektus galimose ginkluoto konflikto situacijose svarbu nurodyti, kad jūrų atakų teisėtais taikiniais gali būti laikomos karinės jūrų bazės krante, karinio laivo statybos ir remonto įrenginiai, kariniai sandėliai, degalų, tepalų saugyklos, pastatai ir įrengimai, susiję su kariniui jūrų laivynui teikiama administracine ir personalo pagalba. Vienais aktualiausių karinių taikinių, žinoma, yra laikomi karo laivai priklausantys ginkluotosioms pajėgoms ir laivai, paversti kariniais bei atitinkantys tam tikrus kriterijus:

- Laivai, turintys skiriamuosius ženklus, nurodančius laivo nacionalinę priklausomybę;
- Laivai, veikiantys kapitono, esančio atsakingu vėliavos valstybei, nurodymu;
- Laivai, kurių kapitono vardas ir pavardė yra įrašyta specialiame dokumente;
- Laivai, kurių įgula veikia disciplinuotai tam tikroje subordinuotoje sistemoje.¹⁶⁵

Pažymėtina, kad faktas, jog laivo įgulos nariai laiko ginklus nėra pakankamas pagrindas pripažinti to laivo kariniu. Tokie laivai laikomi civiliniais laivais visą laiką, kol ginklai naudojami vadovaujantis nustatytais reikalavimais bei netrukdo kitiems kariniams laivams judėti.¹⁶⁶

Adekvaciai oro atakų atžvilgiu kariniais taikiniais yra laikomi objektai remiantis ta pačia identifikavimo strategija. Tipiniais tokių atakų taikiniais galime pripažinti karinį lėktuvą, ginkluotųjų pajėgų pagalbinio personalo naudojamus orlaivius bei visus su jais susijusius įrengimus. Kaip Jungtinių valstijų saugumo departamentas nurodo, tiek oro, tiek sausumo atakų

¹⁶²

¹⁶³ Canada, The law of Armed conflict at the operational and tactical levels, Office of the Judge Advocate General, 13 August 2001, § 407.2 and 428.1; http://www.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v2_rul_rule10

¹⁶⁴ International Committee of the Red Cross (ICRC). Customary IHL database // http://www.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v1_rul_rule8, prisijungimo laikas: 2011-03-02.

¹⁶⁵ Ministry of defence of the Russian Federation. Russian Federation Regulations on the application of the international humanitarian law by the armed forces of the Russian Federation. Moscow: 8 August 2001, para 89// Military manuals// http://www.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v2_cou_ru_rule8

metu tiltai ir greitkeliai, kuriais kasdien juda žmonės ir kurie tarsi pritaikyti civilių žmonių reikmėms, gali būti tokie pat svarbūs karinėms pajėgoms judėti. Taip pat geležinkeliai, oro uostai, jūrų uostai gali būti labai svarbūs karinėms operacijoms įgyvendinti ar joms palengvinti, todėl net būdami civiliniais objektais atitinkamose karinėse situacijose, jie turi būti laikomi kariniais.¹⁶⁷ Kaip šio fakto iliustraciją galima pateikti NATO vykdytą bombardavimo kompaniją prieš buvusią Federalinę Jugoslavijos Respubliką. Šios kompanijos atžvilgiu Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiai Jugoslavijai konstatavo, kad numuštas civilių keleivių traukinys Grdelika Gorge, kuris bombardavimo metu buvo ant tilto, yra teisėtas karinis taikiny.¹⁶⁸ Kaip nurodo žmogaus teisių stebėtojai, tiltai, greitkeliai atakų objektais yra pasirenkami ne dėl jų transportavimo funkcijos, o dažniausiai dėl to, kad jais būna nutiesti komunikaciniai laidai bei jų sunaikinimas gali leisti siekti efektyvios karinės naudos.¹⁶⁹ Taigi visos susisiekimo priemonės ir įrenginiai, instaliacijos, leidžiančios susisiekti, perduoti informaciją ir taip esant galimybei duoti karo nurodymus, kuriais galima pasiekti efektyvios karinės naudos, yra laikomi kariniais objektais.¹⁷⁰ Tuo atžvilgiu ne tik bokštai, ryšio kabeliai, bet ir visuomenės informavimo priemonės yra kariniai objektai, kurių atžvilgiu Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiai Jugoslavijai visgi išreiškė abejonę. Kaip tribunolas nurodė, jei visuomenės informavimo priemonės yra naudojamos kurstyti, skatinti nusikaltimus, jos turi būti laikomos teisėtais kariniais taikiniais. Vis dėlto tokių informavimo priemonių panaudojimas propagandai skleisti nėra pagrindas kariniam objektui konstatuoti.¹⁷¹

Visi šie atvejai parodo, koks sudėtingas yra atskyrimo principo įgyvendinimas. Nors tarptautinėje humanitarinėje teisėje deklaruojama visapusiška apsauga civilių žmonių bei objektų atžvilgiu, praktiškai nėra pakankamai teisinių priemonių ją efektyviai realizuoti. Kadangi tiek daug žmonėms svarbių ir kasdien naudojamų objektų tam tikromis situacijomis gali tapti kariniais, būdami ar gyvendami šalia jų civiliai žmonės negali būti saugūs. Kariniai objektai yra teisėti atakų taikiniai, taigi asmenų žūtis ar žala, kilusi, pavyzdžiui, dėl tokių asmenų atsitiktinio buvimas ant tilto ar važiavimo greitkelio, ar tiesiog darbo radijuje bei televizijoje, kurių transliuojamomis laidomis kurstomi kariniai veiksmai, bus laikoma atsitiktiniu padariniu

¹⁶⁶ ICRC, Jean- Marie Henckaerts and Louise Doswald- Beck. Customary international humanitarian law // Cambridge university press. Volume I: Rules, 2009. P. 31.

¹⁶⁷ Unites States, Department of defise. Final report to the congress on the conduct of the Persian Gulf War, 10 April, 1992 // http://www.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v1_rul_rule8

¹⁶⁸ Final report to the prosecutor by the committee established to review the NATO bombing campaign against the Federal Republic of Yougoslavia. The Hague: 14 June 2000, para 62 // http://www.icty.org/x/file/About/OTP/otp_report_nato_bombing_en.pdf

¹⁶⁹ Human rights watch. Civilian Deaths in the NATO Air campaign. New York: 7 February 2000. P. 11 // <http://www.hrw.org/legacy/reports/2000/nato/>, paskutinė peržiūra: 2011-03-12

¹⁷⁰ United States Department of defense. Final report to Congress of the conduct of the Persian Gulf war . 10 April 1992. P.149 // <http://www.ndu.edu/library/epubs/cpgw.pdf>

ginkluoto konflikto kontekste. Tai reiškia, kad praktikoje karinis objektas įgyja pranašumą civilių bei civilinių objektų atžvilgiu. Atskyrimo principo tikslas šiuo aspektu netenka prasmės esant pasirinkimo galimybei- civilio apsauga ar karinio objekto „numušimas“, karinis pranašumas vertinamas labiau nei gyvybė.

Kita su civiliniais bei kariniais objektais susijusi problema yra „gyvųjų skydų“ panaudojimas. Šios problemos teisinį sureguliovimą pateikia ne tik tarptautinės humanitarinės teisės normos,¹⁷² bet ir teismų praktika.¹⁷³ „Gyvųjų skydų“ panaudojimas yra pagrįstas civilių asmenų panaudojimu siekiant apsaugoti karinius objektus, karines zonas ar kitas karines sritis. 1993 m. Jungtinių Tautų žmogaus teisių komisija savo apžvalgoje apie situaciją buvusioje Jugoslavijos teritorijoje pažymėjo, kad Jugoslavijos ginkluotosios pajėgos suiminėja civilius ir naudoja juos apkasų kasimui bei „gyvajai sienai“ fronto linijoje.¹⁷⁴ Negana to, tokių pavyzdžių buvo apstu 1990 m. – 1991 m. Irake ir iki šiol gyvųjų skydų naudojimas yra žiauri bei aktuali ginkluotų konfliktų problema.

Kaip jau buvo minėta, moderniems šių laikų konfliktams būdingas nevalstybinių jėgų dalyvavimas, kurių požiūriu tarptautinė humanitarinė teisė neturi pakankamos reikšmės. Šie nevalstybiniai dariniai veikia be jokių taisyklių, nesirinktinai nei žmonių nei objektų atžvilgiu. Naudodami nekonvencinius ginklus, darančius negrįžtamą žalą, jie daro žalą ne tik konflikte nedalyvaujantiems asmenims, objektams, bet ir pačiai aplinkai, gamtai. Labai gaila, bet netarptautinio ginkluoto konflikto, reglamentuojančiuose teisės normose nėra nuostatos, įtvirtinančios gamtos apsaugą. Tuo tarpu rečiau sutinkamo tarptautinio ginkluoto konflikto atžvilgiu tarptautinė bendruomenė įtvirtino nuostatą, nurodančią tausoti ir saugoti gamtą nuo ilgalaikio galimo ginkluoto konflikto neigiamo poveikio,¹⁷⁵ kuri remiasi kovojimo būdų bei priemonių ribojimo bei atskyrimo principo įgyvendinimu

¹⁷¹ Final report of the prosecutor by the committee established to review the NATO bombing campaign against the Federal Republic of Yugoslavia. The Hague. 14 June 2000, para 47 //

http://www.icty.org/x/file/About/OTP/otp_report_nato_bombing_en.pdf

¹⁷² I ŽK 19 str.// Valstybės žinios. 2000, Nr. 63- 1909; III ŽK 23 str.// Valstybės žinios. 2000, Nr. 53- 1907; IV ŽK 28 str.// Valstybės žinios. 2000, Nr. 63- 1908. ŽK IPP 12 str. 4); 51 str. 7)// Valstybės žinios. 2000, 63- 1909; Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos statutas, priimtas 1998 m. liepos 17 d. // Valstybės žinios. 2003, Nr. 49- 2165. 8 str. 2 d. b), xxiii)

¹⁷³ Blaškic bylos apeliacinio sprendimo kontekste buvo įtvirtinta, kad civilinių žmonių naudojimas gyvaisiais skydais yra uždraustas. Prosecutor v. Tihomir Blaškic case (Appeal Judgement), 29 July 2004 International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, Case no. IT- 95-14-A, para 653 //

<http://www.icty.org/x/cases/blaskic/acjug/en/bla-aj040729e.pdf>

¹⁷⁴ UN Commission on Human Rights. Special Rapporteur on the situation of human rights in the former Yugoslavia, fifth periodic report // UN Doc. E/CN. 4/ 1994/ 47, 17 November 1993, para.36, 37, 39, 84 // <http://www.unhcr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/TestFrame/3e70ccf5ab7cd9c9802566710056e56f?OpenDocument>

¹⁷⁵ ŽK IPP 55 str. // Valstybės žinios. 2000, 63- 1909.

3. PRAKTINIAI ATSKYRIMO PRINCIPO PROBLEMINIAI ASPEKTAI ŠIUOLAIKINIO GINKLUOTO KONFLIKTO KONTEKSTE

Siekiant atskleisti atskyrimo principo probleminius aspektus šiuolaikinio ginkluoto konflikto atžvilgiu pasirinkau bene vienus skaudžiausių padarinių sukėlusius XXI a. ginkluotus konfliktus, susiformavusius Afganistano bei Irako valstybių teritorijose.¹⁷⁶ Šių probleminių aspektų praktinę išraišką pateiksiu naudodama vieną iš apklausos būdų- struktūrizuotą ekspertinį interviu, kurio metu apklausiami du respondentai, dalyvavę šiuose naujo pobūdžio ginkluotuose konfliktuose. Pažymėtina, kad ekspertinis interviu- tai apklausos rūšis, kurios dėka duomenų rinkimas vyksta tyrėjui tiesiogiai bendraujant su respondentu, esančiu atitinkamos srities žinovu bei turinčiu nagrinėjamai problemai reikalingos patirties. Šio kokybinio tyrimo prasme atsiranda galimybė interpretuoti socialinės realybės esmę ir detaliau diskutuoti apie joje vykstančius procesus bei reiškinius. Tai suteikia galimybę naujos tiesos paieškai atsižvelgiant į kontekstą, socialinio pasaulio įvairovę ir unikalumą, tyrėjo požiūrius ir išpažįstamas vertybes bei kitus kokybinius aspektus.¹⁷⁷

Nors šiuo tyrimo metodu surinkti duomenys nepateikia su atskyrimo principo įgyvendinimu susijusių skaičių ir koreliacijų, reikšmingų ginkluotam konfliktui Afganistane bei Irake, jie leidžia nusakyti tendencijas, idėjas, požiūrius, atskleidžiančius nagrinėjamos problemos aktualumą. Taigi pasirinktas kokybinis tyrimo metodas yra daugiau orientuotas į atvejus, o ne į skaičius. Tuo pagrindu kokybiniu metodu gauti duomenys labiau atsakys ne į klausimus: „kiek daug atskyrimo principo pažeidimų užfiksuojama šiuolaikiniuose ginkluotuose konfliktuose“, „kaip dažnai šie pažeidimai yra vykdomi“, bet „kodėl modernių konfliktų kontekste šių pažeidimų skaičius auga“, „kaip pasireiškia atskyrimo principo pažeidimai“ ir „kas yra atsakingas už šių pažeidimų realizavimą“. Šio metodo panaudojimas labiau sietinas su interpretacija, aiškinimu, suteikiančiu prasmę ir atskleidžiančiu apklausiamųjų motyvaciją, požiūrius, suvokimą bei patirčių modelius.

Šio tyrimo eigai svarbi, ir jau darbo pradžioje iškelta hipotezė, yra susijusi su konflikto dalyvių nežinojimu ir tarptautinės humanitarinės teisės normų nepakankamu išmanymu, neišsamium jų suvokimu. Siekiant tam tikro pagrįstumo, praktinio argumento, patvirtinančio hipotezės teisingumą, kaip jau minėjau, buvo apklausti du ekspertai, dalyvavę dviejuose

¹⁷⁶ United Nations Assistance Mission in Afghanistan, Afghanistan Independent Human Rights Commission. Afghanistan Annual report 2010. Protection of civilians in armed conflict. Kabul, Afghanistan: March 2011 // http://www.peacewomen.org/assets/file/Resources/UNReports/prot_afghanistan_poc_annualreport_march2011.pdf

¹⁷⁷ Dr. Julia Belting. Empirical Methods: Expert interviews // http://www.oat.ethz.ch/education/Autumn_term_08/Material_on_Empirical_Methods/Expert_Interview.pdf

skirtinguose šių laikų ginkluotuose konfliktuose bei susidūrę su šiame darbe aprašomomis atskyrimo principo įgyvendinimo problemomis.

Pirmasis ekspertas viršila Vitalijus Adomaitis dalyvavo Afganistane vykstančiame ginkluotame konflikte. Jis buvo Jungtinių Tautų pajėgų sudėtyje ir kartu su Jungtinėmis Amerikos Valstijomis bei kitais sąjungininkais kovojo su nevalstybiniais subjektais nuo 2001 m. kilusiame ginkluotame konflikte.

Antrasis ekspertas viršila Andrius Puidokas dalyvavo karinėje misijoje Irake. Jo kariavimas daugianacionalinėse ginkluotuose pajėgose prasidėjo 2003 m. tik prasidėjus ginkluotam konfliktui tarp Jungtinių Amerikos Valstijų sąjungininkų ir islamistų sukilėlių.

Pažymėtina, kad šio interviu metu buvo pateikta 10 aktualių klausimų su laisvai formuluojamais atsakymais, kur neribojamas nei jų turinys, nei forma. Jų formulavimas buvo pagrįstas tam tikrais pagrindais, kurių detalus išnagrinėjimas leidžia atskyrimo principo problemas įvertinti dvejose skirtingose ginkluoto konflikto situacijose:

1. Atskyrimo principo probleminiai aspektai Afganistano ginkluotame konflikte.
2. Atskyrimo principo probleminiai aspektai Irako ginkluotame konflikte.

Vadinasi, nagrinėjant praktinę atskyrimo principo pusę, detalizuosiu ją skirtinguose ginkluotuose konfliktuose, kurių atžvilgiu apklausiamiems respondentams buvo užduodami tam tikri klausimai, mano manymu, galintys efektyviausiai atskleisti realiai egzistuojančią atskyrimo principo problematiką:

- Koks konkretus karinis pasiruošimas yra užtikrinamas asmeniui besiruošiančiam į karinę misiją?
- Koks dėmesys tame pasiruošime yra skiriamas atskyrimo principo išaiškinimui?
- Kaip asmeniškai toks kovotojas suvokia atskyrimo principą ir jo svarbą šiuolaikiniame ginkluotame konflikte?
- Koks yra šiuolaikinis ginkluotas konfliktas, ar jis vyksta vadovaujantis tarptautinės humanitarinės teisės normomis, principais bei papročiais?
- Kaip praktiškai įgyvendinamas atskyrimo principas tokio ginkluoto konflikto kontekste?
- Kokios pagrindinės atskyrimo principo įgyvendinimo kliūtys?
- Vaikų dalyvavimo ginkluotame konflikte realijos bei probleminiai aspektai?
- Kokia yra civilinių žmonių padėtis šiuolaikinio ginkluoto konflikto kontekste, ar yra garantuojama ir kokiomis priemonėmis yra garantuojama tarptautinės humanitarinės teisės apsauga?
- Su kokiais konkrečiais atskyrimo principo probleminiais aspektais respondentams teko susidurti kovojant šiuolaikiniame ginkluotame konflikte?

3.1. Atskyrimo principo probleminiai aspektai Afganistano ginkluotame konflikte

2001 m. rugsėjo 11 d. islamistų užgrobti bei pilotuojami lėktuvai rėžėsi į Pasaulio prekybos centrą Niujorke bei Pentagono pastatą Vašingtone. Šių teroristinių išpuolių metu žuvo apie tris tūkstančius civilių gyventojų. Vadovaujantis atitinkamais šaltiniais, JAV buvo aišku, kad atsakomybė už tokių veiksmų padarinius turi kilti islamistinei grupei Al- Qaeda, kuri yra įsikūrusi Afganistane ir visą laiką buvo remiama Talibano Vyriausybės Kabule. Dėl šių įvykių sukeltos žalos Jungtinių Valstijų interesai Afganistano atžvilgiu išaugo. 2001 m. rugsėjo 14 d. Jungtinių Valstijų kongresas priėmė rezoliuciją, kurią patvirtinus tuometiniam prezidentui Džordžui Bušui parašu, buvo nuspręsta atsakyti į išpuolio veiksmus bei vykdyti invaziją į islamišką pasaulį.¹⁷⁸ Prieš pradėdant bet kokias slaptas operacijas reikėjo suardyti „Al Qaedos“ operacinę struktūrą. Dėl to pirmiausia buvo nusitaikyta į „Al Qaedos“ būstinę – Afganistaną.¹⁷⁹ 2001 m. spalio 7 d. JAV ginkluotosios pajėgos suorganizavo oro ataką. Šią oro ataką sekė Jungtinių Valstijų pajėgų inicijuota karinė operacija „Operation Enduring Freedom“¹⁸⁰, kurios metu Jungtinių valstijų, Britų ginkluotosios pajėgos ir Afganų jungtinis frontas įžengė į Afganistaną siekiant išardyti Al- Qaedą ir sustabdyti bet kokią galimybę jai veikti. Tuo pačiu Jungtinės Valstijos pažadėjo patraukti iš Afganistano Talibano valdžią kaip pagrindinę AL- Qaedos rėmėją bei šioje teritorijoje sukurti demokratinę valstybę.¹⁸¹ Jau pirmoje ginkluoto konflikto karinių operacijų fazėje Afganai išstūmė Talibus iš valdžios Kabule ir daugumoje Afganistano teritorijų. Afganistane buvo įkurta demokratinė Afganistano Islamo Respublika kartu su veikiančia vyriausybe, vadovaujama demokratiškais rinkimais išrinkto Hamid Karzai. 2003 m. Talibano jėgos ir kitos islamistinės grupuotės pradėjo kompaniją prieš demokratinę Afganistano Islamo Respubliką ir NATO vadovaujamų Tarptautinių saugumo paramos pajėgų buvimą Afganistane.¹⁸² Šios situacijos kontekste susiformavo ginkluotas konfliktas, kurio pagrindiniai dalyviai buvo šios šalys:

- Afganistano vyriausybės ginkluotosios pajėgos, ginkluotosios grupės, bendrininkaujančios su Afganistano vyriausybe ir kovojančios prieš Talibaną, kitos JAV vadovaujamos koalicinės jėgos, Jungtinių Tautų formuojami Tarptautinių saugumo paramos pajėgų nariai, vadovaujami NATO.

¹⁷⁸ Human Rights Watch. Killing You is very easy thing for us. Human Rights Abuse in Southeast Afghanistan. Vol 15, No. 5(c), July 2003. P. 10- 18.

¹⁷⁹ Frydman Dž. JAV karo perspektyva penkeriems metams prabėgus // XXI amžiaus priedas apie Lietuvą ir pasaulį. 2006 m. rugsėjo 27 d., Nr. 16 (132) // <http://www.xxiamzius.lt/archyvas/priedai/horizontai/20060927/6-1.html>

¹⁸⁰ Situation in Afganistan. United Nations Security Council Resolution S/ RES/ 1510(2003), 13 October 2003 // <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N03/555/55/PDF/N0355555.pdf?OpenElement>

• Grupės, kovojančios prieš Afganistano Vyriausybę ir kitos, su ja išvien kovojančios ginkluotosios pajėgos:

- a) Talibanas- Islamo religijos šalininkai, vadovaujami Maulavi Muhammad Omar bei remiami Pakistano ir Saudo Arabijos.¹⁸³
- b) Al- Qaeda- tarptautinė terorizmo organizacija, susiformavusi ir veikianti Afganistane.
- c) Gullbuddin Hekmatyar- islamistų partija, karinė grupė, kuri tariamai yra Talibano kovotojų sudėtyje ir kovoja su Amerikos vadovaujamomis ginkluotosiomis pajėgomis siekiant ją sutriuškinti ekonomine bei politine prasme.¹⁸⁴

Siekiant atskleisti šio ginkluoto konflikto praktinius aspektus bei nagrinėjamo atskyrimo principo problemškumą sunku būtų remtis tik teorine medžiaga, pateikta nevyriausybinių organizacijų bei visuomenės informavimo priemonių atstovų. Dėl šios priežasties, kaip jau buvo minėta, į pagalbą buvo pasitelktas kokybinis duomenų rinkimo metodas, kurio metu buvo apklausiamas asmuo, dalyvavęs Afganistano ginkluotame konflikte ir asmeniškai susidūręs su problemomis, liečiančiomis atskyrimo principo įgyvendinimą XXI a. ginkluotame konflikte.

Pirmiausia struktūrizuoto interviu metu Afganistano ginkluoto konflikto dalyviui viršilai Vitalijui Adomaičiui buvo užduodamas klausimas dėl konkretaus pasirengimo, kuris įprastai yra užtikrinamas kiekvienam kovotojui, vykstančiam į karinę misiją, bei jo efektyvumo. Tuo pačiu buvo prašoma eksperto pateikti nuomonę, leidžiančią įvertinti, ar toks pasirengimas jam asmeniškai buvo pakankamas lyginant jį su iššūkiiais bei problemomis, su kuriomis kareiviams tenka susidurti.

Kaip teigė viršila Vitalijus Adomaitis, pasiruošimas karinei misijai į Afganistaną įprastai trunka apie pusę metų, nors jo pasiruošimas prailgo iki aštuonių mėnesių. Šio pasiruošimo metu viršilai teko apsilankyti įvairiuose Lietuvos kariuomenės daliniuose, kurių metu buvo mokomas ne tik karo taktinių subtilybių, veiksmų pasalos atveju, bet ir teorinių žinių apie Afganistano žmones, jų papročius, tradicijas. Kaip teigė viršila Adomaitis, kursai priklauso nuo to, kokią poziciją užimsi ir kokias funkcijas atliksi ginkluotuose pajėgose. Vienur yra ruošiami kare dalyvaujantys mechanikai, vairuotojai, kitur- saugumo palaikymo kariai.

Kitu klausimu buvo siekiama atskleisti, kokį vaidmenį tokiame teoriniame bei praktiniame pasiruošime atlieka kombatantų ir civilių asmenų atskyrimo principas. Ar pakankamai išsamiai yra išaiškinama šio principo esmė ginkluoto konflikto kontekste. Ką

¹⁸³ Atsiranda vis naujų įrodymų, kad Pakistano Vyriausybė reiškė simpatijas Talibanui. Tad Talibanas kovoje ne kartą naudojo Pakistano savanorius.

¹⁸⁴ Armed conflict report. Afghanistan. Summary updated January 2010 // <http://www.ploughshares.ca/libraries/ACRText/ACR-Afghanistan.html>

pačiam kovojančiam žmogui reiškia šis principas ir kokia jo reikšmė šiais laikais vykstančiame ginkluotame konflikte.

Kaip teigia Afganistano misijoje dalyvavęs Jungtinių Valstijų sąjungininkų kariuomenės narys Vitalijus Adomaitis, ginkluoto konflikto metu atskirti kombatantą nuo civilio yra be galo sunku. Ir nors mokymosi modulyje tam tikrą dalį užima atskyrimo principo išaiškinimas, jis yra nepakankamas arba paprasčiausiai nepritaikomas šiuolaikinio ginkluoto konflikto kontekste. Kaip pabrėžė viršila Vitalijus Adomaitis, visi kovojantieji prieš sąjungininko ginkluotąsias pajėgas atrodo kaip civiliai. Nors kartais jie pasižymi gelsvai ruda, ruda, pilka bei šviesiai mėlyna drabužių spalva, ji taip pat neišskiria kovotojų, atvirkščiai, naudojama maskuotei. Šios spalvos leidžia neteisėtiems kovotojams susilieti su „gyvąja aplinka“ ar kalnuota vietoje ir būti nepastebimiems bei neidentifikuotiems kaip kovotojams ginkluoto konflikto kontekste. Vadinasi, atskirti tą, kurį galima teisėtai pulti ir tą, kurio ne, yra be galo sunku. Dėl šios priežasties, jo manymu, viską, ką gali padaryti teorinis atskyrimo principo detalizavimas yra tik sąvokų išaiškinimas bei tam tikrų veiksmų jų atžvilgiu konkretizavimas.

Kaip buvo minėta, ginkluotame konflikte sąjungininkai turi kovoti su nevalstybiniais dariniais, kurių pagrindinę dalį sudaro talibai, valdantys didžiąją Afganistano teritorijos dalį.¹⁸⁵ Remiantis viršilos pasakojimu, Pakistanas, Saudo Arabija ir Jungtiniai Arabų Emyratai buvo vienintelės trys valstybės, kurios pripažino Talibų vyriausybę ir tą pripažinimą aiškiai rodė iki tol, kol Jungtinių Valstijų vadovaujama karinė koalicija juos sumušė bei įkūrė demokratinę Vyriausybę, vadovojamą demokratiškais rinkimais išrinkto jos vadovo. Nuo šio islamiškų jėgų sutriuškinimo kilo sukilimas, kurio metu buvo bandoma nuversti demokratinę vyriausybę, o šio sukilimo kontekste pagrindinį vaidmenį atliko įvairūs nevyriausybiniai elementai- asmenys arba įvairios prigimties ginkluotosios grupės, įskaitant ne tik Talibaną, bet ir Haqqazi tinklą,¹⁸⁶ Hezb-e-Islami¹⁸⁷ grupuotę bei kitas panašias organizacijas, kurių nariai nenešiojo juos identifikuojančių ženklų, atvirai matomų ginklų, dažnai veikė išsisklaidę, be aiškiai apibrėžtos organizacinės struktūros bei nesivadovavo pagrindiniais tarptautinės humanitarinės teisės nurodymais.

¹⁸⁵ Talibano kovotojai pirmą kartą apsiėmė sukuryje visų pažeidimų, vykusių Sovietų Sąjungai atsitraukiant iš Afganistano, ankstyvaisiais 1990 m. Nuo kontroliuojamų pietvakarių Afganistano teritorijų jie greitai savo vadžią išplėtė daugumoje likusių teritorijos dalių. 1996 m. jie užgrobė Afganistano sostinę Kabulą ir ilgą laiką kontroliavo apie 90 % visų Afganistano teritorijų // Fergusson J. Taliban: The true story of the World's Most Feared Fighting Force, Bantam Press, London, 2010, P. 15.

¹⁸⁶ Šiaurės Vaziristane veikianti nepriklausoma protalibaniška sukilėlių grupė, susijusi su Jalaluddin Haqqani ir jo sūnumi Sirajuddin Haqqani. Ši grupė aktyviai veikė Afganistano rytuose- Paktijoje, Paktikoje Khoste, Ghazni Wardake ir net Kabulo provincijoje // Karo studijų institutas. Haqqani tinklas // <http://www.understandingwar.org/themenode/haqqani-network>

¹⁸⁷ Afganų islaminė politinė partija, susiformavusi 1977 m., kuri veikė kaip nusikalstama grupuotė ir Al- Qaeda šalininkė // <http://www.globalsecurity.org/military/world/para/hizbi-islami.htm>

Komentuojant viršilos pateiktą atsakymą derėtų prisiminti, kad Afganistane vykstantis ginkluotas konfliktas yra vertinamas kaip netarptautinio pobūdžio ginkluota kova tarp vyriausybės remiamų tarptautinių ginkluotųjų pajėgų bei įvairių nevalstybinių ginkluotųjų grupių.¹⁸⁸ Nagrinėjamame konflikte nevalstybiniai dariniai negali būti teisėtai pagrįsta tarptautinio ginkluoto konflikto dalyve. Vadinasi, vien jau subjektų pagrindu ginkluotas konfliktas Afganistane turi būti kvalifikuojamas kaip netarptautinis, vykstantis vienoje iš aukštųjų Konvencijos susitariančiųjų šalių teritorijoje,¹⁸⁹ o tai kelia papildomų problemų teisinio reglamentavimo prasme. Kaip jau buvo minėta, netarptautinį ginkluotą konfliktą reglamentuojančiose teisės normose nėra įtvirtintas kombatanto, teisėto kovotojo statusas ar net bet kokia galimybė jį įgyti. Vadinasi, netarptautiniame ginkluotame konflikte kovojantys asmenys yra pripažįstami neteisėtais kovotojais, kuriems nei galimybė kovoti, nei apsauga jų sučiupimo atveju, nėra suteikiama. Tarptautinė humanitarinė teisė tokiems nevalstybiniam subjektams nesuteikia jokios paskatos išsiskirti¹⁹⁰ ir taip sukuria papildomas kliūtis atskyrimo principo įgyvendinimui. Toks tariamas nevalstybinių subjektų ignoravimas humanitarinės teisės požiūriu leidžia veikti slaptai, dangstyti civiliais žmonėmis bei vykdyti žiaurius žmogaus teisių ir „teisingo“ karo pažeidimus, nors, kita vertus, nėra garantijų, kad privilegijų suteikimas šių asmenų atžvilgiu ugdytų jų pagarbą tarptautinei humanitarinei teisei bei taip humanizuotų karą.

Šių realiųjų atžvilgiu Afganistano karinės misijos dalyvis Vitalijus Adomaitis aiškiai išreiškė savo tvirtą įsitikinimą atskyrimo principo reikšmingumu. Jis akcentavo, kad modernioje ginkluotoje kovoje labai svarbu išskirti teisėtą kovotoją vien jau dėl to, kad kova būtų teisėta ir lygi. Vis dėlto šis siekis turi labiau teorinį atspalvį nei praktinių galimybių, todėl, viršila dar kartelį pakartojo, kad net ir intensyvios pagrindinių karo taisyklių studijos nėra reikšmingiausias faktorius šio principo įgyvendinimui.

Nagrinėjant atskyrimo principo pagrindines problemas toliau eksperto buvo klausama apie šiuolaikinį ginkluotą konfliktą bei tarptautinės humanitarinės teisės normų, principų ir papročių reikšmę šio konflikto kontekste.

Šiuo klausimu viršila Vitalijus Adomaitis akcentavo, kad nepaisant visoms šalims vienodai įtvirtintų Ženevos konvencijų įsipareigojimų, vienos šalys laisviau naudoja ginkluotą jėgą, kitos veikia vadovaudamosi griežtais konvenciniais suvaržymais. Šie itin dideli suvaržymai

¹⁸⁸ Report of special rapporteur on Extrajudicial, Summary or Arbitrary Execution, Philip Alston, Mission to Afghanistan, A/HRC/11/2/Add.4, para. 1.

¹⁸⁹ JAV ir Afganistanas yra Ženevos konvencijų dalyvėmis. Tad vykstantis konfliktas laikomas kaip vykstantis „vienos iš aukštųjų susitariančiųjų šalių teritorijoje“, kurio atžvilgiu taikomas Ženevos konvencijų bendrasis 3 str.// Valstybės žinios. 2000, Nr. 63- 1905, 63- 1906, 63- 1907, 63- 1908; Bellinger, J. The Meaning of Common Article 3 //www.opiniojuris.org/posts/1168814555.shtml;

¹⁹⁰ Nevalstybiniai dariniai netarptautiniame ginkluotame konflikte neturi jokių paskatų išsiskirti, nes teisės normų prasme jie vienaip ar kitaip yra valstybinių nacionalinės teisės pažeidėjai vien jau dėl savo dalyvavimo ginkluotame konflikte.

ir atsakingas jų laikymasis ginkluoto konflikto kontekste, viršilos nuomone, nėra absoliučiai išmintingas sprendimas. Su tuo susiję ir keli lietuvių rimtų sužeidimų atvejai, kurių pagrindas ir buvo per daug dideli kovojančių asmenų suvaržymai, neleidžiantys veikti adekvačiai grėsmę keliančiose situacijose.

Šiuo klausimu ekspertas toliau komentavo, kad Jungtinių Valstijų sąjungininkų kariai privalo ir laikosi visų nustatytų tarptautinės humanitarinės teisės, reglamentuojančios ginkluotą konfliktą, normų. Jie visada nešioja uniformą, veikia subordinuotoje organizacinėje struktūroje, ir, nors dėl siekio neišgąsdinti civilių, nenešioja ginklų atvirai, jie pareigingai laikosi tarptautinės humanitarinės teisės normų ir visas karines operacijas vykdo vadovaudamiesi tarptautinės humanitarinės teisės principais bei papročiais.

Tuo tarpu, kaip pabrėžia viršila, nevalstybiniai subjektai veikia nesivadovaudami jokiais taisyklėmis. Neturėdami teisės kovoti, tarptautinės humanitarinės teisės kontekste jie yra laikomi civiliais žmonėmis, kurie naudojami jiems teikiama apsauga visą laiką, kol nedalyvauja tiesioginiuose ginkluoto konflikto veiksmuose. Vadinasi, nors sąjungininkų ginkluotosios pajėgos teisėtai taikiniai yra kiekvienoje ginkluoto konflikto situacijoje ir taikymasis į juos bet koku atveju yra teisėtas, „nusikaltėliai“, naudojantys neteisėtus kovos būdus, konvencijų uždraustus ginklus bei veikiantys nesirinktinai, yra saugomi nuo bet kokių puolimų, jei jie neturi atvirai iškėlę ginklų ir aktyviais veiksmais jų nenaudoja konflikte. Be to, į sąjungininkų sudėtį įeinantys kombatantai turi kiekvieną kartą imtis visų įmanomų atsargumo priemonių ir tik atidžiai identifikavęs asmenį kaip neprivilegijuotą ginkluoto konflikto kovotoją, gali į jį nukreipti ginklą. Tuo tarpu tokiam kovotojui suteiktos visos galimybės šia situacija pasinaudoti, toliau veikti nekonvenciniais metodais ir pasirinktos veikos atžvilgiu išvengti atsakomybės už tokio neteisėto elgesio įgyvendinimą.

Nagrinėjant atskyrimo principą eksperto buvo prašoma taip pat pateikti pagrindines kliūtis, su kuriomis, jo manymu, tenka susidurti įgyvendinant atskyrimo principą Afganistano ginkluoto konflikto kontekste.

Apklauso dalyvis Vitalijus Adomaitis, dalyvavęs Afganistano ginkluotame konflikte, teigia, kad, jo manymu, didžiausios kliūtys įgyvendinant atskyrimo principą atsiranda dėl priešasčių, susijusių su valstybių skirtingu požiūriu į jų įsipareigojimus. Tuo pagrindu vienos valstybės absoliučiai nesilaiko tarptautinės humanitarinės teisės nustatytų taisyklių, kitos jomis susivaržo per daug. Skirtingas konflikte dalyvaujančių šalių tarptautinės humanitarinės teisės normų suvokimas formuoja didžiulę prarają ginkluoto konflikto reguliavimo mechanizme, trukdančia efektyviai įgyvendinti atskyrimo principą bei apsaugoti civilius.

Ekspertinio interviu metu buvo domimasi, ar kombatantas šiuolaikiniame ginkluotame konflikte Afganistane tvirtai laikosi nuostatų, kuriomis yra įtvirtinama kombatantų pareiga išsiskirti iš civilių gyventojų.

Kaip teigia viršila, Jungtinių Tautų kariai privalo nešioti ir nešioja uniformą, kuri yra aiškus juos išskiriantis iš civilių ženklas. Vis dėlto kalbat apie ginklus, kaip jau buvo minėta, jie nėra nešiojami atvirai. „Tai daroma siekiant nesukelti grėsmės ir panikos tarp civilių gyventojų“ – teigia ekspertas.

Pasak viršilos Vitalijaus Adomaičio, greta sąjungininkų ginkluotųjų pajėgų Afganistano ginkluotame konflikte veikia trys skirtingos kovotojų kategorijos, kurių atžvilgiu pareiga išsiskirti neturi teisinės reikšmės:

- Nusikaltėliai, kurie dažnai būna samdomi prieš karinių pajėgų;
- Pagrindinės prieš karinės pajėgos;
- Vietinių genčių kovotojai.

Visų šių kovojančiųjų grupių nariai dažnai maskuojasi civiliais asmenimis. Afganistane kovojančioms teroristinėms grupuotėms, kaip nurodo viršila, šis bruožas yra ypač aktualus. Teroristai net nesistengia išsiskirti iš aplinkos. Buvimas tarp civilių žmonių jiems reiškia tarsi tam tikras džungles, kuriose jie gali nepastebėti įgyvendinti karines operacijas. Kaip viršila Vitalijus Adomaitis akcentuoja, teroristai nėra reguliariųjų ginkluotųjų pajėgų dalis, naryste tam tikrame menkai organizuotame nevalstybiniame darinyje nesuteikia jiems teisėto kovotojo statuso. Dėl šios priežasties jie yra laikomi civiliais žmonėmis, įgyvendinančiais tiesioginę karinę funkciją ginkluotam konflikte.

Atliekamoje apklausoje ekspertui taip pat buvo užduotas klausimas dėl problemos, kurios pagrindu kovojama prisidengus civiliu kaip „gyvuju skydu“. Pažymėtina, kad respondentas pripažino šią problemą kaip be galo opią ginkluoto konflikto metu bei patvirtino, kad civilių asmenų įtraukimas į ginkluotą konfliktą ir pasinaudojimas jais kaip „gyvuju skydu“ Afganistano ginkluoto konflikto metu yra pakankamai dažnas reiškinys, sukelti daug nekaltų civilių aukų.

Šioje apklausoje taip pat buvo siekiama išsiaiškinti vaikų dalyvavimo ginkluotame konflikte aktualumą XXI a. kontekste, kurį vertinant Afganistano karo dalyvis Vitalijus Adomaitis pabrėžė nežinantis, ar tokių atvejų egzistuoja šių laikų ginkluotuose konfliktuose. Visgi Antrojo pasaulinio karo metu, kaip pabrėžė jis, tiek nacių, tiek rusų pusėje jų buvo. Viršila Adomaitis akcentavo, kad tokių atvejų ypač dažnai pasitaikydavo pilietiniuose Afrikos karuose, kai vaikai buvo grobiami iš kaimų ir auginami kaip kariai.

Ekspertinio interviu metu taip pat buvo bandoma sužinoti kokiomis priemonėmis Afganistano ginkluotame konflikte yra saugomi civiliai asmenys ir civiliniai objektai. Šiuo

klausimu Vitalijus Adomaitis nurodė, kad apsauga civilių atžvilgiu nėra pakankamai garantuota. Ir nors ginkluoto konflikto medicinos personalas veikia efektyviai, o teisėti kovos dalyviai tiksliai laikosi vieno svarbiausių proporcingumo principo bei stengiasi atskirti kovojančiuosius nuo nekovojančių, išvengti tiesiogiai nedalyvaujančių kovos veiksmuose asmenų aukų nėra lengvai įgyvendinamas uždavinys. V. Adomaitis pabrėžia, jog nors dauguma bazių yra įkuriama atokiau nuo gyvenamųjų rajonų, galingesnės valstybės turėdamos itin pavojingų ginklų, veikiančių gana dideliu teritorijos spinduliu, panaudoja juos neapskaičiuodamos galimų civilių asmenų aukų. Šios problemos egzistavimą, kaip teigia viršila, tam tikra prasme lemia ir patys civiliai, kurie ieškodami saugesnės vietos apsistoti, pasirenka namus šalia karinių bazių, manydami, kad buvimas šalia sąjungininkų ginkluotųjų pajėgų jiems suteiks galimybę būti apsaugotiems nuo galimų talibų išpuolių. Visgi pabrėžtina tai, kad sąjungininkų karinės bazės yra teisėti kariniai objektai, kurių atžvilgiu nukreipti ginklai ir puolimai yra teisiškai pagrįsti. Todėl kiekvieną kartą puolant tokį objektą, žmonių gyvybėms kyla didelis pavojus ir kilusios pasekmės yra vertinamos tik kaip įvykusios atsitiktinai.

Galiausiai, ekspertų interviu metu buvo paprašyta pateikti pavyzdžių, kada jiems patiems ginkluoto konflikto metu yra tekę susidurti su atskyrimo principo pažeidimais.

Apklausiamasis Vitalijus Adomaitis noriai dalinasi patirtimi. Jis dar kartą patvirtino, kad atskyrimo principo laikytis šiuolaikinės kovos metu praktiškai nėra įmanoma. Kovotojai Afganistane veikia nesilaikydami taisyklių. Jie nenešioja jokių skiriamųjų ženklų. Anaiptol, maskuojasi civiliais vardan karinio pranašumo. Teisėti kombatantai yra įpareigoti jokia būdu nesikėsinti į civilių gyvybę, atvirkščiai, turi užtikrinti visokeriopą jų apsaugą. Tuo pagrindu susidaro situacija, kai neteisėtas kovotojas užsimaskavęs civiliu atakuoja, o kombatantas atakuoti jo atžvilgiu gali tik įsitikinęs, jog toks puolimas nebus įvykdytas prieš civilį. Tai labai sudėtinga, nes šiuolaikinis neprivilegiuotas kovotojas labai dažnai dangstosi ne tik po civilio „kauke“, bet ir apsimeta policijos pareigūnu bei taip naudojasi tarptautinės humanitarinės teisės spragomis, leidžiančioms jam toliau nekliudomai veikti konflikte.

3.2. Atskyrimo principo probleminiai aspektai Irako ginkluotame konflikte

Jungtinių Valstijų vadovaujama invazija Irake prasidėjo 2003 m. Pagrindinė viešai deklaruojama jos priežastis buvo susijusi su masinio naikinimo ginklais bei įtarimais, jog Irakas užsiima jų kūrimu, keliančiu didelę grėsmę Jungtinių Amerikos Valstijų ir jos sąjungininkų interesams. Vėliau teisinant šią invaziją buvo iškelta ir Irako bei Al-Qaedos bendradarbiavimo versija kartu su būtinybe įvesti demokratinę santvarką Irake. Ir nors invaziją pateisinančių priežasčių buvo ieškoma ir naftos išteklių srityje, kurių atžvilgiu Irakas buvo reikšmingas

Jungtinėms Amerikos Valstijoms, pastarosios priežasties įvardijimas yra bene logiškiausias. Pagrindinis impulsas, privertęs Jungtines Amerikos Valstijas suorganizuoti invaziją į Irako teritoriją buvo pagrįstas siekiu sutriuškinti islamistines jėgas bei įkurti demokratinę valstybę. Šiuo pagrindu Irake prasidėjo ginkluotas konfliktas, kurio šalys buvo:

- Vyriausybė,
- Kurdų grupės, kurių pagrindiniai sudėtiniai elementai buvo:
 - a) Kurdistano demokratinė partija, įkurta 1945 m.;
 - b) Patrijotinė Kurdistano sąjunga, įkurta 1975 m.;
 - c) Islamiškasis judėjimas Kurdistane, remiamas Irako,
 - d) Irako nacionalinis kongresas,
 - e) Ansar al- Islam grupė, kuri, kaip numanoma, turi ryšį su AL-Qaeda grupuote,
 - f) Visos kitos grupės, sudarančios ginkluotąsias pajėgas, vadinamas, Kurdistano frontu.
- Jungtinių Valstijų vyriausybė ir sąjungininkai.¹⁹¹

Siekiant atskleisti atskyrimo principo problemas Irako ginkluoto konflikto kontekste, buvo apklausiamas viršila Andrius Puidokas, kurio, kaip ir ankstesniojo respondento, pirmiausia buvo teirujamasi apie pasiruošimo laiką misijai Irake bei šio pasiruošimo efektyvumą. Kaip teigė viršila Puidokas, jo pasiruošimas karinei misijai į Afganistaną užtruko beveik devynis mėnesius, tarp kurių šešis mėnesius apmokymai vyko Lietuvoje ir du mėnesius su puse – Danijoje. Lietuvoje pasiruošimas buvo paremtas kovos veiksmų ir taktikos praktinėmis pamokomis, o Danijoje mokymai vyko psichologinių užduočių pagrindu. Viršila akcentavo, kad toks mokymosi modulis yra pakankamas kareiviui pasiruošti efektyviai dalyvauti misijoje. Tad jis patvirtina, kad prieš vykstant į misiją jis buvo detaliam supažindintas su galimais pavojais bei sprendimais, kuriuos reikia priimti tokiais atvejais.

Teiraujantis, kokį vaidmenį tokiam pasiruošime atlieka atskyrimo principas ir ar daug dėmesio yra skiriama detaliam jo išaiškinimui ginkluoto konflikto kontekste, misijoje Irake dalyvavęs Jungtinių Valstijų sąjungininkų kariuomenės narys Andrius Puidokas nurodė, kad ginkluoto konflikto metu atskirti kombatantą nuo civilio yra be galo sunku. Mokymosi metu be atskyrimo principo sąvokų išaiškinimo, šiam principui didelio dėmesio nėra skiriama. Kaip teigė šis ekspertas: „Tokia strategija grindžiama tuo, kad Irake aktyvūs ginkluoti konflikto dalyviai nedėvi uniformų bei skiriamųjų ženklų, todėl analizuojant ar neanalizuojant atskyrimo principo, kombatantą atskirti nuo civilio yra tik laimės ir loterijos dalykas“.

¹⁹¹ Armed conflicts report. Iraq- Kurds, updated Jaunary 20005 // <http://www.ploughshares.ca/libraries/ACRText/ACR-IraqK.html>

Asmeniškai vertinant atskyrimo principą, Andrius Puidokas nurodė, kad šis principas yra be galo svarbi ginkluotą konfliktą humanizuojanti priemonė. Priešas visada turi būti identifiukuotas, akcentavo viršila, šis aspektas ypač svarbus šiuolaikinio ginkluoto konflikto kontekste, kada neprivilegiuoti kovotojai dažnai nevykdo patys tiesiogiai karinių veiksmų, bet įtraukia į tokias operacijas civilius gyventojus, kurie šiuo pagrindu tampa teroristais. Toks civilių įtraukimas į neteisėtus išpuolius yra gana populiarus ir nesudėtingai įgyvendinamas, nurodė viršila. Civiliai žmonės dažnai yra priviliojami apgaule, priverčiami, užverbuojami grasinant mirtimi ar susidorojimu.

Kitas dominantis aspektas yra ginkluoto konflikto vaizdas Irake. Ar kovos, vykstančios šioje valstybėje turi kokių ypatingų bruožų ar jos yra pagrįstos tarptautinės humanitarinės teisės normomis. Šiuo klausimu viršila Andrius Puidokas akcentavo, kad Jungtinių tautų kariai atsakingai laikosi tarptautinės humanitarinės teisės nustatytų taisyklių, nors to negalima pasakyti apie jų priešininkus. Irake kovojantys nevalstybiniai dariniai turi savo taisykles, kurios dažnai sukelia sunkių, neatitaisomų padarinių. Įvardindamas konkrečias kliūtis, neleidžiančias tinkamai įgyvendinti atskyrimo principo, jis paminėjo patį musulmonišką mentalitetą, kuris yra bekompromisis ir sunkiai suvokiamas žmogaus sveiku protu. Kita viena reikšmingiausių kylančių problemų yra samdinių dalyvavimas Irako ginkluotame konflikte, kuris reiškia kovotojų visišką abejingumą tiek civilių, civilinių objektų, tiek bent jau minimalių kariavimo taisyklių atžvilgiu. Samdinių veikla pagrįsta piniginiu atlygiu, vardan kurio jie yra pasiryžę kovoti bet kokiomis priemonėmis ir būdais. Be to atskyrimo principo sudėtingumą lemia pačių nevalstybinių darinių kovojimo būdas. Nėra sudėtinga atskirti sąjungininkų ginkluotųjų pajėgų nari. Nors jis siekdamas neįbauginti visuomenės, nenešioja ginklo atvirai, bet uniformos dėvėjimas yra privaloma ir griežtai vykdoma taisykle. Tuo tarpu nevalstybinių pajėgų nariai, neteisėti kovotojai atrodo kaip įprasti civiliai, kurie turimą ginklą taip pat akylai slepia. Ginklus, kaip teigia viršila, turi praktiškai visi Irako gyventojai. Jų laikymas yra pateisinamas siekiu apsisaugoti, apsiginti nuo plėšikų. Vadinasi, vyrauja situacija, kai yra be galo sunku atriboti, kuris civilis laiko ginklą savigynai, kuris civilis gali netikėtai pulti.

Apklauso metu viršilos Andriaus Puidoko buvo klausama apie atvejus, kuomet kovotojas veikia prisidengęs civiliu žmogumi dėl konkrečių karinių tikslų įgyvendinimo. Kaip teigia viršila, šie atvejai yra pakankamai dažni karinėje praktikoje Irake. Kovodamas ten supranti, kad ne tik kiekvienas civilis, bet ir kiekvienas policininkas gali būti kovotojas negatyviaja ginkluoto konflikto prasme. Pačiam Andriui Puidokui teko stebėti karinę operaciją, surengtą iki šiol neidentifikuotų neteisėtų karinių dalinių, kada tariami policininkai kelyje imitavę savo darbą susprogdino visą karinį ekipažą, įprastai keliaujantį autostrada.

Negana to, kaip nurodo Andrius Puidokas, Irake kovotojai dažnai ne tik patys apsimeta tarptautinės humanitarinės teisės normomis saugomais asmenimis, bet ir fiziškai naudoja kitus civilius asmenis tam, kad apgintų karinius objektus bei zonas, naudojamas kariniais tikslais. Tokie civiliai žmonės yra įvardijami "gyvuoju skydu" ir jų panaudojimo problema yra itin aktuali šių laikų ginkluotame konflikte.

Analizuojant kovotojų prisidengimą civiliais asmenimis ar civilių žmonių panaudojimą karinėms operacijoms vykdyti, aktualu paliesti ir vaikų išnaudojimo ginkluotose konflikte klausimą. Kaip akcentuoja viršila, vaikai Irako ginkluotame konflikte dažnai yra naudojami siekiant išprovokuoti kareivį. Vadovaujantis tarptautinės humanitarinės teisės normomis, į vaiką taikytis negalima. Nepaisant to, kad jam suteikiama apsauga kaip civiliui asmeniui, tarptautinė humanitarinė teisė jį globoja, suteikdama jam sustiprintą apsaugą kaip silpnam, negalinčiam apsiginti asmeniui. Vadinasi, suaugusieji tuo manipuliuoja. Jie palaužia silpną, savo veiksmų reikšmės nesuvokiantį vaiką ir priverčia jį kovoti siekdami manipuliuoti teisėtai kovojančiaisiais ir įbauginti juos psichologiškai. Vaikai yra apgaudinėjami, priverčiami ar viliojami dideliu piniginiu atlygiu įsitraukti į kovos veiksmus ir dalyvauti net ir savižudžių išpuoliuose. Tokiuose veiksmuose pasitaiko ir dalyvaujančių mergaičių. Kaip prisimena viršila, ypač reikšmingos šiuo atžvilgiu buvo 2009 m. teroristinės atakos Ninewa, Kirkuk, Salahadin miestuose, kurio metu besikaunančių pajėgų sudėtyje buvo ir vaikų.

Ekspertinio interviu dalyvis Andrius Puidokas turėjo ir asmeninę tokios probleminės situacijos patirtį. Jis kartu su kitais kareiviais buvo užpultas vaikų būrio ir užmėtytas akmenimis. Tokioje situacijoje teko atremti vaikų antplūdį, o tai nebuvo paprasta: tarptautinė humanitarinė teisė aiškiai draudžia tokių asmenų atakavimą, nors kartu yra žinoma, jog už tokio pobūdžio antplūdžio glūdi stipresnės jėgos.

Irako ginkluoto konflikto dalyvio taip pat buvo teiraujamas ir apie bendrą civilių žmonių apsaugą, kuri yra užtikrinama nagrinėtino ginkluoto konflikto kontekste. Taip pat buvo bandoma gauti daugiau informacijos apie priemones, kuriomis remiantis, misijos dalyviai šią apsaugą praktiškai garantuoja. Misijos Irake dalyvis viršila Andrius Puidokas pasakojo, jog sąjungininkų kariai dažnai lankydavo įvairių civilių namus siekdami surasti ginklą. Rastus konfiskuodavo. Didžiausias dėmesys buvo skiriamas mokykloms, policijoms, karinėms mokymo įstaigoms ir visoms kitoms vietoms, kuriose susitelkdavo daug žmonių. Tokios vietos yra potencialūs teroristinių aktų įgyvendinimo objektai. Remiantis tuo, sąjungininkų kariai dažnai šiose vietose patruliuodavo, bendraudavo su žmonėmis ir prižiūrėdavo šių teritorijų saugumą.

Pabaigoje viršila Andrius Puidokas buvo klausiamas dėl konkrečių atskyrimo principo pažeidimų, su kuriais jam dalyvaujant karinėje misijoje Irake, teko susidurti. Šiuo klausimu viršila dar kartą paminėjo nevalstybinių subjektų kovotojų neišsiskyrimo iš aplinkos problemą.

Kaip kalbėjo viršila, susišaudymai, teroro aktai masinėse žmonių susibūrimo vietose nėra stebėtinas reiškinys. Jų metu šaudymo šaltinis dažnai nėra identifikuojamas. Nevalstybinių karinių subjektų nariai atrodo kaip civiliai, dažnai nerodo atvirai iškelto ginklo, todėl iš kur yra šaudoma ir kas šiuos veiksmus atlieka nėra taip lengva nustatyti. Šiuo pagrindu sunku ir sustabdyti tokią ataką, nes teisėtas kovotojas nežino į ką gali nukreipti ginklą, visi aplinkiniai žmonės yra civiliai, kuriems garantuojama tarptautinės humanitarinės teisės apsauga nuo atakų. Tad kaip išskirti tą teisėtą taikinį didelėje žmonių masėje, viršilos nuomone, - savarankiškos studijos reikalaujantis dalykas.

IŠVADOS

1. Atskyrimo principo, kaip visos tarptautinės humanitarinės teisės pagrindo, įgyvendinimas yra pagrįstas siekiu apsaugoti ginkluotame konflikte tiesiogiai nedalyvaujančius asmenis bei su jais susijusius ar jų išgyvenimui būtinus civilinius objektus. Šiuo tikslu suformuluotos apsaugos garantijos draudžia konflikto šalims veikti nesirinktinai, naudoti priemones ir būdus, neproporcingus siekiamam kariniam pranašumui bei įpareigoja pulti tik aktyvų ginkluotų veiksmų dalyvį ir imtis visų atsargumo priemonių kiekvieno ginkluoto išpuolio kontekste.

2. Atskyrimo principo paprotinės teisės prigimtis užtikrina jo taikymą tiek tarptautiniame, tiek netarptautiniame ginkluotame konflikte. Akcentuotinas šio principo aktualumas ir tose ginkluoto konflikto srityse, kurių nereglamentuoja teisė. Tarptautinės sutartinės humanitarinės teisės “pilkosios zonos” reglamentuojamos remiantis Martenso taisykle, pagal kurią, teisiškai nesureguliuotos sritys yra ginamos tarptautinės teisės principų, kylančių iš žmoniškumo bei visuomenės sąmonės reikalavimų.

3. Šiuolaikinio ginkluoto konflikto turinys neatitinka 1949 m. Ženevos konvencijose įtvirtintos klasikinės tarptautinio ir netarptautinio ginkluoto konflikto sampratos tiek teritorijos, tiek ir subjektų atžvilgiu. Šių laikų kontekste dažnai pasitaiko netarptautinis ginkluotas konfliktas, kurio nevalstybiniai subjektai neturi jokio aiškiai apibrėžto teisinio statuso, veikia ir už valstybės, kurios teritorijoje prasidėjo ginkluotas konfliktas, ribų, ir neturėdami teisės kovoti yra laikomi teisės pažeidėjais valstybių nacionalinės teisės prasme. Toks statuso neapibrėžtumas kelia nemenkų kliūčių ginkluoto konflikto humanizavimui bei didelių problemų efektyviam atskyrimo principo įgyvendinimui.

4. XXI a. būdingas internacionalizuotas ginkluotas konfliktas, kurio pagrindu į konfliktą įsitraukus “trečiajai” valstybei, netarptautinis ginkluotas konfliktas įgyja tarptautinio ginkluoto konflikto bruožų. Šiuo aspektu pradeda veikti visos tarptautinės humanitarinės teisės normos, pakeičiančios ginkluoto konflikto dalyvių teisinę padėtį. Pažymėtina, kad XXI a. kontekste apskritai formuojasi naujos ginkluotų konfliktų atmainos, pasižyminčios asimetriškumu, nevienodu kovojančių jėgų pajėgumu, skirtingu jų moraliniu pasirengimu, nekonvenciniais kovos metodais, privatizuotos jėgos naudojimu bei nepagarba tarptautinei humanitarinei teisei.

5. Tarptautinė humanitarinė teisė nėra pakankamai pasiruošusi užtikrinti efektyvaus atskyrimo principo įgyvendinimo šiuolaikinio ginkluoto konflikto kontekste. Pagrindinės atskyrimo principo problemos yra susijusios su nepakankamai išsamiai tarptautinės

humanitarinės teisės reglamentavimu. Klasikinis teisės normų skirstymas į normas, reglamentuojančias tarptautinį ginkluotą konfliktą, ir normas, reglamentuojančias netarptautinį ginkluotą konfliktą, neatitinka dabartinių poreikių. Kovotojams netarptautiniame ginkluotame konflikte nesuteiktinas konkretus teisinis statusas kelia didžiulę riziką tinkamam ginkluotos kovos dalyvių statuso nustatymui bei efektyviam atskyrimo principo įgyvendinimui.

6. Atskyrimo principo įgyvendinimo efektyvumas tiesiogiai priklauso nuo konflikto šalių jo reikšmės suvokimo ir vertinimo. Atlikus ekspertinę apklausą nustatyta, kad nors kariai, siunčiami į tarptautinę misiją gauna pakankamą teorinį pasirengimą, liečiantį atskyrimo principo taikymą šiuolaikiniame ginkluotame konflikte, XXI a. konflikto šalys skirtingai grindžia atskyrimo principą bei jį įtvirtinančioms teisės normoms teikia nevienodą reikšmę. Šio amžiaus kylančių konfliktų kontekste vyrauja nevalstybinių subjektų abejingas požiūris šio principo atžvilgiu. Tuo pagrindu yra atakuojami civiliai žmonės, naikinami civiliniai objektai, karinės operacijos atliekamos masinėse susibūrimo vietose, naudojami nekonvenciniai ginklai bei vykdomi teroristiniai išpuoliai. Tokių “nusikaltėlių” veiklai nutraukti tarptautinė humanitarinė teisė neturi pakankamai efektyvaus teisinio mechanizmo. Ji nesuteikia šių kovotojų atžvilgiu jokios paskatos veikti kitaip. Toks kovotojas yra laikomas nusikaltėliu vien jau dėl savo įsitraukimo į kovą, todėl humaniškesnio požiūrio galimų aukų atžvilgiu iš jo ir tikėtis neverta.

NAUDOTOS LITERATŪRA

Tarptautiniai teisės aktai

1. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija dėl sužeistųjų ar ligonių padėties veikiančiose armijose pagerinimo // Valstybės žinios. 2000-07-29, Nr. 63- 1905.
2. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija dėl sužeistųjų, sergančiųjų ar skęstančiųjų ginkluotųjų pajėgų narių jūroje padėties pagerinimo // Valstybės žinios. 2000-07-29, Nr. 63- 1906.
3. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija dėl elgesio su karo belaisviais // Valstybės žinios. 2000-07-29, Nr. 63- 1907.
4. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija dėl civilių apsaugos karo metu // Valstybės žinios. 2000-07-29, Nr. 63- 1908.
5. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos Konvencijų papildomas protokolai dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I Protokolas) // Valstybės žinios. 2000-07-29, 63- 1909.
6. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos Konvencijų papildomas protokolai dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II Protokolas) // Valstybės žinios. 2000-07-29, Nr. 63- 1910.
7. 1954 m. Hagos konvencijos dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu antrasis protokolai // Valstybės žinios. 2002, 13- 478.
8. 1980 m. spalio 10 d. Jungtinių Tautų konvencija dėl tam tikrų įprastinių ginklų, kurie gali būti laikomi pernelyg žalojančiais arba veikia nesirinktinai, naudojimo uždraudimo arba apribojimo // Valstybės žinios. 1998, 83- 2312
9. 1980 m. spalio 10 d. Jungtinių Tautų konvencijos dėl tam tikrų įprastinių ginklų, kurie gali būti laikomi pernelyg žalojančiais arba veikia nesirinktinai, naudojimo uždraudimo arba apribojimo 1980 m. Protokolas Dėl minų, minų- spąstų ir kitų įtaisų naudojimo uždraudimo arba apribojimo (II protokolas, pataisytas 1996 m. gegužės 3 d.) // Valstybės žinios. 1998, 83- 2312.
10. 1980 m. spalio 10 d. Jungtinių Tautų konvencijos dėl tam tikrų įprastinių ginklų, kurie gali būti laikomi pernelyg žalojančiais arba veikia nesirinktinai, naudojimo uždraudimo arba apribojimo 1980 m. Protokolas Dėl padegamųjų ginklų naudojimo apribojimo ir uždraudimo (III protokolas) // Valstybės žinios. 1998. 83- 2312.
11. 1997 m. Konvencija dėl priešpėstinių minų naudojimo, kaupimo, gamybos ir perdavimo uždraudimo ir dėl jų sunaikinimo. Preambulė // Valstybės žinios. 2003, 49- 2160.
12. 1998 m. liepos 17 d. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos statutai // Valstybės žinios. 2003, Nr. 49- 2165.

Kiti tarptautinės teisės dokumentai

13. Armed conflict report. Afganistan. Summary, updated January 2010 // <http://www.ploughshares.ca/libraries/ACRText/ACR-Afghanistan.html>
14. CRS Report for Congress. Lebanon : The Israel – Hamas-Hezbollah Conflict, updated 2006 // <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33566.pdf> , prisijungimo laikas 2010-01-23
15. Final Report to the Prosecutor by the Committee Established to Review the NATO Bombing Campaign Against the Federal Republic of Yugoslavia. The Hague: 14 June 2000 // http://www.icty.org/x/file/About/OTP/otp_report_nato_bombing_en.pdf
16. General Assembly of the United Nations. Illegal Izraeli actions in Occupied East Jerusalem and the rest of the Occupied Palestinian territory, A/ ES- 10/PV.29, 17 November 2006 // <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/93AB556361FAE5A48525737600703502>
17. Human rights watch. Civilian Deaths in the NATO Air campaign. New York: 7 February 2000 // <http://www.hrw.org/legacy/reports/2000/nato/> , paskutinė peržiūra: 2011-03-12
18. Human Rights Watch. Memorandum to Delegates to the Convention on Conventional Weapons Group of Governmental Experts on Explosive Remnants of war, 2003 // <http://www.hrw.org/en/news/2002/12/03/statement-convention-conventional-weapons-group-governmental-experts>; Prisijungimo laikas 2011-01-23.
19. Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America) Merits. Judgement of International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, I.C.J. Reports, 1986.
20. Statute of the Special Court for Sierra Leone, 2000, Nr. 1315 (2000) // <http://www.sc-sl.org/LinkClick.aspx?fileticket=uClnd1MJJeW%3D&>
21. UN Commission on Human Rights. Special Rapporteur on the situation of human rights in the former Yugoslavia, fifth periodic report, 17 November 1993, E/CN. 4/ 1994/ 47// <http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/TestFrame/3e70ccf5ab7cd9c9802566710056e56f?Opendocument>
22. UN Human Rights Council. Report of Special Rapporteur on Extrajudicial, Summary or Arbitrary Executions, Philip Alston: addendum: Mission to Afganistan, 6 May 2009, A/ HRC/ 11/2/Add.4 // <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4a1cfb632.html>
23. United Nations Assistance Mission in Afghanistan, Afghanistan independent Human rights commission. Afghanistan. Annual report 2010. Protection of civilians in armed conflict. Kabul, Afghanistan: March 2011// <http://unama.unmissions.org/Portals/UNAMA/human%20rights/March%20PoC%20Annual%20>

0Report%20Final.pdf

24. United Nations Security Council Resolution S/ RES/ 1510(2003), 13 October 2003 // http://www.nato.int/isaf/topics/mandate/unscr/resolution_1510.pdf

25. United States Department of defense. Final report to Congress of the conduct of the Persian Gulf war, 10 April 1992 // <http://www.ndu.edu/library/epubs/cpgw.pdf>

Teismų praktika

26. Osman Bin Haji Mohamed Ali and Others v. Public Prosecutor, Judicial Committee of the Privy Council (U.K.), 29 July 1968.

27. Pius Nwaoga v. The States, Supreme Court, Nigeria, 3 March 1972 // International law Reports, Vol. 52, 1979

28. Prosecutor v. Delalič et al., IT-96-21-T, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), 16 November 1998.

29. Prosecutor v. Dusko Tadic (Appeal Judgement), IT- 94-1-A, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), 15 July 1999.

30. Prosecutor v. Dusko Tadic, IT- 94-1- T, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), 7 May 1997.

31. Prosecutor v. Dusko Tadic (Appeal Chamber), IT-91-1-AR72. Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 2 October 1995.

32. Prosecutor v. Ignace Bagilishema, ICTR-95-1A-A (Appeal Judgement), 3 July 2002.

33. Prosecutor v. Ignace Bagilishema, ICTR-95-1A-T, International Criminal Tribunal for the Rwanda (ICTR), 7 June 2001.

34. Prosecutor v. Kupreskic, IT-95-16-T, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), 14 January 2000.

35. Prosecutor v. Radovan Karadzic, Ratko Mladik, IT- 95 -5-I, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY).

36. Prosecutor v. Stanislav Galic, IT-98-29-T, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, 5 December 2003.

37. Prosecutor v. Tihomir Blaskic (Appeal Judgement), IT-95-14-A, International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, 29 July 2004.

38. Prosecutor v. Tihomir Blaskic, IT-95-14-T, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), 3 March 2000.

39. Prosecutor v. Tihomir Blaškic (Appeal Judgment), IT-95-14-A, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), 29 July 2004.

Specialioji literatūra

40. Akehurst M. B., Malanczuk P. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2000.
41. Andreas P. and Mindia V. Asymmetrical war and the notion of armed conflict- a tentative conceptualization. Volume 91 // International review of the Red Cross. 2009, Nr. 873 // <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc-873-paulus-vashakmadze.pdf>
42. Bellinger, J. The Meaning of Common Article 3
<<http://www.opiniojuris.org/posts/1168814555.shtml>
43. Customary IHL database // International Committee of Red Cross // http://www.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v1_rul_rule6, prisijungimo laikas: 2011.02.26.
44. Čiočys P. A. Tarptautinė humanitarinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004 m.
45. Daphne Richemond- Barak. Nonstate Actors in Armed Conflict: Issues of Distinction and Reciprocity // Selected works of Dafhne Richemond- Barak, 2010 // http://works.bepress.com/daphne_richemondbarak/1; prisijungimo laikas 2011-02-11
46. Dinstein Y. The conduct of hostilities under the law of international armed conflict. Cambridge: Cambridge University press, 2004.
47. Dr. Julia Belting. Empirical Methods: Expert interviews // http://www.oat.ethz.ch/education/Autumn_term_08/Material_on_Empirical_Methods/Expert_Interview.pdf
48. E. Gailiūnas. Terorizmas ir partizaninis karas- dvi sukilimo formos // VŠĮ Vilniaus universiteto leidykla. 2010, ISSN 1392- 1681 // <http://www.leidykla.vu.lt/fileadmin/Politologija/57/98-124.pdf>, prisijungimo laikas: 2011-02-20
49. Goldman R. K., Tittlemore B. D., Unprivileged combatants and the hostilities in Afghanistan: Their status and rights under International humanitarian and Human rights law// <http://www.asil.org/taskforce/goldman.pdf>, prisijungimo laikas: 2011-03-01.
50. Greenwood C. International Humanitarian Law and the Dusko Tadic Case // European Journal of International Law, 1996. No. 2, Vol. 7 // <<http://www.ejil.org/journal/Vol7/No2/art8-01.html#TopOfPage>>
51. Henckaerts J. M. Study on customary international humanitarian law: the summary and list of rules// International Review of the Red Cross, No. 857, 31 March 2005.
52. Henckaerts, J. M. Doswald- Beck L. Customary International Humanitarian law // Rules, International Committee of Red Cross, Volume I. Cambridge // Cambridge University Press, 2005.
53. ICRC, Henckaerts J. M. and Doswald- Beck L. Customary international humanitarian

law // Cambridge university press. Volume I: Rules, 2009.

54. International Committee of the Red Cross (ICRC). Customary IHL database // http://www.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v1_rul_rule96, prisijungimo laikas: 2011-03-02.
55. J. Žilinskas. Ginkluoto konflikto samprata tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir jos taikymo problemos moderniuose ginkluotuose konfliktuose // *Jurisprudencija*, 2008, T. 2(104).
56. James Fergusson. *Taliban: The true story of the World's Most Feared Fighting Force*, Bantam Press, London, 2010. P. 15
57. Joint Doctrine Manual. The law of Armed conflict at the operational and tactical levels. Canada, 13 August 2001 // http://www.forces.gc.ca/jag/publications/Training-formation/LOAC-DDCA_2004-eng.pdf
58. Kalshoven F., Sandoz Y. *Implementation on International Humanitarian Law* // edited by Huynh H.T., Macalister- Smith P., Zimmermann B.: Martinus Nijhoff Publishers, Dordrech, 1898.
59. Kūris P., Požarskas M. *Tarptautinės teisės apybraižos*. Vilnius: Mintis, 1985 m.
60. *Laws of Customary of War on Land (Hague II)*, July 29, 1899 // Lillian Goldan Law Library// http://avalon.law.yale.edu/19th_century/hague02.asp
61. Maresca L. Cluster munitions: moving toward specific regulation // *Disarmament forum* No. 4, 2006 // <http://www.unidir.org/pdf/articles/pdf-art2531.pdf>, prisijungimo laikas: 2011-04-06.
62. Ministry of defence of the Russian Federation. *Russian Federation Regulations on the application of the international humanitarian law by the armed forces of the Russian Federation*. Moscow: 8 August 2001 // *Millitary manuals*// http://www.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v2_cou_ru_rule8
63. Nils Melzer. *Interpretive guidance on the notion of Direct Participatio In Hostilities under international humanitarian law* // International Committee of the Red Cross, 2009.
64. Pictet J. *Commentary on the Third Geneva Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War*. Geneva: ICRC , 1960.
65. Rashid S. *Aplication of international humanitarian law in case of violation by non- state actors* // <http://www.qlc.edu.pk/publications/pdf/sarah%20rashid.pdf>
66. Rupert Tichurst. *The Martens Clause and the laws of armed conflict*// *International review of the Red Cross*, No. 317
67. Vadapalas V. *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006. P.486.

Kiti šaltiniai

68. Č. Iškauskas. *Rugsėjo 11- oji: tarp mistikos ir realybės* // *Geopolitinių studijų centras*.

2010 // <http://www.geopolitika.lt/?artc=4199>

69. Dž. Frydmanas JAV karo perspektyva penkeriems metams prabėgus // XXI amžiaus priedas apie Lietuvą ir pasaulį. 2006 m. rugsėjo 27 d., Nr. 16 (132) //

<http://www.xxiamzius.lt/archyvas/priedai/horizontai/20060927/6-1.html>

70. GlobalSecurity.org/ <http://www.globalsecurity.org/military/world/para/hizbi-islami.htm>

71. <http://www.ploughshares.ca/libraries/ACRText/ACR-IraqK.html>

72. Institute for the study of war. Military analysis and education for civilian leaders //

<http://www.understandingwar.org/themenode/haqqani-network>

73. Shigemoto K., Munoz D. , Millon A. Aum Shinri Kyo // [http://catholic-](http://catholic-resources.org/Students/AumShinriKyo/main.html)

[resources.org/Students/AumShinriKyo/main.html](http://catholic-resources.org/Students/AumShinriKyo/main.html)

74. Teisės gidas // http://www.teisesgidas.lt/modules/xoopsfaq/index.php?cat_id=8,

prisijungimo laikas: 2010-09-03.

75. Tarptautinė organizacija „Iraq body count“, Iraq War Logs: What the numbers reveal //

<http://www.iraqbodycount.org/analysis/numbers/warlogs/>, Prisijungimo laikas: 2010-09-12

76. Wiseman P. Cluster Bombs Kill in Iraq, Even After Shooting Ends //

http://www.usatoday.com/news/world/iraq/2003-12-10-cluster-bomb-cover_x.htm;

prisijungimo laikas: 2011-01-23

SANTRAUKA

Atskyrimo principas, įpareigodamas valstybes skirti aktyviai kovoje dalyvaujančius bei tokioje kovoje nedalyvaujančius ir jokio intereso jo atžvilgiu neturinčius asmenis, yra esminis tarptautinę humanitarinę teisę pagrindžiantis principas. Šio principo turinį sudarantys elementai, kombatantai (kovojuojantieji) ir nekombatantai (nekovojuojantieji) bei su šiais asmenimis susiję objektai, yra pagrindiniai atskyrimo principo įgyvendinimo kriterijai. Pažymėtina, kad principas bus efektyviai įgyvendintas, jei ginkluoto konflikto kontekste bus užtikrinama tinkama nekovojuojančių konflikto dalyvių apsauga, kuri nėra toks paprastas uždavinys XXI a. kylančių iššūkių plotmėje.

Šiame darbe nagrinėjamos modernių laikų realijos, sufleruojančios apie kitokį ginkluoto konflikto pobūdį nei jis įtvirtintas klasikinėje tarptautinio ir netarptautinio ginkluoto konflikto sampratoje, bei atskyrimo principo vaidmuo šių realijų kontekste. Darbe analizuojama konkrečių šiuolaikinio ginkluoto konflikto bruožų: valstybinės jėgos susilpnėjimo, ginkluotos jėgos privatizavimo, nevalstybinių darinių dalyvavimo, įtaka atskyrimo principo įgyvendinimui ir pagrindinės kylančios problemos šio įgyvendinimo procese.

Darbe pažymėtina, kad šiuolaikinis ginkluotas konfliktas dažnai nebūna „vienalytis“. Prasidėjęs kaip netarptautinis ginkluotas konfliktas, jis gali įgyti tarptautinį pobūdį ir šiuo pagrindu pakeisti konflikto dalyvių teisinę padėtį bei sukelti keblumų tiksliam dalyvių statuso identifikavimui. Šiuo pagrindu darbe yra atlikta išsami tokio pobūdžio ginkluoto konflikto analizė ir išskiriamos pagrindinės atskyrimo principo problemos, būdingos tokio kintančio turinio kovoje. Darbe taip pat analizuojama asimetrinio ginkluoto konflikto forma, kuri pasižymi nevienodu kariaujančių šalių koviniu pajėgumu, skirtingu moraliniu pasiruošimu bei nevienodo pobūdžio ginkluote. Šio konflikto turinio apžvalga yra taip pat atskleidžiamos didelę reikšmę turinčios atskyrimo principo problemos, neleidžiančios tinkamai apsaugoti konflikte tiesiogiai nedalyvaujančių ir jo atžvilgiu jokio intereso neturinčių civilių žmonių.

Darbo paskutinėje dalyje pateikiami ekspertinio interviu duomenys, gauti apklausus du karininkus, dalyvavusius Afganistano bei Irako karinėse misijose. Šie duomenys, patvirtina atskyrimo principo problemų egzistavimą bei atskleidžia pagrindines priežastis, formuojančias jų atsiradimą ir progresavimą šiuolaikinio ginkluoto konflikto kontekste.

SUMMARY

The principle of distinction which obligates the states to make a distinction between the people who are fighting and the people who are not is a fundamental principle of the whole international humanitarian law. The content of this principle consisted of the combatants and noncombatants, and all the things related to these people is the main criterion of the principle of distinction. For the effective implementation of this principle there is very important to secure all the people who do not have any intention in the armed conflict.

There is analysing the realia of modern time that are prompting about new type of the armed conflict which is completely different from that which is incorporated into Geneva conventions in this study. There is also analysing the concrete features of the new armed conflict such as decrement of state forces, armed forces privatization, and participation of nonstate actors that influenced over the principle of distinction.

This study also shows that the armed conflict is not uniformed nowadays. Sometime there is a situation when the noninternational armed conflict gain the character of international armed conflict and change the legal status of the actors of it. This situation raises a certain problems and makes difficulties for setting correct status of the participants of the armed conflict. In that case there has been done the analysis that shows the main problems of the principle of distinction concerned with that type of armed conflict. What is more, there is also scrutinizing another new asymmetrical form of armed conflict that is characterized by unequal potential to fight of conflict parties, different moral preparation of them and distinct type of weaponry using by parties who are fighting. By the study of such a conflict there is also shown the problems that do not let secure the people who are not directly participating in the armed conflict and block the implementation of the principle of distinction that is so important of the law of armed conflict.

In the last part of this study there is represented the information got by expertise interview whereby two fighters were questioned. One of those fighters was a participant of the military mission to Afghanistan; another one had a real experience in the military mission in Iraq. The information found by this research proves the problems of the principle of distinction and show the main reason of them.